

seutukunta

asukas

valtuutettu

ehyt

maaseutu

oppiva

terve

Eurooppa

tasa-arvoinen

älykäs

Sami Borg

Hiljaa hyvä tulee

*Puheenvuoro äänestysprosentista
ja vaaliaktiivoinnista*

POLEMIA

muukalainen

kaupunki

hallinto

ehjä

kansalainen

ihminen

yliopisto

tarmokas

kilpailukykyinen

kehitysalue

koulu

demokratia

Suomi

kunta

vanhus

kylä

identiteetti

talous

koti

koulutus

kuntalainen

maakunta

osallistuva

luova

asiakas

oppilas

valtio

Pohjois-Suomi

johtaja

Etelä-Suomi

KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

Hiljaa hyvä tulee

Sami Borg

Hiljaa hyvä tulee

*Puheenvuoro äänestysprosentista
ja vaaliaktivoinnista*

KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ
KAKS

HILJAA HYVÄ TULEE

Kunnallissalan kehittämissäätiön
Polemia-sarjan julkaisu nro 71

© Pole-Kuntatieto Oy
ja Sami Borg

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2008
ISBN 978-952-5514-90-2 (nid.)
ISBN 978-952-5514-91-9 (PDF)
ISSN 1235-6964

Sisällys

ESIPUHE	7
ALKUSANAT	9
LÄHTÖKOHTIA	12
Äänestysprosenttien taso ja kehityssuunta	12
Ikäryhmien osallistumiserot	16
U-käyrä ja sukupolvet	18
Äänestysprosentti vuonna 2035	19
ÄÄNESTÄMINEN JA ÄÄNESTÄMÄÄN AKTIVOINTI	25
Miksi ihmiset äänestävät?	25
Äänestämättömyyden perustelut	28
Äänestämässä käynti toimintana	30
Esteiden madaltaminen	31
ÄÄNESTÄMÄÄN VELVOITTAMINEN	35
Äänestyspakko	36
Kansalaisvelvollisuus	38
Äänestämässä käynti tapana	41
Mobilisointi	43
ÄÄNESTÄMINEN, VAIKUTTAMINEN JA POLIITTINEN KIINNITTYMINEN	47
Vaikuttamishalun ja -mahdollisuuksien lisääminen	49
Vaikuttaminen ja tiedollinen kiinnittyminen politiikkaan	52
Valitsijaryhmät poliittisen järjestelmän arvioijina	56
Tunnepohjainen kiinnittyminen poliittiseen järjestelmään	66
VAALIAKTIVOINNIN KEINOT	73
Periaatteita ja pääkysymyksiä	73
Aktivointikeinojen arviointi	75

Keinovalikoima 1: osallistuminen itseisarvona	77
Keinovalikoima 2: mainospainotteiset aktivointikampanjat	79
Keinovalikoima 3: vaikutusmahdollisuuksien lisääminen	83
Keinovalikoima 4: nuorten aktivointi	86
Keinovalikoima 5: internet aktivoinnin tukena ja vaalikampanjan viimeinen viikko	93
YHTEENVETO	100
KIRJALLISUUS JA MUUT JULKAISUT	106
TUTKIMUSAINEISTOT	109
LIITETAULUKOT	110

Esipuhe

Perinteisesti ja tutusti vapaat vaalit ovat meille kansanvallan ydin. Vaaleissa päätämme, kenen haluamme ajavan asiaamme valtuustoissa, eduskunnassa, europarlamentissa ja tasavallan presidenttinä. Jotkut mielyvät henkilöihin, toiset korostavat puolueiden ja aatteiden roolia valinnassaan.

Jo pitkään perushuoli on kummunnut osallistumattomuudesta. Monet meistä muistavat puolustusvoimiemme iskulauseen 30 vuoden takaa: Asevelvollisuus, jokaisen suomalaisen miehen oikeus. Vaaleihin tämä alkaa istua muodossa: Äänioikeus, jokaisen suomalaisen velvollisuus.

Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksella professorina toiminut Sami Borg tarkastelee tässä Polemia-julkaisussa *Hiljaa hyvä tulee* suomalaisten vaalikäyttäytymistä. Maamme johtaviin vaalitutkijoihin kuuluva Borg piirtää terävää tilannekuvaa. Lisäksi hän tuo esille keinoja nostaa äänestysprosenttia. Lukija voi itse päätellä, mitä esitetyistä tavoista pitää hyvänä.

Esitän kirjoittajalle parhaimmat kiitokseni. Ja lukijoilta toivon: ottakaa viimeinen sana itsellenne.

Elokuussa 2008

Antti Mykkänen

Asiamies

KAKS – Kunnallisanalan kehittämissätiö

Alkusanat

Suomessa pohditaan yhä enenevässä määrin keinoja kansalaisten ja erityisesti nuorten aktivoimiseksi vaaliurnille. Aktivoijina ovat toimineet vaihtelevalla menestyksellä puolueet, joukkoviestimet, johtavat poliitikot, ammattiyhdistysliike, muut kansalaisjärjestöt sekä kuntien ja valtion viranomaiset. Viranomaisten asialistalla aihe korostui Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana, kun oikeusministeriö koordinoi vuosina 2003–2007 hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa. Nykyisin työ jatkuu samassa ministeriössä uuden työyksikön, demokratian vastuualueen, keskeisenä toimintana.

Kiinnostukseni tämän kirjan kirjoittamiseen heräsi monestakin syystä. Vuonna 1996 julkaistun väitöskirjani aihe oli suomalaisten äänestämässä käynnin ja äänestämättä jättämisen perusteet. Koen teeman edelleen läheiseksi. Olin myös mukana kirjoittamassa kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmalle useita tutkimusraportteja, joissa käsiteltiin suomalaisten poliittista osallistumista ja suhdetta politiikkaan äänestämistä laajemmasta perspektiivistä. Kunnan sukellus äänestämiseen jäi kuitenkin tekemättä.

Tällä teoksella on kolme päätavoitetta. Ensimmäinen on suomalaisen äänestysosallistumisen tilannekuvan hahmottaminen. Tältä osin rohkenen raottaa myös tulevaisuuden kehitysnäkymiä. Tässä on

olennaista eri ikäryhmien äänestysprosenttien osoittaminen ja erityisesti nuorten vaaliosallistumisen tason määrittäminen.

Toinen keskeinen tavoite liittyy keinoihin nostaa äänestysprosentteja. Aktivointitapoja koskevan keskustelun ja päätöksenteon kannalta on tarpeen koota ja arvioida keinovalikoimaa tähänastista kattavammin. Muun muassa Kansanvalta 2007 -toimikunnan työssä (Komiteanmietintö 2005:1) aihetta käsiteltiin jonkin verran, mutta asialistalla oli niin paljon muita aiheita, ettei tilaa laajemmalle analyysille löytynyt. Myös hiljattain ilmestynyt, vaaliaktivoinnin keinoja kansainvälisesti kokoava teos on ollut yhtenä kirjoittamisen pontimena (IDEA 2006).

Kirjan kolmas tavoite on käytännönläheinen. Esitän näkemyksiä siitä, millaiset vaalikampanjoiden ja äänestysaktivointiin liittyvät muutokset voisivat luoda äänestysprosentin nousulle nykyistä paremmat edellytykset. Pyrin hahmottamaan realistisesti toteutettavissa olevia kehitystoimia.

Teos käsittelee äänestämistä ja vaaliaktivointia kaikkien yleisten vaalien näkökulmasta. Tutkimusaineistot painottuvat eduskuntavaaleihin, mutta poliittisen kiinnittymisen ja vaalivalintojen kysymykset ovat yleisluonteisia. Yhtenä perusjuonteena ovat ikäryhmien väliset erot ja nuorisonäkökulma. Avaan nuorten äänestysaktiivisuutta ja poliittista kiinnittymistä valtakunnallisella kyselyaineistolla, joka on viime eduskuntavaaleista tehtävän kansallisen vaalitutkimuksen pääaineisto. Tuon tutkimushankkeen pääraportti ilmestyy talvella 2008–2009, ja sen havaintoaineiston nuorten vastaajien haastattelut kustansi opetusministeriön alaisuudessa toimiva valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuora. Tutkimusaineisto vapautuu avoimeen käyttöön kansallisen vaalitutkimushankkeen pääraportin ilmestyttyä. Esitän Nuoralle tässä yhteydessä parhaimmat kiitokseni tutkimuksen tukemisesta.

Kirjan teema on ajankohtainen kunnallisvaalien alla. Kansalaisten luottamuksesta poliittiseen järjestelmään on keskusteltu kevään 2008 vaalirahoitusjupakan vuoksi viime kuukausina poikkeuksellisen paljon. Kirja sisältää laajan analyysin valitsijoiden kiinnittymisestä po-

liittiseen järjestelmään, ja sen päätulokset pätevät myös syksyllä 2008. Poliittinen järjestelmämme ei ole kriisissä, vaikka jotkin tukijalat heiluisivatkin.

Kiitän Kunnallisalan kehittämissäatiötä kirjan julkaisemisesta Polemia-sarjassa. Lisäksi kiitän Yhdyskuntatutkimus Oy:n Pentti Kiljusta teoksen graafisten esitysten laatimisesta sekä kirjan teksteihin saaduista tarkoista ja hyödyllisistä kommentteista.

Tampereella 20.6.2008

Sami Borg
Dosentti, politiikan tutkija
Tampereen yliopisto

Lähtökohtia

Vaalitutkijoille esitetään yleensä samat kysymykset äänestysprosentteista ennen vaaleja. Nouseeko vaalivilkka vai onko se laskussa? Jos nousee tai laskee, mitkä puolueet hyötyvät ja mitkä kärsivät? Järkevät vastaukset ovat usein niin ehdollisia, että toimittajat eivät oikein pidä niistä.

Joka tapauksessa ennakointi ja kyseleminen jatkuvat, kun vaalit lähestyvät. Tahti vain kiihtyy, kun ensimmäisten ennakoäänestyspäivien äänestäneiden määrät julkistetaan. Ei ole epätavallista, että vaalit tuomitaan viestimissä laimeiksi viimeistään toista viikkoa ennen varsinaista vaalipäivää, koska vaalivilkkauksen ennakoita laskevan. Siinä eivät auta poliitikkojen tai tutkijoiden kommentit odottelun ja loppuun saakka katsomisen puolesta: ”Jospa tällä kerralla valitsijat vain tekevät päätöksensä aiempaa myöhemmin eivätkä ole siksi läheneet äänestämään ennakkoon.”

Äänestysprosenttien taso ja kehityssuunta

Yleinen huoli äänestysprosentteista perustuu enimmäkseen siihen, että vaalivilkkauksen ajatellaan olevan ainakin karkea demokratian tilan mittari. Aktiivisuuden arvioinnissa kannetaan huolta kansan-

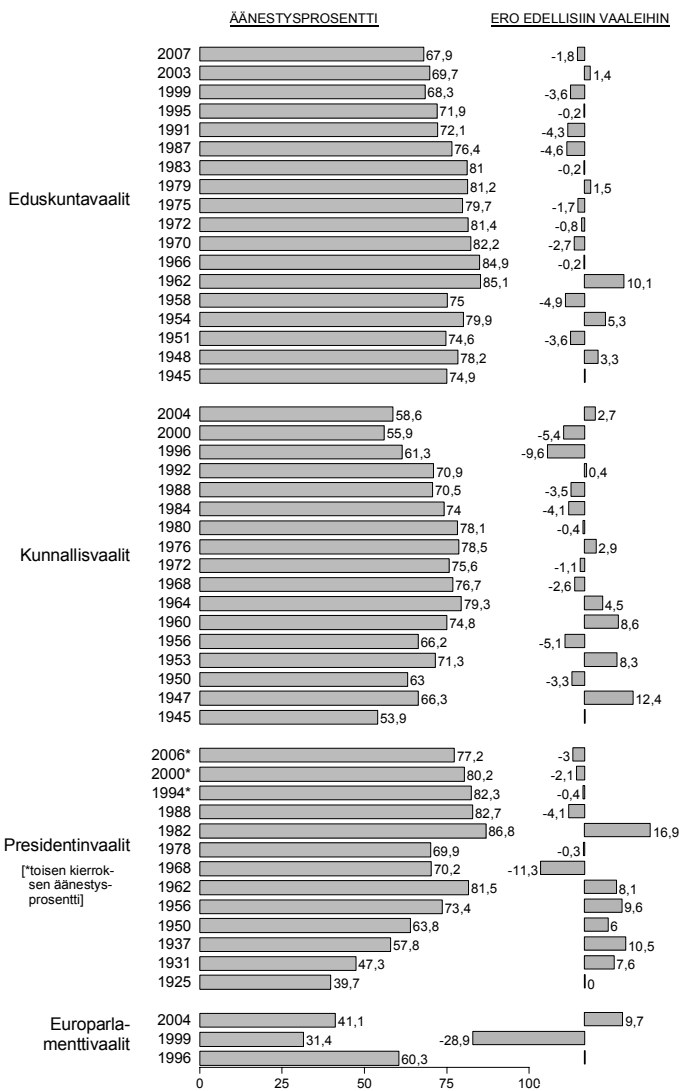
vallan pulssista. Mitä enemmän keskustelijan oma demokratiakäsitys painottaa edustuksellisen demokratian yleistä merkitystä ja aktiivikansalaisuutta, sitä tärkeämpänä hän pitää korkeaa osallistumistasoa vaaleissa.

Tällaisen päättelyn mukaan vain riittävän suuri äänestysaktiivisuus ja suuri äänestäjäjoukko takaavat legitimitietin eli hyväksyttävyyden edustukselliselle poliittiselle järjestelmälle sekä sen keskeisille toimijoille ja päätöksille. Tähän on helppo vastata kyllä, mutta samalla pitää kysyä, kuinka paljon ja millaista äänestysosallistumista. Paljonko on paljon, mikä on tarpeeksi, ja riittääkö laadultaan millainen tahansa äänestäminen? On olemassa hyvin korkeiden äänestysprosenttien maita, joita ei voi pitää kovin demokraattisina, kun äänestämällä ei tosiasiallisesti voi vaikuttaa. Ja toisaalta on olemassa aivan demokraattisesti toimivia mutta samalla vahvaan poliittisten ryhmien konsensukseen toimintansa perustavia maita, joiden yleisten vaalien äänestysprosentit ovat verraten matalia (esimerkiksi Sveitsi). Korkea äänestysprosentti ei siis ole välttämätön eikä riittäväkään edellytys demokratian toimivuudelle. Eikä myöskään äänestämässä käynti ole automaattisesti merkki poliittisesta aktiivisuudesta, eikä äänestämättä jättäminen osoitus passiivisuudesta.

Tason ohella hyvin oleellisia seikkoja äänestysprosentteja ja aktiivointia koskevalle keskustelulle näyttävät olevan osallistumismuutosten suunta ja kehitysnäkymät. Tästä syystä nuorten osallistuminen on suurennuslasin alla. Suomessa äänestysprosenttien sanotaan laskeneen jo pitkään, mutta puhe ei aina ole kovin täsmällistä. Koko maan äänestysprosenttien muutokset eivät ole suoraviivaisia eivätkä samansuuruisia eri vaalityypeissä, ja muutokset vaihtelevat maan eri alueilla ja kunnissa. Tässä kirjassa on mahdollista tarkastella ainoastaan koko maan tilannetta. Kuviossa 1 esitellään ns. kotimaan eli Suomessa asuvien äänioikeutettujen äänestysprosenttien kehitystä kaikissa yleisissä vaaleissamme.

Eduskuntavaaleissa huipputasoinen jälkeinen nopein lasku ajoittuu 1980-luvulle sekä 1980- ja 1990-lukujen taitteeseen. 1990-luvun lopussa äänestysvilkkaus laski alle 70 prosentin ja on pysynyt siellä

Kuvio 1. KOTIMAAN ELI SUOMESSA ASUVIEN ÄÄNIOIKEUTETTUIJEN ÄÄNESTYSPROSENTIT YLEISISSÄ VAALEISSA 1945–2007 (%)

Lähde: Tilastokeskuksen vaalitulostot

2000-luvulla. Kunnallisvaaleissa syöksy alaspäin oli hurjempaa 1980-luvulta vuoden 2000 vaaleihin, yli 20 prosenttiyksikköä. Viime kunnallisvaaleissa taso nousi muutaman prosenttiyksikön mutta jäi silti alle 60 prosentin.

Myös presidentinvaaleissa on ollut selvää laskua vuoden 1982 ensimmäisten Koivisto-vaalien korkeimmasta tasosta. Vuoden 2006 vaaleissa toinenkin äänestyskierrös jäi osallistumistasoltaan alle 80 prosentin. Tästä huolimatta presidentinvaalien äänestysprosentti on edelleen noin 10 prosenttiyksikköä korkeampi eduskuntavaaleihin verrattuna ja noin 20 prosenttiyksikköä korkeampi kuin kunnallisvaaleissa. Hännänhuippuna Euroopan parlamentin vaalit näyttävät painivan omassa kategoriassaan. Kun otetaan huomioon, että vuoden 1996 EP-vaalien äänestysprosentti nousi keinotekoisesti kunnallisvaalien kyljessä, eivät Euroopan parlamentin vaalit selvästi vielääkään kiinnostaa enemmistöä suomalaisista äänioikeutetuista.

Aktivointikeskustelun ja -toimien kannalta on paikallaan katsoa vielä tarkemmin sitä, minkä suuntaisia ja kuinka suuria tai pieniä osallistumismuutokset ovat yleensä ottaen olleet. Vertailtavuutta ja tapausten riittävää määrää silmällä pitäen kiinnostavimpia ovat tässä suhteessa eduskunta- ja kunnallisvaalit. Sotien jälkeisten eduskuntavaalien äänestysprosenttimuutoksista peräkkäisissä vaaleissa noin kaksi kolmannesta on ollut negatiivisia ja yksi kolmannes positiivisia. Suurimmat äänestysvilkkauden kohokohdat ovat liittyneet poikkeusoloihin. Vuoden 1945 vaalit olivat ensimmäiset sotien jälkeiset eduskuntavaalit, ja vuonna 1962 maan poliittinen ilmapiiri oli hyvin jännittynyt mm. saman vuoden presidentinvaaleihin liittyneiden tapahtumien vuoksi. Näiltä osin voidaan puhua poikkeuksellisista ja tilapäisistä selittävästä tekijöistä. Useimmiten muutokset ovat olleet pienempiä. Sotien jälkeisten muutosten itseisarvojen keskiarvo onkin vain noin 3 prosenttiyksikköä. Jos laskuista jätetään pois vuoden 1962 poikkeuksellinen muutos, keskiarvo putoaa noin 2,5:een.

Kunnallisvaaleissa suurimmat äänestysprosenttien nousut ajoittuvat 1940-, 1950- ja 1960-luvuille. Tämä liittyy olennaisesti puoluei-

den järjestötoiminnan kasvuun sekä kunnallisvaalien puoluepolitisoitumiseen. Kuten eduskuntavaaleissa, kunnallisvaaleissakin äänestysprosenttien nousut ovat olleet 1970-luvulta lähtien tuiki harvinaisia. Huomattavan suuri pudotus vuonna 1996 selittynee eurovaalikytkennällä, vaalithan järjestettiin samanaikaisesti. Muutosten itseisarvojen keskiarvo on kunnallisvaaleissa (4,7) huomattavasti suurempi kuin eduskuntavaaleissa. Ero osin pienenee merkittävästi, jos tarkastellaan vastaavantyyppisiä keskiarvoja 1970-luvun vaaleista alkaen. Eduskuntavaaleissa keskimääräinen ero on ollut tällä ajanjaksolla 2,1 ja kunnallisvaaleissa 3,3 prosenttiyksikköä.

Ikäryhmien osallistumiserot

Äänestysprosenttien kokonaistason ja -muutosten rinnalla varsinkin nuorten äänestysaktiivisuus on jatkuvan mielenkiinnon kohteena. Moni kyselijä yllättyy kuullessaan, ettei Suomessa koota systemaattisesti tarkkoja tietoja eri ikäryhmien äänestysprosentteista. Tämä johtuu siitä, että vaaliluetteloihin kirjautuvat tiedot äänioikeuden käytöstä ovat toistaiseksi saatavilla ainoastaan paperilla varsinaisen vaalipäivän osalta. Näin ikäryhmien osallistumistiedot ovat jääneet erillistutkimusten varaan.

Jotakin eri-ikäisten äänestysprosentteista silti tiedetään. Eduskuntavaalien luotettavimmat tiedot ovat vuosilta 1987 ja 1999, ja ne kertovat nuorten äänestysprosenttien olleen selvästi matalampia vaalien koko äänestysprosenttiin nähden (Martikainen 1988 sekä Martikainen ja Wass 2002). Vuonna 1999 alle 30-vuotiaiden äänestysvilkkauden ero kotimaan koko äänestysprosenttiin oli noin 15 prosenttiyksikköä. Matala osallistumistaso koskee myös kaikkein iäkkäimpiä, 80:tä ikävuotta lähestyviä tai sen ylittäneitä valitsijoita, mutta syyt äänestämättä jättämiseen ovat tietenkin erilaiset kuin nuorilla. Iäkkäimpien kohdalla pääsyynä lienevät äänestämässä käynnin esteet ja nuorimmilla kiinnostuksen ja muun poliittisen kiinnittymisen puute.

Viime eduskuntavaaleista ei ole tarkkoja ikäryhmittäisiä osallistumislukuja, mutta arvioita voidaan toki esittää. Kun kotimaan äänestysprosentti oli pyöristettynä 68 prosenttia, edellä mainittu 15 prosenttiyksikköä matalampi taso tarkoittaisi alle kolmikymppisille niukasti 50 prosentin päälle jäävää osallistumistasoa (53 prosenttia).

Vuoden 2004 kunnallisvaaleista tehtiin puolestaan joukko alueellisia selvityksiä, joiden tulokset ovat hyvin luotettavia. Kuntien demokraatiatilinpäätös -hankkeessa tietoja koottiin 10:stä asukasluvultaan erilaisesta kunnasta (Pikkala 2005). Useimmista tutkimuksen kunnista selvitettiin kattavasti käsipelillä muutaman äänestysalueen äänestysprosentit ikäryhmittäin, ja joissakin pienimmissä kunnissa tiedot koskivat koko kuntaa. Ilmeni, että 25–29-vuotiaiden äänestysprosentit olivat lähes kaikilla tutkituilla äänestysalueilla hieman korkeampia kuin 18–24-vuotiaiden äänestysprosentit. Toisaalta molempien nuorten ikäryhmien osallistuminen vaaleihin oli lähes aina merkittävästi vähäisempää kuin kunnan koko äänestysprosentti.

Osallistumiskuilu näytti jopa hieman suuremmalta kuin eduskuntavaaleissa. Karkeasti sanoen alle 30-vuotiaiden äänestysprosentit olivat tutkituilla alueilla vuoden 2004 kuntavaaleissa noin 15–20 prosenttiyksikköä matalampia kuin kuntien kokonaisäänestysprosentit. Kun kunnallisvaalien valtakunnalliset äänestysprosentit ovat laskeneet Suomessa jo alle 60 prosentin, nuorten suuri enemmistö ei ole käyttänyt kuntavaaleissa äänioikeuttaan. Osallistumisaktiivisuudeltaan heikoimmilla äänestysalueilla, kuten ns. betonilähiöissä, nuorimmissa ikäryhmissä on saatettu pudota kunnallisvaaleissa jo alle 20 prosentin. Tällöin enää harvempi kuin joka viides käyttää äänioikeuttaan. (Emt., 42.) Iän ohella sosioekonomisen aseman ja koulutustason mukaiset erot ovat tutkimusten mukaan huomattavia ja matalimmat äänestysprosentit selittyvät juuri madaltavien tekijöiden kasautumisella (Martikainen ja Wass 2002 sekä Grönlund ym. 2005, 123–126). Valitettavasti näihin kysymyksiin ei nyt ole mahdollista puuttua tarkemmin.

U-käyrä ja sukupolvet

Äänestysprosenttien alamäki ja mataluus ovat herättäneet tutkijat jo aikaa sitten pohtimaan mahdollisia kehityskulkuja. Noin 20 vuotta sitten julkaistu Tuomo Martikaisen ja Tilastokeskuksen Puuttuva punainen viiva (1988) ajoittui siinä mielessä otolliseen aikaan, että eduskuntavaalien äänestysprosentti oli tuolloin suhteellisen voimakkaassa laskussa. Tämä nosti muutosnäkökulman vahvasti esiin myös alan tutkimuksessa. Martikaisen ja hänen kollegojensa monista seurantalutkimuksista huolimatta ei ole vielä aivan selvää, onko nuorista sukupolvista kehittymässä Suomessa uusia keski-ikäisiä sukupolvia, joiden äänestysaktiivisuus on pysyvästi heikompi kuin heidän vanhempiansa.

Hanna Wass on pohtinut Suomen osalta vastauksia tähän kysymykseen hiljattain ilmestyneessä väitöskirjassaan. Wassin mukaan näyttää ilmeiseltä (2008, 42), että nuorten matalat äänestysprosentit ovat muodostumassa pysyväluonteiseksi ilmiöksi ja että nuorten ikääntyminen ei tule korjaamaan tilannetta ainakaan kokonaan. Myöskään vaalien yleinen kiinnostavuus ei ole Wassin mukaan kehittymässä siihen suuntaan, että näköpiirissä olisi selvää aktivoitumista.

Sukupolvivaikutusten osoittaminen on tosin hankalaa, koska eri aikojen tilannekohtaisten tekijöiden vaikutus pitkän aikavälin tuloksiin on vaikeasti arvioitavissa. Lisäksi äänestämässä käynnin, kuten muunkin poliittisen osallistumisen, on havaittu noudattavan elinkaarren mukaista U-käyrää. Oikeastaan kyse on väärin päin olevasta U:sta, koska moniin havaintoihin perustuvan teorian mukaan poliittinen aktiivisuus on suurimmillaan keski-ikässä ja vähäisintä nuoruudessa ja myöhäisessä vanhuudessa. Tähän on ilmeisiä selityksiä, joita en käsittele nyt laajasti. Nuoruudesta keski-ikään ihmisen potentiaaliset kiinnikkeet äänestämiseen ja politiikkaan lisääntyvät. Tulevat työ, perhe ja toisista huolehtimisen velvoitteet, ja aletaan tiedostaa yhteiskunnan toiminnan merkitys. Yleisesti ottaen kiinnostumattomuus, kiinnittymättömyys ja välinpitämättömyys ovat vielä monin tavoin

mahdollisia nuorille mutta eivät enää keski-ikäisille. Korkeaan ikään ehtineiden aivan tervettä ajattelua on puolestaan se, että politiikka koetaan nuorempien asiaksi. Kun ikä alkaa painaa ja esimerkiksi liikumisen esteet lisääntyvät, äänestäminenkin jää helpommin takalalle.

U-käyrän mukaisten osallistumismuutosten eriyttäminen sukupolvien välisistä ja mahdollisesti pysyvistä osallistumiseroista on hankalaa useasta syystä. Tärkein niistä on luotettavien pitkittäisaineistojen puute. Jos ikäryhmistä olisi käytettävissä sukupuolten äänestysprosenttien tapaan tietoja lähes sadan vuoden periodilta, olisi sukupolvi- ja elinkaarivaikutuksia mahdollista täsmentää paljonkin. Tois-taiseksi joudumme tyytymään arvioihin ja korkeintaan keskipitkään seurantaan perustuviin tuloksiin.

Äänestysprosentti vuonna 2035

Kun tämä kirja tähtää keskusteluun äänestysprosenttien kohottamisesta, on asiaa luontevaa pohjustaa arvioimalla tulevien vaalien äänestysaktiivisuutta. Siinä otan osin häveliäisyysyistä kohteeksi eduskuntavaalit, koska kunnallisvaalit ovat kirjan ilmestyessä juuri ovella. Kyse on monella tavoin teknisestä ennusteesta. Missään tapauksessa tarkoitukseni ei ole riistää kristallipalloa ennustajaeukolta vaan pikemminkin osoittaa, kuinka paljon keskeiset ennakoitavissa olevat muutostekijät mahdollisesti tulevaisuudessa vaikuttavat äänestysprosentteihin. Keskityn U-käyrähypoteesin mukaiseen ideaan ikäryhmien suhteellisen vakaista osallistumiseroista sekä väestöennusteisiin ikäryhmien koon muutoksista tulevina vuosina.

Tällainen mahdollisten kehityskulkujen ennakointi ei ole mystistä spekulointia, kunhan olettamukset tuodaan kirkkaina esiin. Muun muassa äänestysaktiivoinnin vaikuttavuuden kannalta on olennaista arvioida, miten ja kuinka paljon pelkästään väestön ikääntyminen saattaa vaikuttaa tulevina vuosina äänestysaktiivisuuteen. Tähän kysymykseen haetaan nyt vastausta olettamalla aikaisempaan tietoon

perustuen eri ikäryhmille tietyt äänestysprosentit tuleviin vaaleihin ja yhdistämällä nämä tiedot ikäryhmien kokoa koskeviin väestöennusteisiin. Asiaa kuvataan yksityiskohtaisesti taulukoissa 1 ja 2.

Taulukko 1 luokittelee ikäryhmät pääosin kymmenvuotiskäluokkiin, ja tarkastelupisteet ovat tulevia eduskuntavaalivuotia, mikäli eduskunnan vaalikausiin ei tule muutoksia. Ylivoimaisesti merkittävään muutokseen seuraavien parinkymmenen vuoden aikana on väestön ikääntyminen ja kaikkein iäkkäimpien valitsijaikäluokkien koon kasvu. Viimeistään vuonna 2030 suuriin ikäluokkiin kuuluvat eli 1940-luvun loppupuoliskolla syntyneet ovat täyttäneet 80 vuotta, ja vuonna 2035 ennakoitaan 80 vuotta täyttäneiden määrän olevan reilusti kaksinkertainen nykyiseen verrattuna. Myös 70–79-vuotiaiden osuuden ennakoitaan kasvavan kolmanneksella mainittuna ajanjaksona. Kaikkien muiden ikäryhmien koon ennakoitaan pienenevän vuoteen 2035 mennessä joko useilla kymmenillä tuhansilla tai jopa yli sadalla tuhannella (50–59-vuotiaat). Miten tämä vaikuttaa äänestysprosentteihin, jos muiden tekijöiden ajatellaan pääosin pysyvän vakiona?

Taulukko 1. Suomen väestöennuste 2011–2035 ikäryhmittäin (18 vuotta täyttänyt väestö)

	2011	2019	2027	2035
18–29	788 000	743 000	691 000	716 000
30–39	644 000	650 000	641 000	574 000
40–49	706 000	632 000	646 000	638 000
50–59	751 000	708 000	618 000	634 000
60–69	693 000	715 000	683 000	602 000
70–79	419 000	572 000	657 000	631 000
80–89	225 000	258 000	363 000	479 000
90–	36 000	53 000	67 000	97 000
YHT.	4 262 000	4 332 000	4 366 000	4 378 000

Selite: Laskettu Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannasta, jonka mukaan ”laskelma ilmaisee, millainen tuleva väestönkehitys olisi ilman muuttoliikettä; omavaraislaskelmassa on otettu huomioon vain syntyvyyden ja kuolleisuuden vaikutus väestönkehitykseen”.

Olennainen vastausta määrittävä kysymys on, miten ikäryhmien äänestysprosenttien katsotaan kehittyvän. Pysyvienkin sukupolvierojen ja nykyistä paljon suurempien ikäryhmien osallistumiserojen muodostuminen on toki mahdollista. Onhan tällaisia eroja havaittavissa jo varsin selvästi muun muassa eri-ikäisten puoluekiinnittymisessä. Mielestäni väestön ikääntymisen mahdolliset vaikutukset tulevat kuitenkin parhaiten ilmi laatimalla muutamia selväpiirteisiä kehitysvaihtoehtoja, jotka perustuvat olemassa olevaan tietoon ikäryhmien osallistumiseroista.

Tältä pohjalta taulukkoon 2 on hahmoteltu viisi saraketta, joista vasemmanpuoleisin osoittaa arvion ikäryhmien äänestysprosenttien

Taulukko 2. Ikäryhmien äänestysprosentin ero kotimaan äänestysprosenttiin eduskuntavaaleissa 1999 (ERO99) ja neljä ikäryhmittäistä äänestysprosenttiskenaariota vuosille 2011–2035

	ERO99 prosenttiyks.	O1 %	O2 %	P1 %	P2 %
18–29	–15	53	58	48	38
30–39	–2	66	71	61	51
40–49	5	73	78	68	58
50–59	12	80	85	75	75
60–69	12	82	87	77	77
70–79	5	73	78	68	68
80–89	–22	46	51	41	41
90–	–33	35	40	30	30

ERO99 = Ikäryhmän äänestysprosentin ero vaalien kotimaan äänestysprosenttiin eduskuntavaaleissa 1999. Osuudet on arvioitu hieman erilaisen ikäluokituksen perusteella (ks. Borg 2006, 55). Pohja-aineistona on Tuomo Martikaisen ja Hanna Wassin tutkimuksen rekisteriaineisto (2002).

O1 = Arvio ikäryhmän äänestysprosentista, kun osallistumisero vuonna 1999 lisätään eduskuntavaalien äänestysprosentin nykytasoon (68 %). O2 = Optimistinen ennuste, jossa kaikkien ikäryhmien äänestysprosentti on laskettu kullekin ennustevuodelle 5 prosenttiyksikköä korkeammaksi kuin O1.

P1 = Lievästi pessimistinen ennuste, jossa kaikkien ikäryhmien äänestysprosentti on vakioitu ennustevuosille 5 prosenttiyksikköä eduskuntavaalien nykytasoa matalammaksi. P2 = Pessimistinen ennuste, jossa 50 vuotta täyttäneiden äänestysprosentti on vakioitu 5 prosenttiyksikköä ja alle 50-vuotiaiden 15 prosenttiyksikköä eduskuntavaalien nykytasoa matalammaksi.

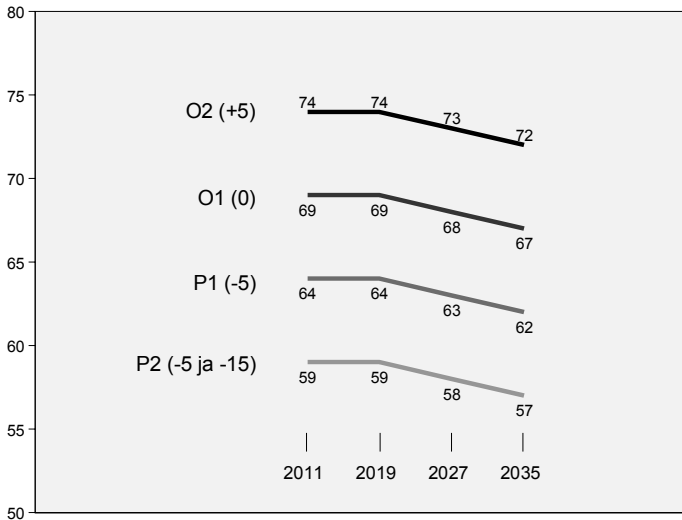
nykyisestä eroavuudesta suhteessa kaikkien äänioikeutettujen äänestysprosenttiin. Luvut perustuvat taulukon selitteessä mainitulla tavalla luotettavimpiin käytössä oleviin tietoihin ikäryhmien äänestysprosentteista.

Taulukon 2 neljässä seuraavassa sarakkeessa kuvataan kaksi optimistista (O1 ja O2) ja kaksi pessimististä ennustetta (P1 ja P2) ikäryhmien äänestysprosentteille. Mallit on selostettu taulukon 2 selitteessä ja nyt ainoastaan tiivistetään niiden perusidea. Malli O1 on vuoden 2007 eduskuntavaalien äänestysprosenttiin perustuva arvio nykytilanteesta. O2 olettaa puolestaan, että äänestysprosentti nousee tasaisesti kaikissa ikäryhmissä viisi prosenttia ja pysyisi siinä. Pessimistisistä malleista ensimmäinen eli P1 on tavallaan O2:n käänteinen versio, jossa kaikkien ikäryhmien äänestysprosentin oletetaan olevan vuodesta 2011 vuoteen 2035 viisi prosenttiyksikköä nykyarviota matalampi. Pessimistiseen malliin P2 on lisätty hieman sukupolvikuiluajattelua siten, että 50 vuotta täyttäneiden äänestysaktiivisuus olisi edelleen viisi prosenttiyksikköä nykyistä matalampi, mutta sitä nuorempien 15 prosenttiyksikköä nykytasoa matalampi. Kun ikäryhmien tiedot edelleen summataan koko väestöä koskeviksi arvioiksi, äänestysprosenttiennusteet kertovat varsin selkeästi eri mallien ja väestönmuutosten vaikutukset. Ne käyvät ilmi kuviosta 2.

Tasaista viiden prosenttiyksikön kasvua kaikkiin ikäryhmiin po-vaavassa mallissa O2 äänestysprosentti säilyisi 70:tä prosenttia suurempana pitkälle 2030-luvulle. Tästä eteenpäin suurten ikäluokkien madaltuva äänestysprosentti todennäköisesti edelleen laskisi äänestysprosenttia jonkin verran.

Nykytilanteen lähtökohdakseen ottava malli O1 osoittaa, että ikäryhmien kokoeroilla ja niiden muutoksilla on jonkin verran vaikutusta tulevaisuudessa äänestysaktiivisuuden kokonaistason. Vaikutus on laskeva mutta vain parin prosenttiyksikön luokkaa tulevien vajaan 30 vuoden aikana. Ja tämäkin siis olettaen, että ikäryhmien nykyiset suhteelliset erot vaaleihin osallistumisessa säilyvät jokseenkin muuttumattomina. Jos taas osallistuminen vähenee eri ikäryhmissä tasaisesti viisi prosenttiyksikköä ja pysyy sellaisena (P1), eduskuntavaalien

Kuvio 2. EDUSKUNTAVAALIEN ÄÄNESTYSPROSENTTIEN NELJÄ KEHITYSSKENAARIOTA VUOSILLE 2011–2035 (%)

kotimaan äänestysprosentti kolkuttelee 2030-luvulla jo 60 prosentin tasoa.

Pessimistisimmällä mallilla P2 tämän alle mentäisiin jo seuraavissa eduskuntavaaleissa, mutta tämä ei ole edellä kuviossa 1 kuvattujen äänestysprosenttimuutosten valossa todennäköinen skenaario. Äänestysvilkkautrendien yleisten piirteiden kannalta tuollaiset luvut lienevät edessä aikaisintaan 2020- ja 2030-luvuilla. Tietenkin äänestysprosentit voivat laskea tai nousta muista syistä paljon enemmänkin.

Kunnallisvaaleihin sovellettuna kaikkien äänestysprosenttien voidaan ajatella olevan kymmenkunta prosenttiyksikköä matalampia. Pessimistisimmissä arvioissa enemmistö äänioikeutetuista ei äänes-

täisi lähitulevaisuuden kuntavaaleissa, kun taas optimistisimmassa mallissa äänestysprosentti nousisi lähelle eduskuntavaalien nykytasoa. Realistisinta on ajatella, että seuraavien kuntavaalien äänestysprosentti asettuu näiden ääripäiden keskivaiheille.

Edellä sanotun tiiviinä yhteenvedona voidaan todeta, että erityyppiset vaalit innostavat suomalaisia vaaliuurnille eri tavoin ja että vaalien äänestysprosentit ovat olleet viime vuosikymmeninä pääsääntöisesti laskusuunnassa. Viimeisimmissä vaaleissa laskusuunta on tosin koskenut vain presidentinvaaleja. Eduskuntavaalien äänestysprosentit ovat pysyneet jo pitkään 70 prosentin tuntumassa. Sekä kunnallis- että eurovaaleissa viimeksi käydyt vaalit ovat osoittaneet nousua aallopohjasta, mutta osallistumistaso on silti jäänyt matalaksi.

Sotien jälkeistä kehitystä arvioitaessa äänestysprosenttien muutokset eivät yleensä ole olleet suuria. Väestön ikääntyminen ei todennäköisesti nosta Suomen yleisten vaalien äänestysprosentteja, varsinkin jos suuret ikäluokat äänestävät korkeassa iässä, 80 vuotta täytettyään, samantasoisesti kuin vanhempansa. Kaikki mainitut havainnot tukevat tavalla tai toisella vaaliaktiivoinnin tarpeellisuutta.

Äänestäminen ja äänestämään aktivointi

Ennen aktivointikeinojen esittelyä on hyvä katsoa pintaa syvemältä, miksi vaaliaktivointia pidetään tarpeellisena ja mihin aktivointi voi perustua. Näin keinovalikoiman arvioinnille saadaan kantava tietopohja. Seuraavassa lähdetään liikkeelle kansalaisten motiiveista osallistua tai olla osallistumatta vaaleihin. Tarkastelun pohjalta kootaan pääelementit, joihin aktivointikeinoilla voidaan pyrkiä vaikuttamaan. Lopuksi pääelementtejä avataan alustavasti esimerkein siltä kannalta, minkä tyyppisiä keinoja ne pitävät sisällään ja mitkä tahot ovat olennaisia elementtien ja keinojen toteuttamisessa.

Miksi ihmiset äänestävät?

Vaaleissa äänestäminen ajatellaan usein itsestään selvästi vaikutuskeinoksi. Suuri osa kansalaisista on asiasta jollakin tavalla samaa mieltä, koska monelle äänioikeuden käyttö yleisissä vaaleissa on ainoa keino, jolla he voivat ylipäänsä sanoa yrittäneensä vaikuttaa politiikkaan. Niinpä enemmistö valtakunnallisten valitsijakyselyjen vastajista yleensä yhtyykin väittämään, jonka mukaan ”äänestäminen on ainoa keino vaikuttaa politiikkaan”.

Voi silti olla, että paino on enemmän sanalla *ainoa* kuin sanalla *vaikuttaa*. Yleisissä vaaleissa vaikuttaminenhan on monelle ainoa poliittinen osallistumismuoto, johon juuri he itse ovat tarttuneet. Verrottuna muihin vaikuttamiskeinoihin vaaleissa vaikuttaminen on toisaalta melko epämääräistä. Tuki ilmaistaan jonkin ryhmittymän ehdokkaalle ja ääni lasketaan sekä ehdokkaan että ryhmän hyväksi. Sekä ryhmällä että ehdokkaalla on molemmilla omia tavoitteita, jotka eivät aina ole selviä eivätkä aina sopusoinnussakaan keskenään.

Ryhmän koosta sekä ehdokkaan läpimenosta ja vaikutusvallasta riippuu, missä määrin esitetyt tavoitteita on mahdollista ajaa. Varsinkaan äänestyspäätöksiä harkittaessa ei myöskään olla aina selvillä, kuinka varmasti äänestettävä vaihtoehto kykenee todella ajamaan esittämiään tavoitteita. Tässä mielessä äänestäminen on vaikuttamistapana varsin diffuusi, vaikuttamiskohteiltaan täsmentymätön. Laajemmin tähän näkökulmaan liittyy myös se, onko vaalien tuloksella vaikutusta harjoitettavaan politiikkaan ja mikä mielikuva valitsijalla on asiasta hänen harkitessaan äänestämistä. Ihanne tietenkin on, että mahdollisimman monet äänestäjät tekisivät ns. informoituja äänestyspäätöksiä, joissa he perustavat valintansa tietoon ehdokkaista ja puolueista sekä näiden ajamista tavoitteista.

Yleisissä vaaleissa vaikuttaminen on myös sikäli epämääräistä, että yhden äänen vaikutus vaalin lopputulokseen ei ole kovin helposti ennakoitavissa. Toki asukasluvultaan pienen kunnan kunnallisvaalit eroavat esimerkiksi eduskuntavaaleista, mutta kaikkiaan yleisten vaalien äänestäjän ei ole helppoa nähdä oman äänensä merkitystä korvaamattomana ainakaan matemaattisessa mielessä, kun vaalipiirissä äänestävät sadattuhannet muutkin äänioikeutetut.

Lueteltujen argumenttien pohjalta on helppoa ymmärtää, että äänestämässä käynnin selittämisessä keskeiseksi nousseet teoretisoinnit lähtevät siitä, että yksittäisen äänestäjän saama hyöty vaaleihin osallistumisesta ei välttämättä liity pelkästään tai edes ensi sijassa itse vaalitulokseen. Vaikuttamisen rinnalla on tarkasteltava muita osallistumisesta koituvia hyötyjä, jotka eivät liity pelkästään oman äänen vaikutukseen. Ne voivat liittyä siihen, että vaalit ymmärretään edus-

tuksellisen demokratian toimivuuden välttämättömäksi edellytykseksi jopa siitäkin huolimatta, että tällä kerralla tarjolla olevista vaihtoehdoista yksikään ei kovin paljon miellytä. Osallistuminen nähdään arvona ja tavoitteena sinänsä.

Ennen vaaleja ja vaalien jälkeen tehdyissä haastatteluissa äänioikeutetut perustelevatkin hämmästyttävän usein osallistumistaan vaaleihin aivan muilla kuin vaikuttamiseen liittyvillä syillä. Yksi on äänestänyt aina ennenkin ja siitä on tullut hänelle tapa. Toisen mielestä äänestäminen kuuluu asiaan: se on jotakin, joka pitää tehdä. Täsmällisemmin moni ilmaisee asian niin, että kyse on kansalaisvelvollisuuden täyttämisestä. Kun äänioikeus on kerran saatu, jokaisen tehtävä on käyttää sitä harkiten ja aktiivisesti. Sukulaisajattelua on myös se, että äänestämättä jättävillä ei ole oikeutta arvostella poliitikkua, jos eivät kerran ole viitsineet käydä äänestämässä.

Tietenkin moni perustelee äänestämässä käyntiään myös vaikuttamisen näkökulmasta. Halu vaikuttaa tietyn ehdokkaan tai puolueen menestykseen tai jonkin ryhmän tavoitteiden tai yksittäisen asian toteutumiseen ovat kaikki tuttuja perusteluja. Ensisijaista eduskuntavaaleihin osallistumisen syytä avoimella kysymyksellä kysyttäessä vaikuttaminen ei ole kuitenkaan yltänyt etusijalle. Vain reilu kolmannes mainitsi vaikuttamisen ensisijaisena syynä, kun puolestaan velvollisuuteen tai tapaan viittasi noin kaksi kolmesta valtakunnallisen kyselytutkimuksen haastatellusta (Borg 1996, 65–67).

Velvollisuus- ja vaikuttamisorientoituminen näkyivät suurin piirtein samoin myös silloin, kun vastaajilta tiedusteltiin osallistumisyyttä yksittäisin väittämin (emt., 70–71).

Erilaisten osallistumisyyden samanaikainen tarkastelu on tuonut selvemmin esiin sen, että ihmiset osallistuvat tai jättävät osallistumatta vaaleihin hyvin monista eri syistä. Tekijät vaikuttavat yhtä aikaa päällekkäin. Voimakkaimmin motivoituneilla on äänestämiseen vahva velvollisuus- ja tapasuuntautuminen, ja samalla he kokevat äänestämisen mielekkääksi vaikuttamistavaksi. Toisaalta suuri osa ilmeisesti katsoo vaikuttamismahdollisuudet vaaleissa sen verran vähäiseksi tai vaalit niin rutiiniluonteisiksi, että he löytävät äänestysosal-

listumiselleen mielekkyyden nimenomaan velvollisuus- ja tapakäytäytymisestä. Paljon harvinaisempaa on, että kansalaisvelvollisuuden täyttämistä ei pidetä lainkaan tärkeänä osallistumisyyinä, mutta vaikuttamista pidetään. Äänestämättä jättäminen on puolestaan yleisintä silloin kun osallistumisperusteita ei löydy kumpaankaan suuntaan.

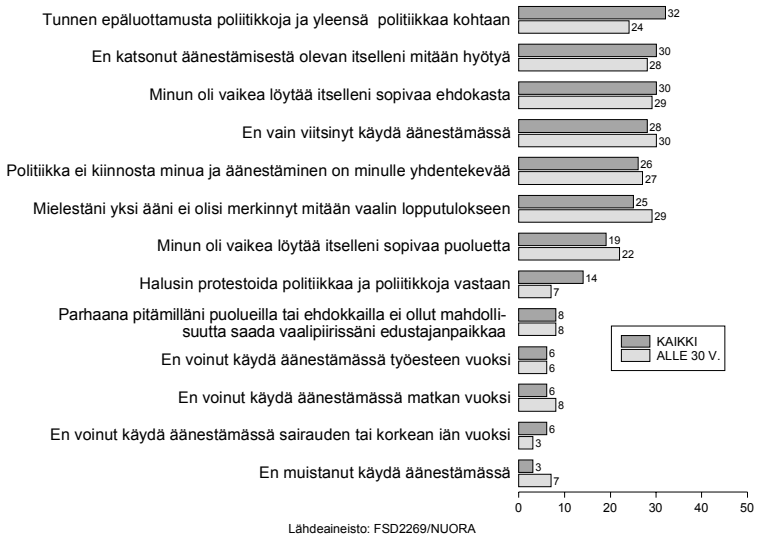
Äänestämättömyyden perustelut

Äänestämättä jättämisen perustelut ovat Suomessa tehdyissä tutkimuksissa osoittautuneet jopa monivivahteisemmiksi kuin äänestämässä käynnin syyt. Äänestämättä jättämistä ei tosin herkästi myönnetä kyselyissä, sillä jopa kolmannes kyselyihin osallistuvista tosiasiassa äänestämättä jättäneistä sanoo kysyttäessä käyneensä äänestämässä. On niin ikään korostettava, että osallistumattomuudelle tarjotut syyt ja perustelut ovat vastaajien omia näkemyksiä ja selityksiä asiaan.

Vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen kootussa aineistossa äänestämättömyytensä myöntäneiltä vastaajilta kysyttiin, miksi he eivät olleet käyneet äänestämässä. Kysymys kuului seuraavasti: ”Seuraavaksi luetellaan erilaisia äänestämättä jättämisen syitä. Missä määrin seuraavat syyt vaikuttivat siihen, että ette käynyt äänestämässä näissä vaaleissa?” Vastausvaihtoehdot olivat tärkeä syy, vaikutti jonkin verran, ei vaikuttanut ja en osaa sanoa. Tulokset esitetään kuviossa 3, ja ne kuvaavat suuntaa antavasti vuoden 2007 eduskuntavaalien äänestämättömyyden syitä suomalaisessa valitsijakunnassa (vastaajamäärästä ks. s. 52). Nuorten osalta vastaavanlaisia mittauksia on raportoitu aiemmin valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan eli Nuoran teettämässä, nuoriin kohdistuneissa valitsijakyselyissä (esim. Nurme ja Pehkonen 2003, 55–56). Nyt nuoria voidaan verrata koko ääni-oikeutettua väestöä edustavaan otokseen.

Syiden yleisyydestä sekä nuorten ja kaikkien äänestämättä jättäneiden perustelujen eroista voidaan tehdä muutama yleinen johto-

Kuvio 3. ÄÄNESTÄMÄTTÄ JÄTTÄMISEN PERUSTELUT EDUSKUNTAVAALEISSA 2007: ALLE 30-VUOTIAAT JA KAIKKI ÄÄNESTÄMÄTTÄ JÄTTÄNEET (tärkeä syy -vastausten prosenttiosuus).

*Äänestämättä jättämisen syitä koskeva kysymys kuului seuraavasti: "Seuraavaksi luetaan erilaisia äänestämättä jättämisen syitä. Missä määrin seuraavat syyt vaikuttivat siihen, että ette käynyt äänestämässä näissä vaaleissa?" Vastausvaihtoehdot olivat tärkeä syy, vaikutti jonkin verran, ei vaikuttanut ja en osaa sanoa.

päätös. Ensinnäkään mikään äänestämättömyyden syy ei osoittautunut niin tärkeäksi, että se selittäisi suurimmaksi osaksi äänioikeutettujen äänestämättömyyttä. Tärkeä syy -vastausten osuudet nousivat kunkin tekijän kohdalla korkeintaan vajaaseen kolmannekseen kaikista vastauksista. Tämä osoittaa, että äänestämättömyyden perusteista tulkittavissa oleva syystausta on varsin moniaineksinen. Äänestämässä käynnin esteet eivät kuitenkaan näytä kovin yleisiltä.

Toinen päähavainto on, että syyt kuvaavat äänestämättömyyttä sekä passiivisena että aktiivisena toimintana. Osa tärkeimmistä syistä heijastaa kiinnostumattomuutta politiikasta sekä äänestämisen

kokemista hyödyttömäksi. Vaikeudet löytää ehdokasta ja puoluetta kuvaavat yleistä poliittista kiinnittymättömyyttä. Nämä ovat voitto-puolisesti passiivisen äänestämättömyyden tunnuspiirteitä.

Toisaalta osa perusteluista viittaa äänestämättä jättämiseen aktiivisena poliittisen osallistumisen muotona. Poliitiikkaa kohtaan tunnettu epäluottamus nousi niukasti yleisimmäksi tärkeäksi syyksi kaikkien äänestämättä jättäneiden perusteluissa (32 prosenttia), ja joka seitsemäs (14 prosenttia) sanoi myös protestoineensa äänestämättä jättämisellään poliitiikkaa ja poliitikkoja kohtaan.

Kolmas tulosten yleinen piirre on, että nuorten tapa perustella äänestämättömyyttään ei kuvion 3 kokonaistulosten valossa juurikaan poikkea kaikkien äänestämättä jättäneiden perusteluista. Ainoan poikkeuksen näyttää muodostavan aktiivinen äänestämättä jättäminen, joka on useammin varttuneiden ja poliitiikkaan kiinnittyneiden kansalaisten kuin nuorten äänestämättömyyden taustalla. Tämä havainto on aiemmin tehty jo vuoden 1991 eduskuntavaaleista, jolloin äänestämättömyyden syitä tiedusteltiin ensi kertaa nyt käytössä olleen kaltaisella kysymyssarjalla (Pesonen ym. 1993, 240–241).

Äänestämässä käynti toimintana

Tutkitut äänestämässä käynnin ja äänestämättömyyden syyt eivät tietenkään ole täysin kattavia, mutta ne tarjoavat osaltaan hyvän pohjan keskustella tähän mennessä Suomessa toteutetuista välittömistä ja välillisistä aktivointikeinoista. Viittaa tässä yhteydessä Georg Henrik von Wrightin pohdintoihin inhimillisen toiminnan selittämisestä sellaisissa tilanteissa, joissa toimintaan kohdistuu sellaisia ulkoisia vaahteita, että ihmisten odotetaan toimivan tietyn käyttäytymiskaavan mukaan. Jo 1970-luvun puolivälissä suomeksi ilmestyneessä artikkelissaan von Wright kehottaa ottamaan huomioon tällaisten tilanteiden toiminnassa erityisesti kolme seikkaa (ks. von Wright 1976).

Von Wrightin mukaan toiminnan selittämisessä on ensinnäkin otettava huomioon sisäiseen haluun ja toimintamotivaatioon liittyvät

seikat. Toiseksi selityksissä on järkevää viitata myös vallitseviin normeihin, jotka asettavat ulkoisina vaateina ihmisille tietynkaltaisia toimintaodotuksia. Lisäksi von Wright viittaa siihen, että normin mukaisen toiminnan tai normin noudattamatta jättämisen selittämisessä on otettava huomioon toimintaa estäviä tekijöitä.

Mainitut von Wrightin ajatukset ovat erittäin käyttökelpoisia juuri äänestysosallistumisen ja äänestämättä jättämisen selittämiseen. Empiiriset tutkimustulokset äänestämättä jättämisen salaamisesta ja kansalaisvelvollisuusnormia suoraan mittaavista väittämistä, sekä mm. äänestyspakon käyttöönotto useissa maissa, ovat osoittaneet asiaan liittyvän osallistumisnormin olemassaolon. Toisaalta sekä äänestämässä käynnin että äänestämättä jättämisen perusteluista saadut monet tutkimustulokset ovat valottaneet äänioikeuden käytön vaikuttamissuuntautumisen eri elementtejä. Lisäksi erityisesti äänestämättä jättämisen syyt tuovat esiin esteisiin vetoamisen osallistumattomuuden perusteluna.

Entä sitten äänestysaktiivointi? Miten äänestämässä käynnin ja äänestämättömyyden syyt sekä von Wrightin ajatukset voivat palvella aktiivointikeskustelua? Tässä vaiheessa vastaus voidaan esittää yleisesti. Äänestysprosentit nousevat, jos aktiivointi lisää eri tavoin halua ja mahdollisuuksia vaikuttaa äänioikeutta käyttämällä, jos keinot vähentävät äänestämässä käynnin (todellisia) esteitä ja muita äänestämättömyyden syitä tai jos aktiivointikeinot onnistuvat vahvistamaan osallistumisnormia ja sen omaksumista sekä tapasuuntautumista äänestämässä käyntiä kohtaan.

Esteiden madaltaminen

Jotkin yksittäiset äänioikeuden käytön aktiivointikeinot liittyvät kahteen tai jopa kolmeen mainittuun pääelementtiin. Tavallisempaa on, että yksittäinen keino kohdentuu lähinnä yhdelle osa-alueelle. Esimerkiksi kansalaiskasvatus voi ajan mittaan lisätä sekä vaikuttamiseksi velvollisuussuuntautumista vaaleihin. Yksittäisen esteen madal-

taminen on puolestaan tyyppitapaus yhteen pääelementtiin kohdentumisesta.

Äänestämässä käynnin esteiden madaltaminen on ehkä helpoimmin mielleltävä ja monilta osiltaan konkreettisin äänestysprosenttien kohottamisosio. Käsittelen niitä nyt hieman tarkemmin. Asia kuuluu viranomaisille ja lainsäätäjille, koska vaalijärjestelyt ovat riippuvaisia lainsäädännöstä ja sovellusohjeista.

Kansainvälisissä vertailututkimuksissa äänestysprosenttien vaihtelua voidaan pyrkiä selittämään maakohtaisilla järjestelmä- ja järjestelyeroilla. Vakuuttavia tutkimustuloksia ei tosin ole aivan helppoa saavuttaa, koska järjestelyerojen itsenäisen vaikutuksen eriyttäminen muista selitystekijöistä on vaikeaa. Toisaalta muutammat järjestely- ja järjestelmäerojen vaikutukset ovat niin ilmiselviä, että niistä vallitsee laaja yksimielisyys.

Tällaisia on tullut esille esimerkiksi Richard Rosen vuosien 1979–1999 Euroopan parlamentin vaalien äänestysprosentteja koskevassa valtiotason vertailussa. Siinä keskeisiksi korkeiden äänestysprosenttien selittäjiksi nousivat vaalijärjestelyistä äänestyspakko, suhteellinen vaalijärjestelmä sekä äänestyspäivän sijoittuminen vapaapäivälle (Rose 2004, 22). Äänestyspakkoa lukuun ottamatta keinot ovat Suomessa käytössä.

Suomessa on satsattu myös monella muulla tavalla äänestämässä käynnin vaivattomuuteen. Osa keinoista tuntuu niin itsestään selviltä, ettei moni edes tule ajatelleeksi niitä. Esimerkiksi käyköön äänioikeutettujen automaattinen rekisteröinti vaaliluetteloihin viranomaisten toimesta. Toisin kuin esimerkiksi monissa Yhdysvaltojen osavaltioissa suomalaisten ei tarvitse erikseen käydä rekisteröitymässä äänestyluetteloihin ennen vaaleja päästäkseen käyttämään äänioikeuttaan. Eikä vaaliviranomainen ole ollut Suomessa muutoinkaan passiivinen äänioikeutettujen suuntaan. Jokaiselle äänioikeutetulle lähetetään vaalien alla äänestyskortti, joka toimii muistutuksena vaaleista ja äänioikeudesta sekä kertoo äänestyspaikkojen sijainnista. Viime vuosina ilmoituskorttiin on lisätty tekstiosuuksia, jotka selittävät muun muassa vaalien tuloksen laskemista.

Erittäin keskeinen äänestämistä helpottava tekijä on mahdollisuus äänestää ennakkoon ennakkoäänestyspaikoilla tai kotiaänestyksenä. Mahdollisuus äänestää muulloin kuin varsinaisena vaalipäivänä ja muussa paikassa kuin äänestysalueiden äänestyspaikoissa nostaa tutkimusten mukaan äänestysprosenttia (emt., 23). Suomen osalta on tosin todettava, että ennakkoäänestyksen suosio on kasvanut roimasti juuri samana ajanjaksona 1990-luvulta alkaen, jolloin äänestysprosentit ovat olleet laskusuunnassa.

Sekä ennakkoäänestyspäivinä että varsinaisena vaalipäivänä äänestäminen on sitä helpompaa, mitä enemmän äänestyspaikkoja on tarjolla ja mitä kauemmin ne ovat auki. Vaalisunnuntaina vaalihuoneistojen aukioloaika on jo pitkään ollut klo 9–20, mitä voidaan pitää täysin riittävänä. Äänestyspaikkojen lukumäärä on sen sijaan vaihdellut vuosien mittaan jopa runsaasti. Jos joskus tulevaisuudessa Suomessa siirrytään sellaiseen sähköiseen äänestämiseen, joka ei tapahdu vaalihuoneistoissa, äänestämässä käynnin fyysiset esteet madaltuvat olennaisesti. Silloin estekeskusteluun tosin voi nousta uusia kysymyksiä, kuten pääsy äänestämisen mahdollistaville koneille ja yhteyksille.

Kaikkiaan äänestämässä käynnin esteiden madaltaminen on ensi sijassa viranomaistyötä, jota toteutetaan lainsäätäjän asettamissa raameissa. Suomessa esteet ovat kauttaaltaan niin matalia, että niihin vetoaminen äänestämättä jättämisen perusteena tuntuu selittelyltä, vähintään huonolta ennakoinnilta. Onhan oikeusministeriö sitä pitänyt tiedottanut viime vuosina vaaleista hyvin aktiivisesti, minkä olisi pitänyt osaltaan vähentää kansalaisten tiedonpuutetta.

Äänestämässä käynnin esteiden madaltaminen on ollut sikäli helppoa, että keinojen toteuttamiskelpoisuudesta, toteuttamistavasta ja vastuutahoista on vallinnut laaja yksimielisyys. Toisaalta keinoja on jo käytetty siinä määrin, ettei madallettavaa enää paljon löydy, ellei keskusteluun oteta mukaan sähköistä äänestystä internetin välityksellä äänioikeutetun valitsemasta paikasta.

Kaksi muuta äänestysaktiivoinnin keinovalikon pääelementtiä, velvollisuussuuntautumisen vahvistaminen sekä vaikuttamismahdolli-

suuksien ja -halun lisääminen, ovat esteiden vähentämistä kiistanalaisempia kysymyksiä. Kaikki eivät ole samaa mieltä siitä, pitääkö kansalaisia patistella vaaliurnille, ja jos pitää, kenen on sitä soveliasta tehdä. On myös helpompaa toivottaa puolueiden välisten erojen ja politiikan vaihtoehtojen puutetta kuin esittää jotakin rakentavaa tavoite-erojen paremmasta esille pääsystä. Vaihtoehtojen mieltäminen on kuitenkin avain äänestämässä käynnin kokemisessa mielekkääksi. Seuraavissa kahdessa luvussa käsittelem äänestämisen velvollisuus- ja vaikuttamiselementtejä laajemmin.

Äänestämään velvoittaminen

Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus on Suomessa sadan vuoden ikäinen (ks. mm. Parviainen 2005, 144). Se tarkoittaa, että nykyäänestäjistämme kenelläkään ei ole omakohtaisia muistikuvia aivan viime vuosisadan alun äänioikeuskamppailusta. Kun sukupolvet vaihtuvat, oikeuksien sanotaan muuttuvan velvollisuuksiksi. Taistellun oikeuden merkitys hämärtyy, mikä johtaa helposti oikeuden käyttämättä jättämiseen. Äänioikeutta aletaan pitää niin itsestään selvänä, ettei sitä mielletä enää myönteiseksi oikeudeksi.

Äänioikeuden osalta tämä on sikäli ymmärrettävää, että äänestämättä jättämisestä koituvat seuraukset äänestäjälle itselleen tai yhteiskunnalle eivät näytä dramaattisilta, ainakaan Suomessa. Tämä voi johtaa vapaamatkustamiseen. Silloin päätellään, ettei vaaleihin kannata osallistua, kun osallistumatta jättäminen tuottaa kuitenkin suurin piirtein samat tulokset.

Osallistumattomuutta saatetaan ajatella myös periaatteellisemmin. Voidaan korostaa oikeutta mahdollisuutena ja vaalien vapautta laajassa merkityksessä. Tästä näkökulmasta äänioikeuden perusidea on vapaassa mahdollisuudessa käydä äänestämässä tai jättää äänestämättä. Jos äänestämättä jättämisen oikeutta rajoitetaan, silloin kansalaiset menettävät myös mahdollisuuden protestoida äänestämättä jättämisellä.

Ylivoimaisesti suurin osa maailman demokratioista onkin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden käyttöönoton yhteydessä lähtenyt siitä, että äänestäminen on nimenomaan oikeus eikä pakko. Toisaalta vaalien äänestysprosentit ovat viime vuosikymmeninä laskeneet useimmissa länsimaisissa demokratioissa, mikä on kiihdyttänyt keskustelua kansalaisten aktivointitavoista. Yleiskuva on, että juuri missään äänestämättä jättämistä ei ainakaan julkisesti pidetä suotavana, vaikka se olisikin sallittua.

Äänestyspakko

Monissa maissa keskustelua on käyty myös äänestyspakon käyttöönotosta tai ainakin sen hyödyistä ja haitoista. En ole ajatuksen kannattaja, mutta asian avaaminen on silti tärkeää aktivointikeskustelun kannalta. Argumentit äänestyspakon puolesta ja sitä vastaan ovat nimittäin hyvin samankaltaisia kuin puolto- ja vasta-argumentit äänestysaktivointia yleisesti koskevassa keskustelussa.

Aluksi on tarpeen esittää joitakin perustietoja äänestyspakosta. Se on muodossa tai toisessa käytössä noin 30 maassa ja OECD-maistakin peräti 10:ssä (Evans 2006, 6; Compulsory voting around the world 2006). Kyse on lakiin kirjatusta velvollisuudesta käydä äänestämässä vaaleissa. Käytännössä äänestyspakit ovat eritasoisia, vahvoja tai heikompia. Vahva äänestyspakko koskee yleensä kaikkia äänioikeutettuja ja äänestämättömyys on sanktioitu voimakkaasti, esimerkiksi sakoin (mm. Belgia ja Luxemburg). Vahvan äänestyspakon maissa äänioikeutetut joutuvat esittämään viranomaisille syyn äänestämättömyydelleen ja sakolta vältytään vain hyväksyttävän syyn turvin. Sellainen voi olla esimerkiksi sairaus.

Astetta lievemmissä äänestyspakossa äänestämättä jättämisestä ei sakoteta, mutta useimmissa tällaista äänestyspakkoa soveltavissa maissa äänestämättä jättänyt on silti velvollinen esittämään syyn menettelylleen. Epämääräisiä sanktioitakin saattaa olla. Äänestämättömyys voi vaikeuttaa julkishallinnon palvelujen saamista, kuten passin

tai ajokortin saantia (Kreikka). Joissakin Etelä-Amerikan maissa vahvuudeltaan keskitasoinen äänestyspakko ei koske lukutaidottomia tai ikääntyneimpiä äänioikeutettuja (Brasilia ja Ecuador). Heikoimmillaan äänestyspakko on vain lakiin kirjattu periaate, jonka noudattamista ei valvota eikä sen noudattamatta jättämisestä rangaista. Euroopan maista tähän kategoriaan kuuluu Italia, ja aikaisemmin siihen kuului myös Alankomaat. (Gratschew 2004.)

Äänestyspakkoa soveltavien maiden äänestysprosentit sijoittuvat kansainvälisissä osallistumisvertailuissa kärkipäähän mutta eivät yllä 100 prosenttiin. Länsi-Euroopassa vahvaa tai keskitason äänestyspakkoa soveltavien maiden parlamenttivaalien sotien jälkeinen keskiarvo on noin 90 prosenttia, kun vertailun kaikkien parinkymmenen maan keskiarvo oli hieman päälle 80 prosenttia (emt., 27).

Millaisilla tekijöillä äänestyspakkoa on perusteltu? Tärkeimmäksi seikaksi nousee korkeiden äänestysprosenttien mukanaan tuoma poliittisten edustuselinten korkea yleinen legitimitetti. Poliittinen edustus on myös, ainakin teoriassa, tasapainoisempaa ja kattavampaa, kun passiivisimpien äänestäjryhmien ääni saadaan kuuluville. Lisäksi äänestyspakon kannattaminen voi perustua tehokkuus- ja tietämysargumentteihin. Äänestämisen ollessa pakollista viranomaiset välttyvät aktivointikustannuksilta, joskin sanktioiden täytäntöönpanon kustannukset saattavat kohota kalliimmiksi kuin sanktioista kertyvät tulot. Myös puolueilta ja niitä lähellä olevilta tahoilta voi säästyä rahaa, kun sitä ei tarvitse kohdentaa aktivointiin. On niin ikään esitetty, että äänestyspakon oloissa vaalikampanjointi ja kampanja-uutisointi voivat paremmin keskittyä poliittisiin asiakysymyksiin, kun aktivointi ja osallistumistason ennakointi ei varasta asioilta huomiota (vrt. emt., 27).

Vasta-argumenteista keskeisin on vapaan valinnan ja harkinnan korostaminen. Kun äänestyspakkoa ei ole, äänestyspäätökset ja myös poliittisen järjestelmän legitimitetti rakentuvat hieman toisin. Päätös äänestämään lähtemisestä perustuu todennäköisemmin poliittisia vaihtoehtoja koskevaan harkintaan. Pakottomassa järjestelmässä legitimitetti ei perustu samassa määrin korkeisiin vaalien äänestys-

prosentteihin kuin äänestyspakkoa sovellettaessa. Äänestyspakko voi lisätä hylättyjen äänten tai täysin sattumanvaraisesti annettujen äänten määrää, kun taas vapaa osallistumisharkinta vähentää niitä. (Vrt. emt., 27–28).

Suomessa äänestyspakosta ei ole toistaiseksi tullut merkittävää yhteiskunnallista keskustelunaihetta. Vapaan osallistumismahdollisuuden periaatetta pidetään hyvänä, vaikka Euroopan parlamentin vaaleissa koko vaalien ja kunnallisvaaleissa joidenkin kuntien äänestysprosentit ovat jo alittaneet 50 prosentin rajan. Virallisetkin tahot ovat tosin esittäneet heikon äänestyspakon mallia myös Suomeen. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman yhteydessä toimineen Kansanvalta 2007-toimikunnan työn yhteydessä hallintoneuvos Lauri Tarasti esitti, että perustuslakiin kirjattaisiin (julistuksenomaisesti) kansalaisen velvollisuus käyttää äänioikeuttaan yleisissä vaaleissa. Ajatus sisältyi toimikunnan mietintöön (Komiteamietintö 2005:1, 21), mutta se ei ole ollut sen jälkeen aktiivisesti esillä. Omasta mielestäni idea voisi olla, rohkaisevaan tyyliin kirjoitettuna ja ehdottomasti ilman sanktioita, edelleen harkinnan arvoinen. Ehkä se nimenomaan julistuksenomaisena kirkastaisi äänioikeuden aktiivisen käytön merkitystä. Pitäisi korostaa myönteisesti vaalien ja äänestämässä käynnin merkitystä demokratian toimivuudelle.

Kansalaisvelvollisuus

Kansakin saattaisi tukea ajatusta, sillä suurin osa suomalaisista sanoo pitävänsä vaaleissa äänestämistä kansalaisvelvollisuutena. Tämä tuli osittain jo ilmi edellä käsiteltäessä äänestämässä käynnille annettuja perusteluja. Osallistumiselle itse annettujen perusteiden rinnalla äänestamisvelvollisuuden kannattamisesta on tarjolla useita yleisiä mielipidetutkimustuloksia viime vuosilta. Niissä on se etu, että vastaajina on myös äänestämättä jättäneitä.

Vuoden 2003 eduskuntavaaleista toteutetussa kansallisessa vaalitutkimuksessa Kimmo Grönlund, Heikki Paloheimo ja Hanna Wass vertailivat velvollisuusnormin kannatusta Suomessa vuosina 1977 ja

2003. He havaitsivat, että vielä vuonna 1977 peräti 86 prosenttia suomalaisista äänioikeutetuista oli täysin samaa mieltä siitä, että äänestämässä käynti on kansalaisvelvollisuus. Vuonna 2003 saman kysymyksen saman vastauskategorian valitsi enää 56 prosenttia vastaajista. Kirjoittajat tulkitsivat tämän kuvaavan ”yhteiskunnan ohentuneita kollektiivisia sidonnaisuuksia ja vastuuta”. (Grönlund ym. 2005, 128–129.)

Vuosien 2002–2003 vaihteen tienoilla kootussa European Social Survey -tutkimuksessa valtakunnallisen satunnaisotoksen vastaajilta tiedusteltiin asteikolla 0–10 hyvän kansalaisen ominaisuuksia. 0 tarkoitti, ettei ominaisuus ole lainkaan tärkeä ja 10 sitä, että ominaisuus on äärimmäisen tärkeä. Vaaleissa äänestämistä piti tärkeänä hyvän kansalaisen ominaisuutena (vastausluokat 8, 9 ja 10) kaksi kolmesta suomalaisvastaajasta. (Borg 2005, 92).

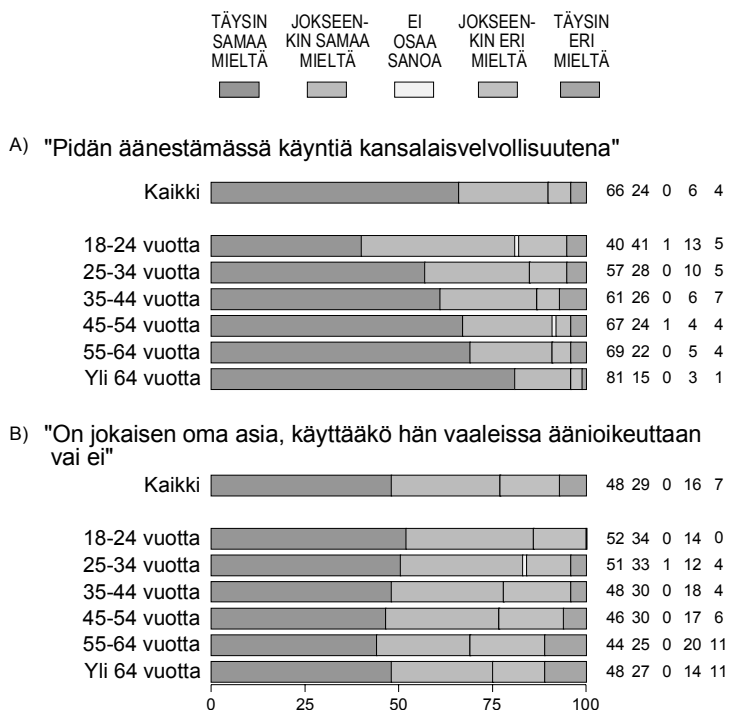
Vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen kootussa valitsijakyselyssä vastaajilta kysyttiin kaksi äänestysvelvollisuuteen liittyvää kysymystä. Ensimmäinen oli edellä mainitun velvollisuuskysymyksen seuranta. Nyt 66 prosenttia vastaajista oli täysin samaa mieltä väittämästä ”pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena”, mikä osoitti jonkin verran nousua vuodesta 2003. Toinen väite kuului seuraavasti: ”On jokaisen oma asia, käyttääkö hän vaaleissa äänioikeuttaan vai ei.” Tästä oli täysin samaa mieltä 48 ja jokseenkin samaa mieltä 29 prosenttia vastaajista. Vain 16 prosenttia oli asiasta jokseenkin eri mieltä ja 7 prosenttia täysin eri mieltä.

Ikäryhmien vastaukset eivät vaihdelleet läheskään samalla tavalla mainituissa kahdessa kysymyksessä. Kuviossa 4 esitetään molemmista kysymyksistä täysin samaa mieltä olleiden vastaajien osuudet. Velvollisuusnormin omaksumisessa ikäryhmien erot ovat hyvin suuria ja samalla aika suoraviivaisia. Vähemmistö kyselyyn vastanneista alle 25-vuotiaista sanoi olevansa täysin samaa mieltä siitä, että äänestäminen on kansalaisvelvollisuus. Osuus oli kaksinkertainen eläkeikäisten joukossa.

Sitä vastoin jälkimmäisessä kysymyksessä vastaukset eivät vaihdelleet kovinkaan paljon ikäryhmittäin. Kaikissa ikäryhmissä noin

puolet vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että äänestämässä käynti on jokaisen oma asia. Täysin eri mieltä asiasta oli kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä noin joka kymmenes vastaaja eikä juuri kukaan tätä nuorempien vastaajien ryhmissä. Kansa ei siis kannata vahvaa ulkopuolista puuttumista äänioikeuden käyttöön, mutta enemmistö suomalaisista äänioikeutetuista pitää äänestämässä käyntiä myönteisenä velvollisuutena eli juuri äänioikeutena. Tämä tuntuu kaikin puolin terveeltä ajattelulta.

Kuvio 4. IKÄRYHMIEN MIELIPITEET ÄÄNESTÄMISESTÄ KANSALISVELVOLLISUUTENA (2007, %).

Lähdeaineisto: FSD2269/NUORA

Äänestämässä käynti tapana

Äänestämismääräsuhteiden omaksumiseen voi liittyä ajatus äänestämässä käynnistä myönteisenä tapana, kunnan kansalaisen säännöllisenä tekona. Usein äänestämässä käyntiä kuuleekin perusteltavan sillä, että henkilö on aina äänestänyt vaaleissa ja niinpä hän käy vaaliurnilla tälläkin kerralla.

Tavoista ja äänestämisestä yhtä aikaa keskusteltaessa pitää kuitenkin olla tarkkana, mistä puhutaan. Nyt tapa viittaa ainoastaan äänestämässä käyntiin eikä esimerkiksi puolue- ja ehdokasvalintoihin ja niiden mahdolliseen muuttumattomuuteen. Näihin liittyvät tavat ovat toki toisistaan riippuvaisia. Jos jollakin valitsijalla on tapana äänestää tiettyä puoluetta tai ehdokasta, hän mitä luultavimmin tapaa myös käydä äänestämässä. Toisaalta on täysin mahdollista, että säännöllisen äänestämässä käynnin kannattaja äänestää vaaleissa aina eri ehdokasta. Silloin hänelle on ensisijaista itse äänestämässä käynti eikä se, ketä ehdokasta ja mitä puoluetta hän äänestää.

Suomesta ei ole saatavilla kunnan pitkäikäisyyttä koskevaa tietoa siitä, kuinka suuri osa vaalien valitsijakunnasta kuuluu vaaleissa aina äänestäviin tai hyvin satunnaisesti äänestäviin. Kaikissa yleisissä vaaleissa aina äänestäviä on selvästi alle kolmannes valitsijakunnasta, koska Euroopan parlamentin vaaleissa on äänestänyt vähimmillään vain hieman yli 30 prosenttia valitsijoista. Muissa vaaleissa aina äänestävien osuus lienee kuitenkin suurempi, ehkä yli 40 prosenttia äänioikeutetuista.

Myöskään kaikissa vaaleissa äänestämättä jättävien väestösosuuksista ei ole saatavilla kunnollisia valtakunnallisia arvioita. Määrä ylittää tuskin paljon 10:tä prosenttia koko valitsijakunnassa, mutta nuorten joukossa osuus lienee selvästi suurempi.

Osallistumistavan omaksumisessa olennaisin aika on nuoruus (ks. Wass 2008). Jos nuoruudessaan saa myönteisen kuvan vaaliosallistumisesta ja erityisesti mahdollisuuksista puoluepoliittiseen vaikuttamiseen, mitä todennäköisimmin äänestämässä käynnistä muodostuu tapa, joka toistuu ajan mittaan ja jota ei liiemmin kyseenalaisteta.

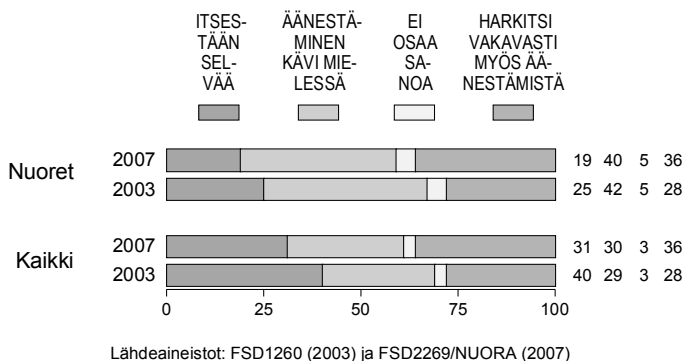
Eikä tämä tarkoita, etteikö äänestysvalintoja silti harkittaisi tarkkaan. Kun ajatellaan nuorten sukupolvien heikohkoa nykykiinnittymistä puolueisiin ja puolueosallistumisen jopa kielteistä yleisleimaa viime vuosikymmeninä, on syytä olettaa nuorten myönteisen tapaosallistumisen vaaleihin vähentyneen.

Laskevat äänestysprosentitkin viittaavat tähän, mihin liittyy samalla kiinnostava kysymys siitä, voiko äänestämättömyydestä tulla tapa. Voidaan ajatella, että mitä enemmän järjestetään matalan osallistumistason vaaleja, sitä herkemmin myös äänestämättä jättämisestä voi muodostua tapa. Jos tällainen tapa muodostuu, se syntyy lukuisista muistakin syistä. Toisaalta kyselytutkimusten tulokset eivät ainakaan vielä viittaa siihen, että äänestämättä jättäminen olisi suurel- le osalle vielä täysin itsestään selvää. Asiaa on seurattu viimeisimmis- sä kansallisissa vaalitutkimuksissa seuraavalla kysymyksellä: ”Kuinka itsestään selvää äänestämättä jättäminen oli Teille?”

Kolmeen vastausvaihtoehtoon saadut vastaukset vuosina 2003 ja 2007 näkyvät kuviossa 5 erikseen kaikkien äänestämättä jättäneiden ja nuorten, alle 30-vuotiaiden äänestämättä jättäneiden osalta. Vuonna 2007 kaikista äänestämättä jättäneistä vajaa kolmannes (31 prosenttia) sanoi, että äänestämättä jättäminen oli ollut heille itsestään selvää. Osuus on melko suuri mutta kuitenkin pienempi kuin neljä vuotta aiemmin (40 prosenttia). Seuraava vaihtoehto kuului näin: ”Äänestämässä käynti kävi kyllä mielessäni, mutta en harkinnut sitä vakavasti”. Se keräsi suurin piirtein saman verran eli vajaan kolmanneksen vastauksista molempina vuosina. Vuonna 2003 äänestämättä jättäneistä 28 prosenttia oli harkinnut äänestämässä käyntiä vakavasti, ja vuonna 2007 osuus oli noussut 36 prosenttiin. Ehkä tuossa näkyvät merkkejä vuoden 2007 vaalien laajasta aktivointikampanjasta, vaikka eduskuntavaalien äänestysprosentti ei noussutkaan.

Muutokset 2003–2007 näkyvät nuorten vastauksissa samansuuntaisina ja suurin piirtein yhtä suurina. Vaikka nuorten vastaajien määrä on pienehkö luotettavien, yleistettävien päätelmien tekoon, on tuloksista havaittavissa ero koko väestöön tavaksi muodostuneessa (itsestään selvässä) äänestämättömyydessä. Alle 30-vuotiaista vastaa-

Kuvio 5. KUINKA ITSESTÄÄN SELVÄÄ ÄÄNESTÄMÄTTÄ JÄTTÄMINEN OLI: NUORTEN JA KAIKKIEN ÄÄNESTÄMÄTTÄ JÄTTÄNEIDEN KYSELYVASTAUKSET VUOSINA 2003 JA 2007 (%).

Kysymys ja vastausvaihtoehdot täydellisinä: "Kuinka itsestään selvää äänestämättä jättäminen oli Teille?"; Itsestään selvää / Äänestämässä käynti kävi kyllä mielessä mutta en harkinnut sitä vakavasti / Harkitsin vakavasti myös äänestämässä käyntiä / En osaa sanoa.

jista enää joka viides piti vuonna 2007 äänestämättömyyttään itsestään selvänä. Nyt raportoitavat tulokset perustuvat käyntihaastatteluihin. Tulosten suuruusluokka ja kehityssuunta ovat olleet samat nuoriin kohdistuneissa puhelinhaastatteluissa vuosina 1999 ja 2003 (Nurmela ja Pehkonen 2003, 55).

Mobilisointi

Velvollisuus- ja tapasuuntautuneen äänestämässä käynnin tarkastelussa on lopuksi viitattava ulkoisiin vaateisiin sekä rankaisemis- ja palkitsemismekanismiin, joita äänestämässä käyntiin kohdistuu. Karkeasti ottaenhan velvollisuus- ja tapaorientoitunut suhtautuminen

äänestämiseen merkitsee näkökulmaa, jossa äänestämässä käynti on tekona tavoite sinänsä, riippumatta toiminnan seurauksista kuten esimerkiksi vaikutuksista politiikkaan. Äänestäminen vaikuttamisena on puolestaan keinorationaalisempi lähestymistapa asiaan, ja sen eri puolia käsitellään laajemmin myöhemmin.

Edellä tuli jo ilmi osallistumisnormin olemassaolo ja sen verrattain vahva kannatus kansalaisten keskuudessa. Lisäksi esille nousivat äänestyspakkoon liittyvät sakot yms. konkreettiset rangaistukset joissakin maissa. Suomessa äänestämättä jättämisen rangaistukset ovat kirjoittamattomia, enimmäkseen sosiaalisia. Kun useat kyselytutkimuksiin osallistuvat kansalaiset perustelevat äänestämässä käyntiään sillä, että he hankkivat äänestämislään oikeuden arvostella politiikkaa ja poliitikkoja, on asian kääntöpuoli nähtävissä rangaistukseksi: jos et edes äänestä, et voi myöskään osallistua arvosteluun. – Siis punainen kortti ja ulos kahvipöytäkeskusteluista.

Vuoden 1991 eduskuntavaalitutkimuksessa suomalaisilta tiedusteltiin suhtautumista väittämään, joka kuuluu tähän aihepiiriin. Vaikka tieto on hieman ikääntynyt, se valottaa asiaa kiinnostavasti. Pieni osa äänioikeutetuista näyttää varmistavan äänestämislään sen, että he voivat kysyttäessä sanoa täyttäneensä kansalaisvelvollisuutensa. Kun asiaa kysyttiin hyvin jyrkällä väitteellä ”äänestän yleensä vain siksi, että voin kysyttäessä sanoa käyneeni äänestämässä”, yhteensä 8 prosenttia vastanneista oli väitteestä täysin tai osittain samaa mieltä. Sosiaalinen paine nostaa siis tälläkin tavalla äänestysprosentteja.

Toisten esittämiin osallistumis- ja äänestamisvaateisiin vastaaminen kuuluukin oleellisesti vaaleihin. Puolueet ja ehdokkaat kamppailevat äänistä ja pyrkivät kaikin soveliain keinoin saamaan potentiaaliset äänestäjensä liikkeelle. Ryhmän kannalta oikea vaalitulos on palkinto sekä mobilisoitavalle että mobilisoijalle ja heikko vaalitulos taas rangaistus, jota pitää loppuun saakka välttää.

Vielä 1980-luvun loppuun saakka Suomen yleisissä vaaleissa oli kaksi varsinaista vaalipäivää, sunnuntai ja maanantai. Yleisesti oli tiedossa, että joillakin äänestysalueilla vielä vaalimaanantaikin saattoi olla aktiivisen mobilisoinnin aikaa. Vaalisunnuntain jälkeen vaaliluet-

teloista voitiin paikantaa sellaisia oman ryhmittymän potentiaalisia äänestäjiä, jotka eivät olleet vielä käyneet äänestämässä.

Enää tämän kaltainen viime hetken patistelu ei ole yhtä helppoa. Luultavasti ihmiset kuitenkin mobilisoivat toisiaan keskustelemalla vaaleista ja äänestämisestä aika samalla tavalla kuin ennenkin. Suhdautuminen osallistumisvelvollisuuskäsitteeseen ja muihin ryhmänormeihin aktivoituu varsinkin silloin, kun jonkin puolueen edustaja, ehdokas, lähisukulainen tai muu henkilö keskustelee äänestämään lähtemisestä tai tarjoaa mahdollisuutta lähteä äänestämään.

Tämä selittää osaltaan sitä, miksi pariskunnat ja perheissään asuvat nuoret äänioikeutetut äänestävät aktiivisemmin kuin samanikäiset yksin asuvat. Äänestämään lähteminen porukalla äänestyspäivänä on edelleen tavallista, vaikkakin ennakoöäenestyksen suosion yleistyminen lienee jonkin verran murentanut tätä tapaa.

Kodin merkitystä velvollisuuskäsitteeseen sosiaalistamisessa ja äänestämään opettamisessa on tiedusteltu joissakin nuoriin kohdistetuissa kyselyissä. Vuoden 2003 eduskuntavaalien jälkeen kootussa valtakunnallisessa 18–30-vuotiaisiin nuoriin kohdentuneessa kyselyssä (FSD1247) vastaajilta tiedusteltiin seuraavaa: ”Ovatko vanhempasi koskaan tarjonneet sinulle ohjeita tai malleja siitä, että vaaleissa pitää käydä äänestämässä?” Vastausvaihtoehdot näkyvät taulukossa 3, ja niiden vieressä on esitetty kyselytietoon perustuva arvio kunkin ryhmän äänestysprosentista vuoden 2003 vaaleissa. (Kyselytietoja äänestysprosentteista on korjattu alaspäin 15 prosenttiyksiköllä kussakin ryhmässä, koska tämän verran ne yleensä eroavat oikeista äänestysprosentteista.) Tulokset osoittavat hyvin selvästi kodin merkityksen osallistumiskäsitteeseen sosiaalistamisen ja aktivoinnin kannalta (vrt. myös Wass 2003, 143). Jos vanhemmilta ei ole tullut lainkaan osallistumisen malleja, suurin osa tällaisista nuorista ei äänestä. Suurin osa nuorista ei ollut saanut malleja tai ohjeita äänestämässä käynnistä lainkaan tai oli saanut niitä vain harvoin (yht. 54 prosenttia).

Kun koulujen ja oppilaitostenkin sosiaalistava vaikutus poliittiseen osallistumiseen on ollut viime vuosikymmeninä laskusuunnassa (esim. Niemelä 2007, 31–37), osallistumiskäsitteeseen omaksumisen edellytyk-

Taulukko 3. Arvio nuorten äänestysprosentista vuoden 2003 eduskuntavaaleissa vastauksen mukaan, jonka he antoivat kysymykseen ”ovatko vanhempasi koskaan tarjonneet sinulle ohjeita tai malleja siitä, että vaaleissa pitää käydä äänestämässä”, (%).

	Arvio nuorten äänestysprosen- tista vuonna 2003	(n / % vastaajista)
– Kyllä, hyvin usein	71	(176 / 18 %)
– Kyllä, melko usein	66	(280 / 28 %)
– Kyllä mutta vain harvoin	61	(291 / 30 %)
– Ei lainkaan	47	(229 / 24 %)

Lähde: FSD1247

set ovat mitä ilmeisimmin heikentyneet oleellisesti. Tämä selittänee edellä viitatus velvollisuusnormin omaksumisen heikentymisen 1980-luvulta tähän päivään.

Äänestäminen, vaikuttaminen ja poliittinen kiinnittyminen

Esteiden vähäisyyden sekä velvollisuus- ja tapasuuntautumisen rinnalla valitsijoiden äänestämässä käynnin todennäköisyyttä lisäävät koetut vaikuttamismahdollisuudet, sisäinen kiinnostus ja halu vaikuttaa osallistumalla. Nämä voivat kohdentua hyvin moniin asioihin, ja niiden taustalla on sekä tietoja että tunteuksia oman äänen vaikutusmahdollisuuksista. Äänestämisen vaikuttavuuteen liittyviä hyötyjä voidaan punnita yksilörationaalisesti yhden äänen merkityksen pohjalta tai äänestäminen voidaan mieltää ryhmävaikuttamisena omille viiteryhmille tärkeisiin asioihin.

Muitakin tarkastelukulmia löytyy runsaasti. Suomen vaalijärjestelmässä äänestäjä voi arvioida oman äänensä merkitystä pohtiessaan ehdokkaan menestystä ja kykyä vaikuttaa asioihin, ehdokkaan puolueen vaikutusmahdollisuuksia tai oman alueensa asioiden ajamista. Toiset suuntautuvat äänestystharkinnoissaan tulevaan ja toiset enemmän menneen arviointiin sekä siitä rankaisemiseen tai palkitsemiseen. Jotkut äänestäjät ovat kiinnostuneita näkyvimpien poliitikkojen henkilöominaisuuksista ja jotkut ovat puolestaan hyvin asiaorientoituneita. Jokainen on oman äänestämisenä asiantuntija, mutta varmaa on, että keiden tahansa kahden valitsijan äänestyspäätökset eivät voi olla perusteiltaan täysin samanlaiset.

Tämän luvun tavoitteena ei ole avata systemaattisesti kaikkia edellä esitettyjä näkökulmia vaan pikemminkin kiinnittää huomiota siihen äänestysaktiivisuuden peruskysymykseen, mitä varten ja millaisin perustein valitsijoita kannattaa aktivoida. Jos tavoitteena pidetään ainoastaan mahdollisimman suurta äänestysprosenttia ja samalla eri väestöryhmien tasaveroista osallistumista, äänestämisen vaikuttamiskomponenttiin ei välttämättä tarvitse kiinnittää huomiota.

Tämä voi kuulostaa provosoivalta, mutta näinhän asia tosiasiaassa on. Jos halutaan saada ihmiset vain käymään äänestämässä, silloin ainoastaan velvollisuuteen vetoava ja itsetarkoituksellista osallistumista korostava linja saattaa riittää. Ehkä konkreettiset osallistumispalkkiotkaan eivät silloin olisi täysin pois suljettu idea. Heitetäänpä esimerkkejä. Maksettaisiinko kymppi käteen äänestämässä käynnistä? En kannata, mutta monelle voisi kelvata. Pikemminkin yhteiskunnan on luonnollista ylläpitää ja vahvistaa vaaliosallistumista tukevaa myönteistä osallistumisnormia. Samalla on mietittävä perusteellisesti äänestämisen vaikuttavuuteen liittyviä laatutekijöitä ja hyväksyttävä se, että äänestämättömyyskin voi olla järkevä seuraus äänestämistä koskevista harkinnoista.

Johtoajatukseni on, että vaaliaktiivisuuden ja vaalikampanjoinnin tulisi tarjota valitsijoille mahdollisimman hyvät mahdollisuudet informoitujen äänestyspäätösten tekoon. Kampanjoinnin ensisijaisena tavoitteena ei pidä olla äänestämään patistelu tausta-ajatuksenaan äänestämättömyyden automaattinen tuomitseminen. Vaaliaktiivisuuden tulee herätellä passiivisia mutta sallia monipuolisesti aktiivinen kannan ottaminen, siis myös vaaliurnilta jättäytyminen. Toisaalta äänestämättömyys on huono protesti, jos sen syyt eivät välity asianosaisille. Asian kertominen ja selvittäminen on erityisesti aktiivisesti äänestämättä jättävien ja äänestystutkimusten tehtävä.

Jotta äänestyspäätöksiä harkittaisiin, kansalaisten tulee olla ainakin jonkin verran kiinnostuneita politiikasta ja äänestämisestä sekä kiinnostuneita siihen. Aiemmin käsiteltyjen, äänestämässä käynnille annettujen perusteiden valossa kansalaisten suuri enemmistö ei katso vaikuttavansa äänestämislään politiikkaan kovin-

kaan täsmällisesti. Kuinka he voisivatkaan – ei asiassa mitään pahaa ole.

Aivan pelkistetysti vaaleissa äänestäminen on teko, jossa pitää valita ehdokas tai puolue tai molemmat, joita kannattaa. Siksi kiinnikkeet ehdokkaisiin ja puolueisiin ovat tärkeitä. En usko, että kansalaisten halu vaikuttaa vaaleissa kasvaa kovinkaan paljon siitä, että heille lueteltaisiin joukko asioita, joihin politiikalla voi vaikuttaa. Jos näin olisi, kunnallisvaalien äänestysprosentit olisivat paljon korkeampia. Kunnathan toteuttavat ylivoimaisesti suurimman osan tärkeistä lähipalveluista.

Äänestämisen perustelujen kokonaiskuva viittaa enemmän siihen, että vaaleista pitää saada nykyistä kiinnostavampi yhteisöllinen taapahuma. Valintojen merkityksen tulisi olla kohtuullisen helposti hahmotettavissa, ja valintoja pitää olla riittävän helppoa tehdä.

Tätä kautta päädyimme oikeastaan kansalaisten poliittista kiinnittymistä koskeviin yleisiin tutkimustuloksiin. Ne käsittelevät kiinnikkeitä ja oikoteitä, jotka helpottavat äänestysvalintoja ja saavat osallistumisen tuntumaan mielekkäältä.

Vaikuttamishalun ja -mahdollisuuksien lisääminen

Kansalaisten poliittisen kiinnittymisen peruselementit voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Kognitiivisella kiinnittymisellä viitataan tietoihin politiikasta, vaikutettavista asioista ja vaikutusmahdollisuuksista. Evaluoivalla kiinnittymisellä tarkoitetaan arvioivaa suhdetta politiikan eri osa-alueisiin, erityisesti poliittiseen yhteisöön, hallitsemistapaan sekä politiikan toimijoihin ja poliittiseen päätöksentekoon. Kolmantena ulottuvuutena affektiivinen eli tunnepohjainen kiinnittyminen koskee oikeastaan kaikkia samoja kohteita kuin evaluoiva kiinnittyminen. (Almond ja Verba 1963 sekä Dalton 2004.)

Suomalaisten poliittista luottamusta on tarkasteltu kohteiden osalta mainituista näkökulmista systemaattisesti muun muassa vuoden 2003 eduskuntavaaleista tehdyssä kansallisessa vaalitutkimuksessa

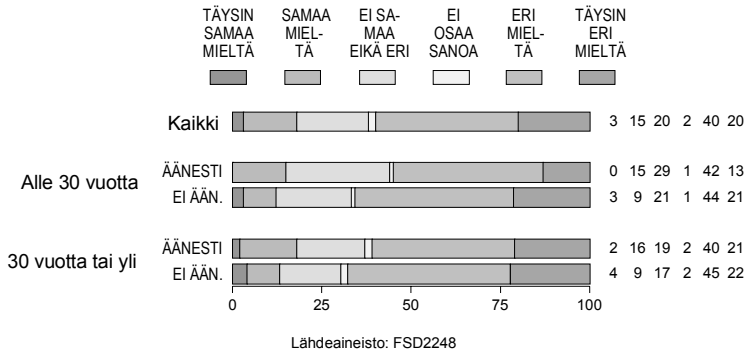
(ks. Mattila ja Sänkiaho 2005). Tarkastelen tässä luvussa äänestämisen vaikuttamisnäkökohtia näiden kolmen kiinnittämiselementin mukaan, mutta sitä ennen on hyvä tehdä pikakatsaus siihen, miten kansalaiset yleensä ottaen suhtautuvat vaikutusmahdollisuuksiinsa politiikassa ja äänestämiseen vaikutusmahdollisuutena. Tätä kysymystä tarkastellaan kuvioissa 6a ja 6b.

Vuoden 2006 Suomen ISSP-tutkimusaineistossa valtakunnallisesti 15–74-vuotiaita edustavalta otokselta (n = 1 198) tiedusteltiin suhtautumista väittämään ”tavallinen kansalainen voi merkittävästi vaikuttaa politiikkaan”. Väite oli osa laajempaa kysymyspatteristoa (ks. Virta 2007, 29). Sirpa Virran raportoiman tutkimusaineiston (FSD2248) ikä- ja valitsijaryhmittäinen tarkastelu osoittaa nyt kolme päätulosta (ks. kuvio 6a). Suomalaiset katsovat, että tavalliset kansalaiset eivät voi merkittävästi vaikuttaa politiikkaan. Lisäksi nuoret suhtautuvat asiaan melko samoin kuin väestö keskimäärin, ja äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden käsitykset eivät vaihtelee asiassa merkittävästi.

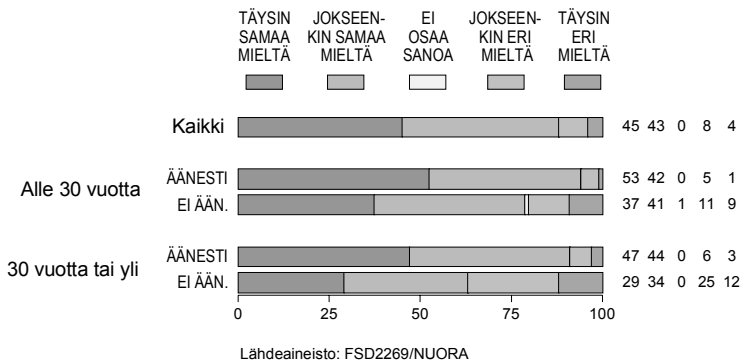
Viimeksi mainittujen osalta erot jäävät hyvin pieniksi. Kaikista vastaajista 60 prosenttia on eri mieltä väittämästä, ja sekä alle että yli 30-vuotiaista noin kaksi kolmesta. Tämä havainto on oikeastaan johdonmukainen äänestämässä käynnin perusteluihin nähden, sillä vaikuttamisorientaatio ei noussut niissä voimakkaasti esiin.

Toisaalta kuviosta 6b ilmenevään toiseen väittämään saadut vastaukset osoittavat, että kansalaisten suuren enemmistön mielestä äänestämällä voi vaikuttaa asioihin. Ei siis ilmeisesti kovin merkittävästi, mutta vaikuttaa kuitenkin. Tähän vaikuttamiskysymykseen saadut vastaukset kertovat ikäryhmien eroista erilaista viestiä kuin aiempaan väittämään saadut tulokset. Nyt toisiaan muistuttavat läheisesti ainoastaan äänestämässä käyneiden nuorten ja heitä iäkkäämpien ryhmät. Sitä vastoin äänestämättä jättäneiden käsitykset äänestämällä vaikuttamisesta eroavat selvästi äänestämässä käyneiden käsityksistä, kuten myös nuorten ja iäkkäämpien äänestämättä jättäneiden mielipiteet. Vahvimmin eri mieltä väittämästä olivat 30 vuotta täyttäneet äänestämättä jättäneet.

Kuvio 6a. "TAVALLINEN KANSALAINEN VOI MERKITTÄVÄSTI VAIKUT-
TAA POLITIIKKAAN" – ALLE 30-VUOTIAIDEN JA 30 VUOTTA
TÄYTTÄNEIDEN SUHTAUTUMINEN SEN MUKAAN, ÄÄNESTI-
KÖ VUODEN 2003 EDUSKUNTAVAALEISSA (%).

Kuvio 6b. "ÄÄNESTÄMÄLLÄ VOI VAIKUTTAA ASIOIHIN" – ALLE 30-VUO-
TIAIDEN JA 30 VUOTTA TÄYTTÄNEIDEN SUHTAUTUMINEN
SEN MUKAAN, ÄÄNESTIKÖ VUODEN 2007 EDUSKUNTAVAA-
LEISSA (%).

Ilmiö selittyy aktiivisen äänestämättä jättämisen suuremmalla esiintymisellä tässä ryhmässä. Nuoret äänestäneet olivat puolestaan kaikista ryhmistä eniten sitä mieltä, että äänestämällä voi vaikuttaa. Peräti 95 prosenttia alle 30-vuotiaista äänestäneistä oli samaa mieltä siitä, että äänestämällä voi vaikuttaa. Kun nuorille ei ole vielä kehittynyt vahvaa velvollisuus- ja tapasuuntautumista äänestämässä käyntiin, heillä pitää selvästikin olla selkeä vaikuttamisorientaatio tukeaan. Samalla on kuitenkin korostettava, että äänestämisen pitäminen vaikuttamiskeinona ei suinkaan ole riittävä syy lähteä äänestämään. Näin nimittäin ajatteli kolme neljästä äänestämättä jättäneestäkin nuoresta.

Kuviosta 6b ilmeneviä vuoden 2007 eduskuntavaaliaineiston vastaajaryhmiä käytetään jatkossa tulosten perusrühmittelyä. Ryhmien vastaajamäärät ovat jo esitetyissä ja tulevissa kuvioissa pääsääntöisesti seuraavat: alle 30-vuotiaat äänestämättä jättäneet (n = 92), alle 30-vuotiaat äänestämässä käyneet (n = 162), 30 vuotta täyttäneet äänestämättä jättäneet (n = 155) ja 30 vuotta täyttäneet äänestämässä käyneet (n = 1 010). Tutkimusaineisto esitellään tarkemmin erillisessä tutkimusaineistot-liitteessä.

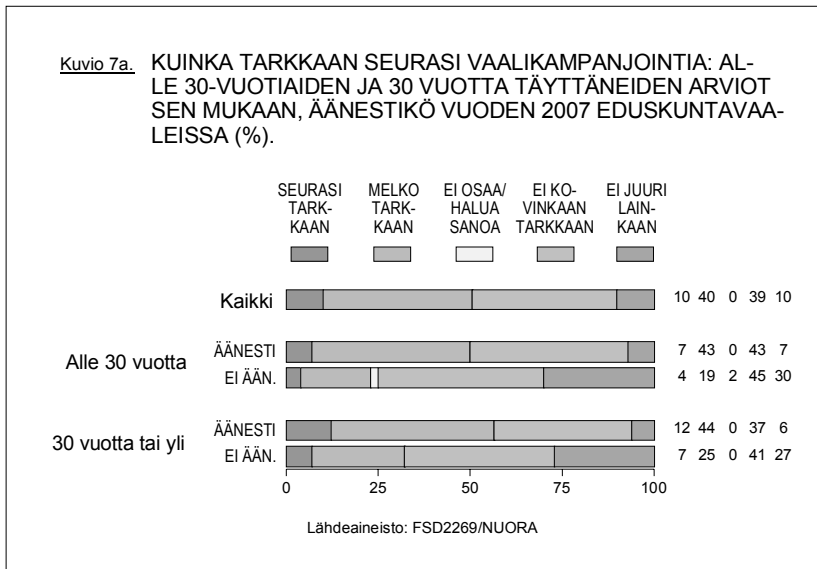
Vaikuttaminen ja tiedollinen kiinnittyminen politiikkaan

Politiikkaa koskevan kiinnostuksen ja faktatietojen tuntemuksen on osoitettu lisäävän suomalaisten äänestysaktiivisuutta. Asiaa ovat käsitelleet Kimmo Grönlund, Heikki Paloheimo ja Hanna Wass vuoden 2003 eduskuntavaaleista tehdyssä vaalitutkimuksessa. Heidän äänestysosallistumista käsitellyt artikkelinsa tarjosi poliittisen kiinnostuksen ja tietämyksen osalta kaksi kiinnostavaa perustulosta. Poliitikasta kiinnostuneet äänestävät selvästi aktiivisemmin kuin kiinnostumattomat, ja osallistumisero on kasvanut 1970-luvulta 2000-luvulle. Samoin tiedot politiikasta vaikuttavat hyvin suoraviivaisesti äänestysaktiivisuuteen. Seitsemästä tietokysymyksestä vähintään kuuteen

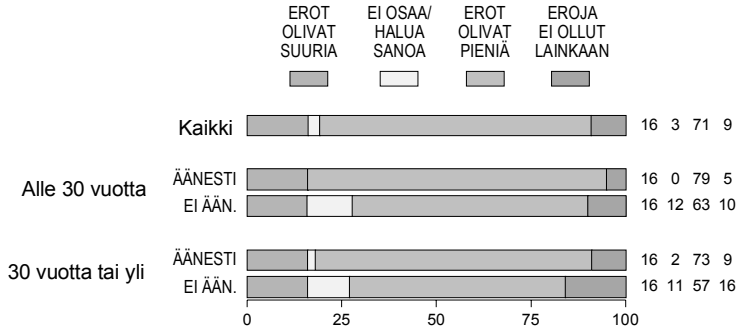
oikein vastanneiden äänestysaktiivisuudeksi oli arvioitavissa noin 90 prosenttia. Sen sijaan ei yhtäkään tai vain yhden vastauksen oikein tienneiden vaalivilkkaus oli selvästi alle 40 prosenttia. (Grönlund ym. 2005, 127–128.)

Voidaan kysyä, millainen tieto vaaleissa on merkityksellistä äänestämässä käyntiä edistävän motivaation kannalta ja saavatko kansalaiset mielestään tarpeeksi tietoa poliittisista vaihtoehdoista. Kuvioissa 7a, 7b ja 7c käsitellään äänestämässä käyneiden ja äänestämättä jätäneiden käsityksiä joistakin aiheeseen liittyvistä kysymyksistä ikäryhmittäin. Tulokset koskevat vuoden 2007 eduskuntavaaleja.

Vaalikampanjan seuraamista koskevat kokonaistulokset jakavat vastaajat kutakuinkin normaalijakauman suuruisiin ryhmiin (kuvio 7a). Kaikista vastaajista joka kymmenes ei ollut seurannut vaalikampanjointia juuri lainkaan, ja yhtä suuri osa valitsijoista oli seurannut sitä tarkkaan. Kaksi viidestä oli seurannut melko tarkkaan ja yhtä suuri joukko ei kovinkaan tarkkaan.

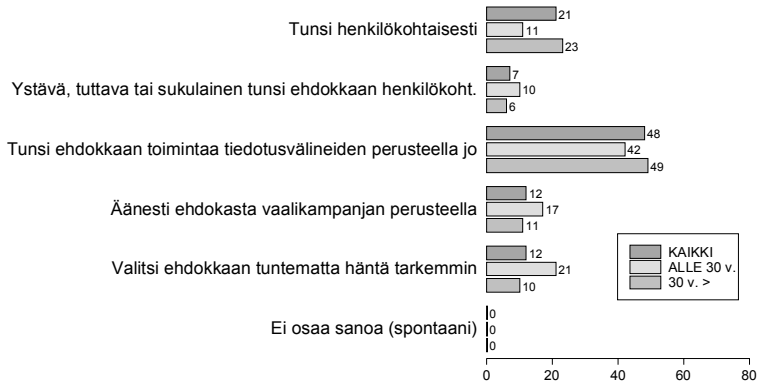

Kuvio 7b. MILLÄ TAVOIN PUOLUEET EROTTUIVAT TOISISTAAN VAALIKAMPANJAN AIKANA: ALLE 30-VUOTIAIDEN JA 30 VUOTTA TÄYTTÄNEIDEN ARVIOT SEN MUKAAN, ÄÄNESTIKÖ VUODEN 2007 EDUSKUNTAVAALEISSA (%).

Lähdeaineisto: FSD2269/NUORA

Kuvio 7c. MILLÄ TAVOIN TUNSI EHDOKKAAN, JOTA ÄÄNESTI: ALLE 30-VUOTIAIDEN JA 30 VUOTTA TÄYTTÄNEIDEN ARVIOT (%).

Lähdeaineisto: FSD2269/NUORA

Vaalikampanjan seuraaminen on perusedellytys vaaleja ja äänestämistä koskevalle tiedonsaannille. Tästä näkökulmasta noin puolet valitsijoista jää omien sanojensa mukaan varsin vähälle tiedolle vaaleista. Tulokset osoittavat vastaansanomattomasti, että äänestämättä jättäneiden joukossa kampanjoiden seuraaminen on vähäistä. Vajaa kolmannes ei seurannut kampanjoita juuri lainkaan, eikä eri-ikäisten ryhmillä ollut suurta eroa. Äänestämättä jättäneiden ryhmissä noin kaksi viidestä ei ollut seurannut kampanjoita kovinkaan tarkkaan, ja osuudet olivat ehkä hieman yllättäen suurin piirtein yhtä suuria äänestäneiden kahdessa ikäryhmässä.

Millaista tietoa äänestäjät saivat puolueiden eroista? Aivan tarkkaan tähän kysymykseen ei pystytty vastaamaan, mutta kuvion 7b tiedot puolueiden erottumisesta kertovat asiasta ainakin jotakin, tosin epäsuoraan. Kun vain joka kuudennen vastaajan mielestä puolueiden erot olivat suuria vaalikampanjan aikana, on vaikea kuvitella, että moni olisi saanut merkittävässä määrin olennaista tietoa tavoitteista äänestyspäätöksensä pohjaksi. On aika hämmästyttävää, että eroja suurina pitäneiden osuudet ovat kaikissa tarkasteluryhmissä yhtä suuret (16 prosenttia).

Seuraavassa vastauskategoriassa *erot olivat pieniä* -ryhmien vastaukset eivät myöskään poikkea paljon toisistaan, ja erot myös vaikuttavat suunnaltaan yllättäviltä: erityisesti äänestäneiden mielestä erot olivat pieniä. On kuitenkin huomattava, että kaksi muuta vastauskategoriaa (*eroja ei ollut lainkaan* ja *ei osaa sanoa*) kokosivat äänestämättä jättäneiden joukossa selvästi suuremmat osuudet kuin äänestäneiden vastauksissa. Kaiken kaikkiaan mielikuvat puolueiden eroista ovat joka tapauksessa varsin yhteneviä: eroja ei juuri ole. Tällöin valinnan vaikeudet lisääntyvät.

Kuvio 7c koskee puolestaan äänestäneiden tietoja ehdokkaastaan. Käytetty mittari osoittaa karkeasti, minkä asteisen tiedon varassa valitsijat tekevät eduskuntavaaleissa ehdokasvalintojaan. Kunnallisvaaleissa tulokset olisivat tietenkin toisenlaiset, koska ehdokkaita tunnetaan useammin henkilökohtaisesti. Ei ollut yllättävää, että 30 ikävuoden rajapyykin ylittäneet tunsivat selvästi useammin valitseman-

sa ehdokkaan henkilökohtaisesti. Heille on enemmän tarjolla samanikäisiä ehdokkaita, ja jo pääosin työelämään siirtyneinä heillä on enemmän tuttuja ehdokkaita tarjolla.

Asiaa kysyttiin ainoastaan äänestämässä käyneiltä, ja osin siksi ikäryhmien väliset erot eivät kokonaisuudessaan muodostuneet kovin suuriksi. Suhteellisesti suurimmat erot syntyivät vastausasteikon äärivaihtoehtoissa. Noin joka neljäs 30 vuotta täyttänyt mutta vain joka kymmenes alle 30-vuotias oli tuntenut henkilökohtaisesti äänestämänsä ehdokkaan. Hyvin heikkojen tietojen varassa äänestyspäätöksensä oli tehnyt joka viides alle 30-vuotias ja tätä vanhemmista joka kymmenes.

Valitsijaryhmät poliittisen järjestelmän arvioijina

Kognitiiviseen kiinnittymiseen liittyvien näkökohtien jälkeen on luontevaa tarkastella sitä, miten eri-ikäiset äänestäjät ja äänestämättä jättäneet arvioivat poliittisen järjestelmän osa-alueita. Tämä antaa tietoa siitä, millaiseksi he mieltävät vaalivaikuttamisen yleisen toimintaympäristön. Käytännössä on kyse luottamuksesta poliittiseen järjestelmään. Vastaavia analyysejä on tehty aiemmissa tutkimuksissa, mutta niissä ei ole systemaattisesti verrattu nuoria ja muunikäisiä äänestäjiä ja ei-äänestäjiä. (Ks. Mattila ja Sankiaho 2005 sekä Paloheimo 2006, 132–.)

Poliittiseen järjestelmään kiinnittymisessä on kolme laajaa kokonaisuutta: kiinnittyminen poliittiseen yhteisöön (nyt erityisesti valtioon), maan hallitsemistavan eri kokonaisuuksiin ja kolmantena poliittisiin toimijoihin ja päätöksentekijöihin. Kansainvälisissä vertailuissa suhtautumista näihin tekijöihin on jäsennellyt muiden muassa Russell Dalton (2004, 22–25). Daltonin tutkimuksessa käytettiin sellaisia mittareita, joita koottiin myös vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen kootussa suomalaisessa vaalitutkimusaineistossa.

Dalton on jakanut kiinnittymisen empiirisen tarkastelun kahteen pääpilariin: 1) evaluoivaan ja 2) affektiiviseen eli tunnepohjaiseen

kiinnittymiseen. Nyt toteutettavan tarkastelun perusidea noudattaa tätä linjaa. Mainittu jako on peräisin Almondin ja Verban tutkimuksesta *The Civic Culture* (1963), ja sillä on yhteys David Eastonin tunnettuun erotteluun, jossa poliittinen kannatus jakautuu diffuusiin eli yleiseen ja täsmentymättömämpään sekä spesifiin eli erityiseen ja täsmentyneempään. Mainitun Daltonin teoksen perusjäsentely ilmenee tarkemmin kaaviosta 1.

Kaavio 1. Poliittisen kannatuksen kohteet ja suuntautuminen Daltonin (2004) kansainvälisessä vertailututkimuksessa

Kannatuksen kohde ja analyysin taso	Evaluoiva suuntautuminen	Affektiivinen suuntautuminen
A Poliittinen yhteisö	Oma maa on paras asuinpaikka	Kansallisyhpeys / kansallisen identiteetin kokeminen
B Hallitsemistapa: säännöt/periaatteet	Demokratian kannatus parhaana hallitsemistapana	Demokraattisten arvojen kunnioitus
B Hallitsemistapa: normit ja menettelytavat	Oikeuksien arviointi ja tyytyväisyys demokraattisiin prosesseihin	Poliittiset oikeudet; järjestelmätason normit; osallistumisnormit
B Hallitsemistapa: poliittiset instituutiot	Järjestelmän suoriutumisen ja toiminnan tuotosten arviointi	Yleinen luottamus instituutioihin; luottamus puoluejohtoiheen julkiseen valtaan
C Poliittiset toimijat/päätöksentekijät	Puolueita ja ehdokkaita koskevat arviot; äänestysvalinnat	Yleinen luottamus poliitikkoihin; puoluesamastuminen/-läheisyys

Lähde: Dalton 2004, 24

On toisaalta syytä korostaa, että tiedollista kiinnittymistä, tunnepohjaista sitoutumista sekä tietoihin ja affektiivisiin perustuvaa arviointia ei ole helppoa erottaa toisistaan. Siksi tietyn kyselyosion sijoittaminen joko evaluoivan tai affektiivisen kiinnittymisen mittariksi on seuraavassa ensisijaisesti analyysitekniinen ratkaisu. Useissa tapauksissa kysymykset mittaavat jossakin määrin molempia ulottuvuuksia.

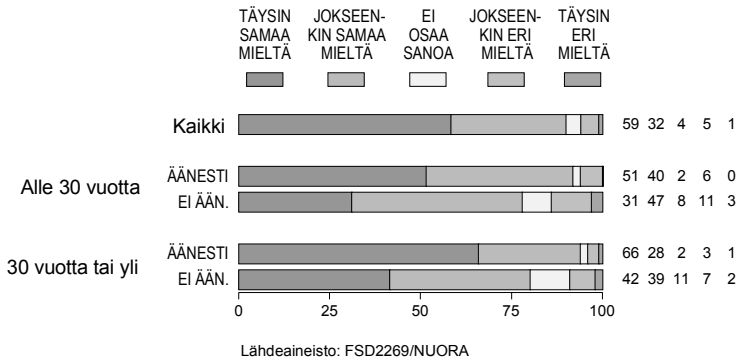
Seuraavissa kuvioissa jatketaan tulosten vertailua eri-ikäisten äänestämässä käyneiden ja äänestämättä jättäneiden kesken. Tarkastelun tavoitteena on päästä keskustelemaan äänestämisestä osana kansalaisten poliittista kiinnittymistä ja samalla täsmentää erityisesti nuorten äänestäjien ja äänestämättä jättävien valitsijoiden käsitysten eroja suhteessa toisiinsa ja heitä iäkkäämpiin valitsijoihin.

Poliittiseen yhteisöön kiinnittymisellä tarkoitetaan nyt sidoksia siihen toiminta- ja yhteisötasoon, johon poliittinen osallistuminen kohdistuu. Valtiollisissa vaaleissa se on valtio, jonka alueella asuvat ihmiset voivat arvioida ja vertailla maataan suhteessa muihin maihin. Melko homogeeninen väestö, pienehkö maahanmuuttajien osuus, suurimman kielivähemmistön hyvä yhteiskunnallinen integroituminen ja vahva yhtenäiskulttuurin perinne ovat seikkoja, jotka ovat säilyttäneet suomalaisen poliittisen yhteisön yleisesti ottaen vakaana ja kansalaisten arvostamana. Useimmat suomalaiset pitävät maataan hyvänä asuinpaikkana, ja he katsonevat myös vertailevaan arviointiin perustuen, että pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli tarjoaa tukevan peruspilarin poliittiselle yhteisölle.

Kuten edellä kaaviossa 1 todettiin, hallitsemistavan arviointi on jaettavissa kolmeen pääkohteeseen: hallitsemisen yleisiin sääntöihin ja periaatteisiin, normeihin ja menettelytapoihin sekä poliittisten instituutioiden toiminnan arviointiin. Kuviossa 8 tarkastellaan näistä ensiksi mainittua kohtaa.

Kuvion 8 kysymys on peräisin vaalijärjestelmän ja vaalien vertailuun keskittyvän kansainvälisen tutkimusohjelman patteristosta. Heikki Paloheimo on esitellyt tämän Comparative Study of Electoral Systems -tutkimusohjelman (CSES) kysymyksen perusteella tehtyjä maavertailuja aiemmin (Paloheimo 2006, 132–134) ja osoittanut muun muassa kaksi yleistä asiaa. Kun suomalaisille on esitetty väite ”demokratialla voi olla ongelmansa mutta se on parempi kuin muut hallitusmuodot”, ylivoimaisesti suurin osa suomalaisista, noin 90 prosenttia, on ollut asiasta täysin tai jokseenkin samaa mieltä vuosina 1996, 2000 ja 2003. Verrattuna esimerkiksi muihin Pohjoismaihin Suomi ei kuitenkaan sijoittunut Paloheimon toteuttamassa vertailus-

Kuvio 8. "DEMOKRATIALLA VOI OLLA ONGELMANSÄ, MUTTÄ SE ON PAREMPI KUIN MUUT HALLITUSMUODOT" (2007, %).

sa maiden kärkipäähän vaan puoliväliin, sijalle 11 yhteensä 25 maasta. Varsinkaan täysin samaa mieltä olevien osuus ei ollut Suomessa vuonna 2003 niin suuri kuin muissa Pohjoismaissa. (Emt. 134.)

Nyt tarkasteltavissa vuoden 2007 tuloksissa väitteestä saadut tulokset olivat samaa mieltä olevien osalta aiempien tulosten kaltaisia. Täysin samaa mieltä olevien osuus oli noussut 59 prosenttiin, kun se vuonna 2003 oli 41 prosenttia. Lisäksi uutta tietoa asiasta tarjoavat äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden vertailut, ja niistä nousee esiin kaksi hyvin selvää havaintoa.

Ensiksikin demokratian kannatus hallitsemistapana on jokseenkin vankkumatonta kaikissa neljässä vastaajaryhmässä. Äänestämättä jättäneistäkin noin neljä viidestä pitää demokratiaa muita hallitusmuotoja parempana, eivätkä nuoret ja heitä varttuneemmat eroa tässä suhteessa juurikaan toisistaan.

Toinen päähavainto on, että suhtautuminen demokratiaan hallitsemisperiaatteena on yhteydessä äänestämässä käyntiin: äänioikeutta käyttäneet kannattavat väitettä selvästi useammin kuin äänestämättä jättäneet. Äänioikeuden käyttämättä jättämiseen on siis syytä

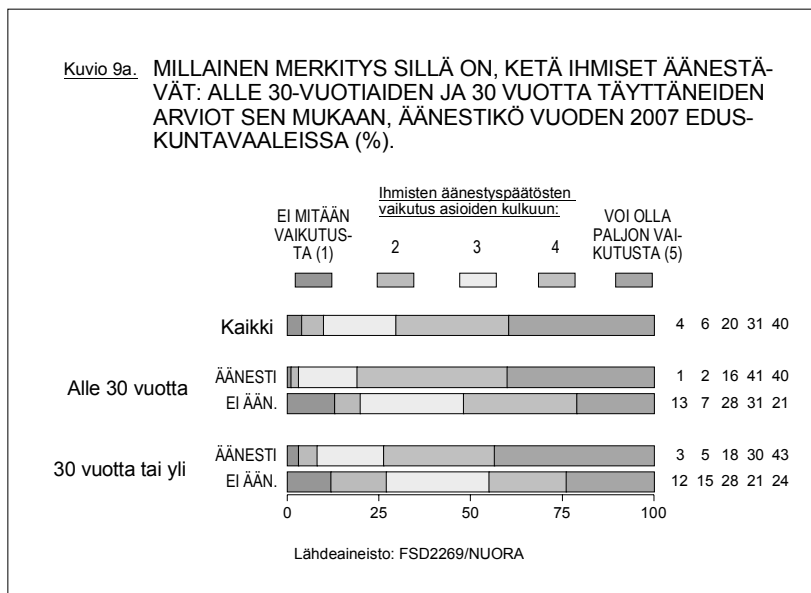
liittää ainakin jossakin määrin huoli siitä, pidetäänkö demokraattista hallitsemistapaa hyväksyttävänä.

Hallitsemistapaan kohdistuvan arvioinnin toinen pääelementti koostuu demokratian perusnormien ja menettelytapojen kannatuksesta. Niitä mitattiin kahdella mittarilla, jotka ovat niin ikään peräisin CSES-tutkimusohjelmasta. Vastaajilta kysyttiin vuoden 2007 vaalitutkimusaineistossa, ”millainen merkitys sillä on, ketä ihmiset äänestävät” ja ”miten tyytyväinen olette demokratian toimivuuteen Suomessa”. Aloitan jälkimmäisestä.

Heikki Paloheimo on kiinnittänyt huomiota siihen, että kansalaisten tyytyväisyys demokratian toimivuuteen riippuu paljolti siitä, miten asiaa kysytään. Kuviossa 9b käytetyn CSES-mittarin (”miten tyytyväinen olette demokratian toimivuuteen Suomessa”) tulokset ovat olleet Suomessa tehdyissä tutkimuksissa paljon positiivisempia kuin Elinkeinoelämän valtuuskunnan kansallisissa asennetutkimuksissa käytetyn mittarin tulokset (”demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa”). Ensiksi mainitulla tyytyväisiä on ollut demokratian toimivuuteen Suomessa noin 70 prosenttia (hyvin tai jokseenkin tyytyväisten osuus), mutta EVAn mittarilla vain noin 20–25 prosenttia (täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien osuus). (Emt., 136–138.)

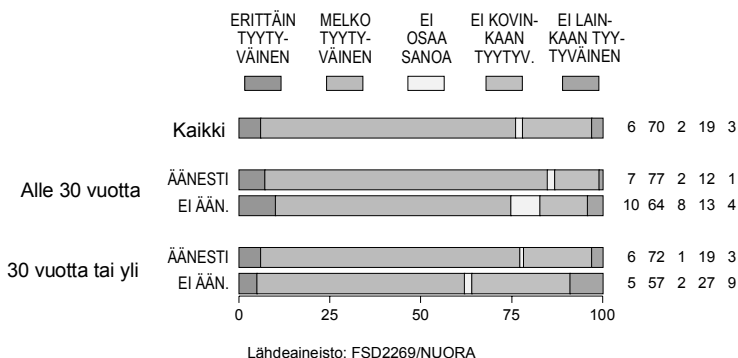
CSES-mittarin ongelmana voidaankin pitää johdattelemista tyytyväisyyden suuntaan: kysytään, kuinka tyytyväinen olette, ja vastauskategoriat mittaavat sanatarkasti vain tyytyväisyyden, eivät tyytymättömyyden määrää. Tästä huolimatta kuvion 9b osoittamat erot kertovat tämän kirjan peruskysymysten kannalta olennaisista eroista äänestämässä käyneiden ja äänestämättä jättäneiden välillä. Äänestäneistä suurempi osa on tyytyväisiä kuin äänestämättömistä. Samoin kuin kuviossa 8, enemmistö kaikkien ryhmien vastaajista on vähintään melko tyytyväisiä demokratian toimivuuteen Suomessa. Tällä CSES-kysymyksellä varsinainen kriittisyys ei tule helposti näkyviin. Ylivoimaisesti kriittisimpiä ovat 30 vuotta täyttäneet vaaliurnilta jättäytyneet.

Samankaltainen vaihtelu näkyi myös kysymyksessä, joka koski äänestämisen yleistä merkitystä. Vain pieni osa äänestämättä jättäneistäkin ajatteli, ettei ihmisten äänestyspäätöksillä ole mitään vaikutusta asioiden kulkuun (kuvio 9a). Tämän ääripään kahta laittimaisista vastauskategoriaa tarkasteltaessa huomataan, että vain joka viides alle 30-vuotias äänestämättä jättänyt ja vain joka neljäs 30 vuotta täyttänyt äänestämättä jättänyt ajatteli, ettei äänestäminen vaikuta asioiden kulkuun. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin ne tulokset, joita edellä saatiin äänestämisen vaikuttamissuuntautumisesta.

Kolmantena hallitsemistavan arvioinnin pääkohteena voidaan nähdä poliittisten instituutioiden toiminta. Kuvioissa 9c ja 9d esitetään tulokset kahdesta tähän aihepiiriin liittyvästä kysymyksestä. Ensimmäinen väittämäkysymys kuului seuraavasti: ”On yhdentekevää, mitkä puolueet ovat hallituksessa, harjoitettava politiikka ei sii-

Kuvio 9b. KUINKA TYYTYVÄINEN ON DEMOKRATIAN TOIMIVUUTEEN SUOMESSA: ALLE 30-VUOTIAIDEN JA 30 VUOTTA TÄYTTÄNEIDEN ARVIOT SEN MUKAAN, ÄÄNESTIKÖ VUODEN 2007 EDUSKUNTAVAALEISSA (%).

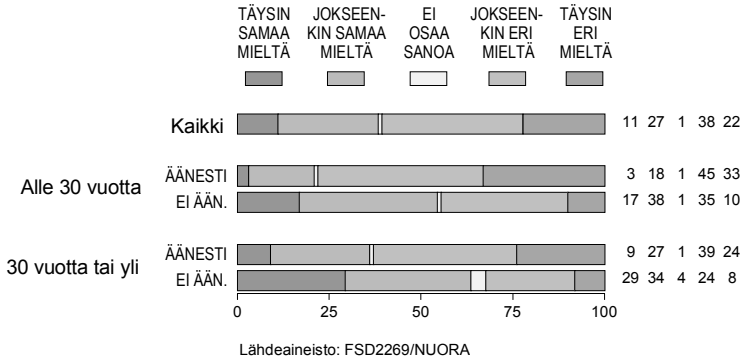

tä muutu.” Kaikkien vastaajien jakauman perusteella suosituimmaksi vastausvaihtoehdoksi kohosi ”jokseenkin eri mieltä”, johon tarttui 38 prosenttia vastaajista. Kun asiasta oli täysin eri mieltä 22 prosenttia vastaajista, kaikkiaan kolme viidestä valitsijasta oli eri mieltä väitteestä.

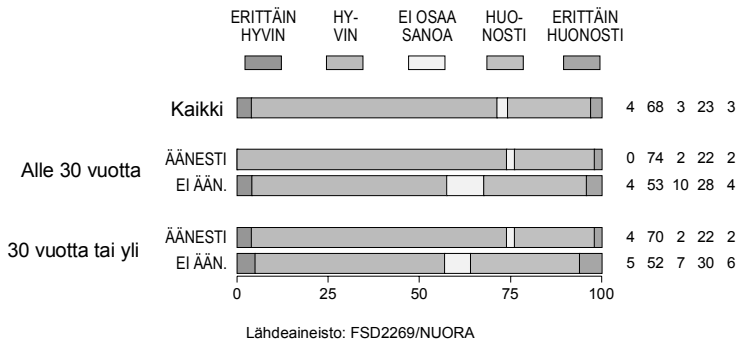
Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden vastaukset erosivat paljon enemmän kuin demokratiaan suhtautumista yleisesti mitan-neissa kysymyksissä. On hyvin kiinnostavaa, että vahvimmin eri mieltä väitteestä olivat nuoret, jotka käyttivät äänioikeuttaan. Heistä lähes 80 prosenttia torjui väittämän, kun 30 vuotta täyttäneistä äänestä-neistä vain hieman yli 60 prosenttia oli asiasta eri mieltä.

Nuoret äänestämättä jättäneet eivät kuitenkaan olleet eniten samaa mieltä, vaan tämä ryhmä koostui 30 vuotta täyttäneistä äänes-tämättä jättäneistä. Ilmeisesti heillä on jo enemmän kokemuksen mukanaan tuomaa arviointipohjaa kysymyksen aihepiiriin. Nuorten äänestämässä käyneiden vastauksista taas huokuu jonkinlainen ko-

Kuvio 9c. "ON YHDENTEKEVÄÄ, MITKÄ PUOLUEET OVAT HALLITUKSESSA, HARJOITETTAVA POLITIIKKA EI SIITÄ MUUTU" (2007, %).

Kuvio 9d. MITÄ MIELTÄ ON MATTI VANHASSEN HALLITUKSEN TOIMINNASTA KOKONAISUUDESSAAN VIIMEKSI KULUNEIDEN NELJÄN VUODEN AIKANA (2007, %).

rostunut tarve kokea äänestämässä käynti mielekkääksi. Heitä ikäkäämpien äänestäjien suhtautuminen lieneekin jo enemmän velvollisuus- ja tapaorientoitunutta, jolloin vaikuttamismotivaation suhteellinen merkitys äänestämässä käynnille ei ole yhtä suuri.

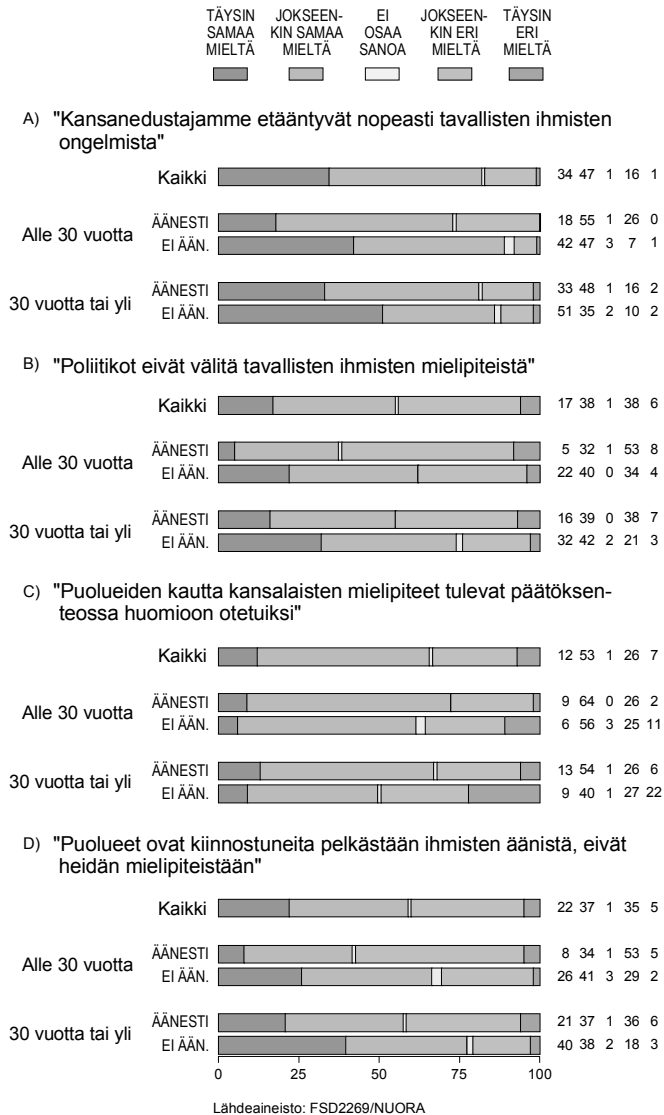
Poliittisen kiinnostumisen kolmannen pääelementin eli poliittisten toimijoiden ja päätöksentekijöiden arvioinnin mukaiset tulokset antavat aiheen jatkaa vaikuttamis- ja velvollisuussuuntauneen äänestämisen suhteellisen painoarvon pohtimista. Kuvio 10 kertoo vastausjakaumat neljästä väittämästä, joista kaksi koski poliitikkojen ja toiset kaksi puolueiden arviointia. Kaikki kysymykset ovat eri maiden vaalitutkimuksissa pitkään käytettyjä mittareita, joilla on mitattu myös ns. ulkoista kansalaispätevyyttä. Sillä voidaan tarkoittaa poliittisen järjestelmän toimijoiden, erityisesti puolueiden, reagoivuutta kansalaisten yhteiskunnallisiin pyrkimyksiin.

Suomalaisten puolue- ja poliitikkokriittisyys ei sinänsä ole uusi asia, mutta nyt tuoreet tiedot päivittävät ja täsmentävät sitä suhteessa äänioikeuden käyttöön eri ikäryhmissä. Kuvion 10 kaksi ensimmäistä väittämää poliitikkokriittisyydestä toistavat aiemman havainnon siitä, että myönteisimmin arviointikohteeseen suhtautuvat nuoret äänioikeuttaan käyttäneet.

Kun muut ryhmät ovat vastauksissaan lähellä poliitikkokriittisyyden karua yleistäsoa, nuorista äänestämässä käyneistä sentään runsas neljännes uskoo, etteivät kansanedustajat etäänny nopeasti tavallisten ihmisten ongelmista. Vielä paljon myönteisempää on heidän suhtautumisensa siihen, välittävätkö poliitikot tavallisten ihmisten mielipiteistä. Tästä väittämästä on eri mieltä nuorten äänestäneiden suuri enemmistö, kun taas muissa ryhmissä väittämään yhtyy selvä enemmistö vastaajista.

Aivan sama suhtautumisero näkyy puolueiden toimintaa arvioivassa väittämässä ”puolueet ovat kiinnostuneet pelkästään ihmisten antamista äänistä, eivät heidän mielipiteistään”. Taas nuorten äänestäneiden enemmistö on tästä väittämästä eri mieltä, vaikka muut ryhmät ovat siitä enimmäkseen samaa mieltä, voimakkaimmin 30 vuotta täyttäneet äänestämättä jättäneet. Puolueiden välitysfunktion

Kuvio 10. VALITSIJARYHMIEN SUHTAUTUMINEN POLIITIKKOIHIN JA PUOLUEISIIN (2007, %).

toimivuutta yleisesti mittaava väittäjä ei erottele näin voimakkaasti mielipiteitä, mutta siinäkin nousevat esiin nuorimpien äänestäneiden suurin myönteisyys ja 30 vuotta täyttäneiden äänestämättä jättäneiden voimakkain kielteisyys.

Yhdessä myös kuvion 10 havainnot viittaavat ilmeisesti siihen, että nuorten ja heitä vanhempien ikäryhmissä vallitsevat erilaiset osallistumismormit. Nuorten joukossa äänestämättömyys on yleisempää ja julkisen keskustelun luoma kuva nuorten yleisestä äänestämättömyydestä on hallitseva. Ehkä osittain tästäkin syytä nuoret äänestäjät joutuvat erityisesti perustelemaan äänestämässä käyntiään, kun taas heitä iäkkäämpien joukossa erityinen perusteluvollisuus kohdistuu äänestämättä jättäviin.

Toisaalta tällainen vallitseviin toimintanormeihin vetoaminen saattaa pelkistää selityksiä liiaksi. Nuorten vähäisemmän elämäkokemuksenkin vuoksi on ennakoitavissa, että kyyninen suhtautuminen poliitikkoihin ja puolueisiin ilmenee etenkin ikääntyneiden ryhmässä. Niin ikään on ymmärrettävää, että politiikkaan jo jollakin tavalla kiinnittyneet voivat pettyä politiikkaan ja vetäytyä siitä aivan eri tavoin kuin vasta kiinnikkeitään siihen hakevat nuoret. Tällainen argumentointi liittyy vahvasti siihen, että aktiivista äänestämättä jättämistä ei edellä havaittu nuorille tyyppilliseksi toimintamalliksi.

Tunnepohjainen kiinnittyminen poliittiseen järjestelmään

Kaikkia edellä käsiteltyjä arviointikohteita eli poliittista yhteisöä, hallitsemistavan eri ulottuvuuksia sekä poliittisia toimijoita voidaan lähestyä myös affektiivisen eli tunnepohjaisen kiinnittymisen näkökulmasta. Seuraavassa ei käydä tätä kiinnittymisen puolta läpi aivan yhtä systemaattisesti ja laajasti kuin evaluoivaa kiinnittymistä, mutta esiin nostetaan silti kaikista ulottuvuuksista joitakin äänestämässä käynnin kannalta olennaisia näkökohtia.

Valtiotason poliittisen järjestelmän kokeminen läheiseksi (omaksi) on hyvä esimerkki siitä, että poliittisessa kiinnittymisessä on kyse muustakin kuin kognitiivisesta tai evaluoivasta suuntautumisesta politiikkaan ja yhteiskuntaan. Yhteisöön kiinnittymisen affektiivista komponenttia on mitattu aiemmissa tutkimuksissa muun muassa kansallisympäyden kokemisella tai muilla kansallista tai valtiollista identiteettiä mittaavilla kysymyksillä.

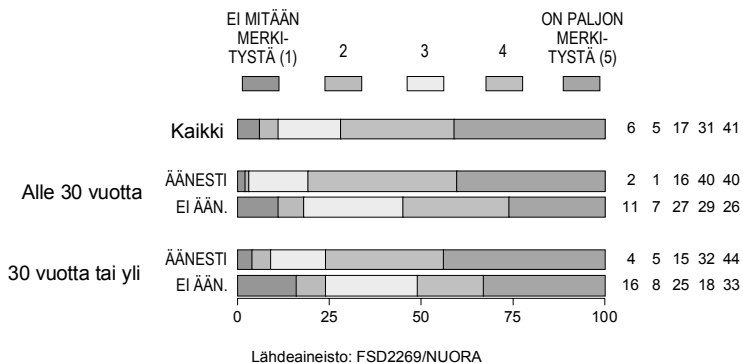
Suomalaisilla on äidinkieleen katsomatta vahva kansallinen, suomalainen identiteetti. Samalla maamme eurooppalaistuminen, monikulttuurisuuden vahvistuminen ja globalisaatio ovat tuoneet kansalliseen identiteettiin sellaisia täydentäviä ulottuvuuksia, jotka ovat olleet myönteisiä kansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen kannalta. Kansainvälisyys ei ole toistaiseksi muuttanut suomalaisten kansallista identiteettiä ”vähemmän suomalaiseksi” tai juurikaan epäyhtenäisemmäksi. Nykytilanne tarjoaa eri väestöryhmille hyvät lähtökohdat politiikkaan vaikuttamiselle.

Tällaisen perusasetelman vallitessa kansalaiset voivat paitsi ymmärtää poliittisen vallankäytön yleiset periaatteet oikeudenmukaisiksi ja luotettaviksi myös kokea ne mielekkäiksi. Kuvion 11a tulokset viittaavat asian olevan juuri näin, joskin äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden vastaukset eroavat jonkin verran toisistaan. Kun vastaajilta tiedusteltiin, ”millainen merkitys sillä on, kuka on vallassa”, enemmistö kaikista neljästä tarkasteluryhmästä katsoi, että sillä on paljon merkitystä, kenellä on valta (vastausvaihtoehdot 4 ja 5). Äänestäneistä ja kaikista vastaajista näin ajatteli 70–80 prosenttia.

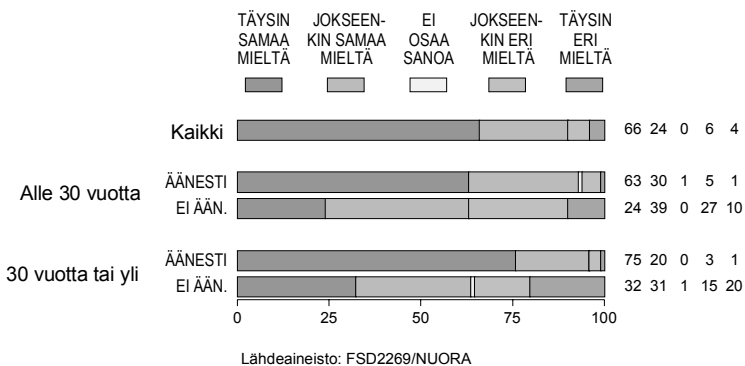
Sitä vastoin äänestämättä jättäneistä samoin katsoi asian olevan vain niukasti yli 50 prosenttia. Toisaalta heistä vain noin joka viides oli sitä mieltä, ettei sillä ole mitään merkitystä, kenellä on valta (vaihtoehdot 1 ja 2). Koko vastaajajoukossa näin voimakkaasti järjestelmään pettyneitä tai järjestelmän ulkopuoliseksi itsensä kokevia oli joka kymmenes.

Kokonaisuudessaan affektiivinen suuntautuminen hallitsemistavan yleisiin periaatteisiin on kuitenkin siis melko vahvaa. Mutta miten on hallitsemistapaan liittyvien yleisten normien ja menettelytapojen

Kuvio 11a. MILLAINEN MERKITYS SILLÄ ON, KUKA ON VALLASSA: ALLE 30-VUOTIAIDEN JA 30 VUOTTA TÄYTTÄNEIDEN ARVIOT SEN MUKAAN, ÄÄNESTIKÖ VUODEN 2007 EDUSKUNTAVAALEISSA (%).

Kuvio 11b. "PIDÄN ÄÄNESTÄMÄSSÄ KÄYNTIÄ KANSALISVELVOLLISUUTENA" (2007, %).

laita? Niitä on aiemmissa tutkimuksissa mitattu suhtautumisella poliittisiin oikeuksiin ja järjestelmätason normeihin. Nyt vuoden 2007 tutkimusaineisto antaa suoraan mahdollisuuden oikeastaan vain äänestämiseen liittyvän osallistumisnormin tarkasteluun. Tulokset olivat esillä eri ikäryhmien osalta jo edellä kuviossa 4, mutta nyt taustoihin tuodaan mukaan äänioikeuden käyttöä koskevat tiedot.

Kuvio 11b osoittaa sangen selvästi osallistumisnormin merkityksen äänestämässä käynnille. Äänestäneiden kahdessa ikäryhmässä vähintään kaksi kolmesta oli täysin samaa mieltä väittämästä ”pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena”, kun taas äänestämättä jättäneiden ryhmissä nämä osuudet kohosivat korkeintaan yhteen kolmannekseen. Rungas kolmannes äänestämättä jättäneistä oli avoimesti eri mieltä väittämästä, kun taas äänestämässä käyneistä eri mieltä oli vain ani harva. Erot täysin samaa mieltä olleiden osuuksissa ovat suurimmat tähän mennessä esitellyissä äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden vertailuissa.

Poliittisiin instituutioihin kohdistuvien tunnepohjaisten hallitsemistapa-arvioiden indikaattoreina on aiemmissa tutkimuksissa käytetty luottamusta poliittisiin instituutioihin. Tämä aihepiiri ei ollut mukana vuoden 2007 tutkimusaineistossa, joten tältä osin on viitattava muihin tutkimustuloksiin ja -aineistoihin. Mikko Mattilan ja Risto Sankiahon esittelemät tulokset (2005, 79) vuoden 2002 European Social Surveystä ovat osoittaneet, että suomalaiset äänestämättä jättäneet luottavat keskeisiin poliittisiin instituutioihin vähemmän kuin äänioikeuttaan käyttäneet. Kun luottamusta eduskuntaan mitattiin asteikolla nollassa kymmeneen, äänestäneiden keskiarvot olivat noin yhden kokonaisluvun suuremmat kuin äänestämättä jättäneiden.

Vastaavantyyppinen tarkastelu on mahdollista tehdä vuoden 2006 ESS-aineistolla (FSD2342) ja eritellä tulokset äänestämässä käynnin eri ryhmiin. Eduskuntaan kohdistuvan luottamuksen ohella vuoden 2006 ESS-aineisto sisälsi puolueisiin luottamista mittaavan kysymyksen. Vastauksia kuvaavat keskiarvot olivat samalla arviointiasteikolla taulukon 4 mukaiset.

Taulukko 4. Suomalaisten luottamus eduskuntaan ja poliittisiin puolueisiin iän ja äänioikeuden käytön mukaisissa ryhmissä (keskiarvo; ESS2006; FSD2342)

	Luottamus eduskuntaan	Luottamus puolueisiin	Vastaajamäärä pienimmillään
– alle 30-vuotiaat äänestämättä jättäneet	5,67	4,90	(61)
– alle 30-vuotiaat äänioikeuttaan käyttäneet	6,40	5,42	(146)
– 30 vuotta täyttäneet äänestämättä jättäneet	4,84	3,61	(208)
– 30 vuotta täyttäneet äänioikeuttaan käyttäneet	6,03	5,02	(1 253)
– kaikki	5,99	5,00	(1 871)

Lähde: ESS2006 (FSD2342). Kysymys kuului sanatarkasti: ”Käyttäkää korttia 8 ja kertokaa asteikolla nolasta kymmeneen, kuinka paljon henkilökohtaisesti luotatte seuraavaksi luettelemini tahoihin. Nolla tarkoittaa sitä, että ette luota ollenkaan kyseiseen tahoon ja 10 sitä, että luotatte erittäin vahvasti kyseiseen tahoon.” (Asteikko: 0 = En luota ollenkaan, ..., 10 = Luotan täysin.) Äänioikeuden käyttö koski vuoden 2003 eduskuntavaaleja, ja tarkastelussa ovat mukana vain ne vastaajat, joilla oli äänioikeus noissa vaaleissa. Aineisto koottiin käyntihaastatteluna.

Kuten aiemmissakin tuloksissa, äänestämättä jättäneet ja äänioikeuttaan käyttäneet eroavat luottamuksessaan eduskuntaan ja poliittisiin puolueisiin johdonmukaisesti. Äänestäneet luottavat enemmän, joskin hekin ovat keskiarvojen perusteella verraten kriittisiä. Näinhän on pääteltävä, kun asteikolla 0–10 korkein luottamuskeskiarvo nousee nipin napin yli 6:n.

Edellä saatujen muiden tulosten valossa ei ole myöskään yllättävää, että matalimmat keskiarvot löytyvät taas 30 vuotta täyttäneiden äänestämättömien joukosta. He ovat keskimäärin hyvin kriittisiä puolueita kohtaan ja luottavat selvästi vähemmän eduskuntaan kuin muut. On huomionarvoista, että nuorten äänestämättä jättäneiden arviot eivät poikenneet paljonkaan tulosten kokonaiskeskiarvoista.

Viimeinen affektiivista suuntautumista analysoiva kuvio kuvaa kansalaisten puoluekiinnittymistä ja luottamusta poliittikkoihin, siis

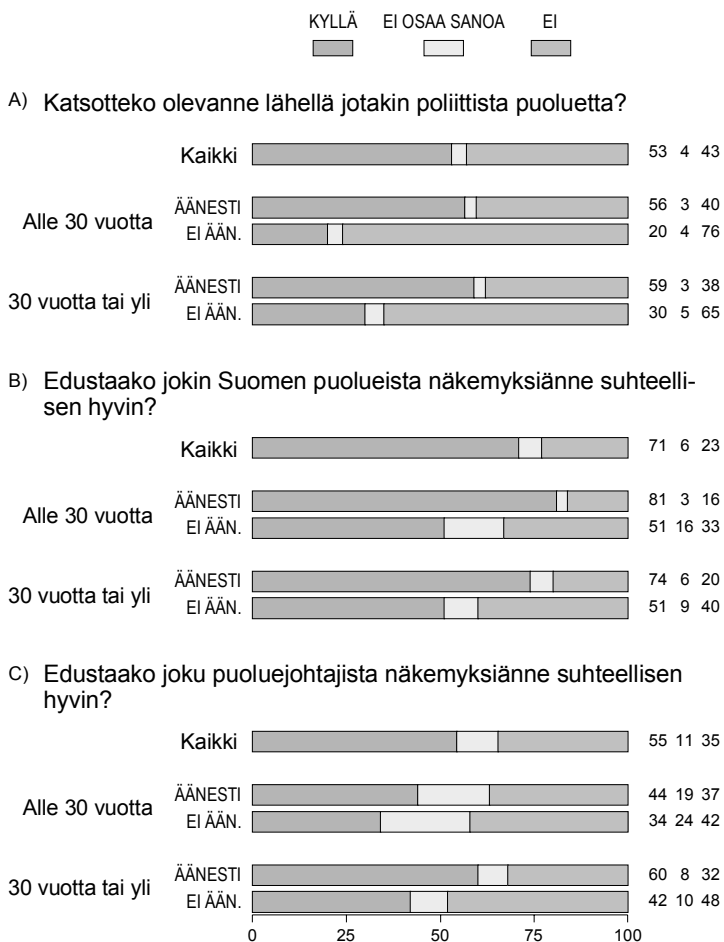
paljolti juuri tunnepohjaista suhtautumista keskeisimpiin poliittisiin toimijoihin (kuvio 12). Puoluekiinnittymisen yleinen pelkistetty kysymys kuului vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimusaineistossa näin: ”Katsotteko olevanne lähellä jotakin poliittista puoluetta?” Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden vastaukset poikkesivat toisistaan hyvin paljon, sillä nuorista äänestämättömistä vain 20 prosenttia ja iäkkäämmistä äänestämättömistä vain 30 prosenttia vastasi kysymykseen myöntävästi.

Toisaalta seuraava puoluekiinnittymistä monitoroiva kysymys osoitti, ettei läheisyyden puute tarkoita sitä, ettei jokin puolue voisi silti edustaa vastaajan näkemyksiä suhteellisen hyvin. Näin voidaan päätellä siitä, että tätä mittaavaan kysymykseen vastasi myöntävästi niukka enemmistö myös eri-ikäisistä äänestämättä jättäneistä (51 prosenttia).

Kuvion 12 viimeiseen kysymykseen saadut vastaukset osoittavat, että hieman yli 50 prosenttia suomalaisista löysi vuoden 2007 käyntihaastattelussa eduskuntapuolueiden puheenjohtajista itselleen jonkun, joka edustaa hänen näkemyksiään suhteellisen hyvin (55 prosenttia). Rungas kolmannes ei sitä vastoin löytänyt ketään (35 prosenttia). Tämä vastauskategoria keräsi odotetusti suhteellisesti enemmän vastauksia molemmissa äänestämättä jättäneiden ikäryhmissä. 30 vuotta täyttäneistä lähes joka toinen ei löytänyt itselleen läheistä puoluejohtajaa.

European Social Survey 2006 -tutkimusaineistossa kansalaisten luottamusta poliitikkoihin tiedusteltiin puolestaan samalla tavalla kuin luottamusta eduskuntaan ja puolueisiin (ks. taulukko 4). Kun vastausasteikolta 0–10 laskettiin yhteen vastaukset 7–10, niiden yhteenlaskettu osuus ei noussut kovinkaan suureksi missään tarkasteluryhmässä. Pienin se oli odotetusti 30 vuotta täyttäneiden äänestämättä jättäneiden joukossa (13 prosenttia) ja suurin nuorten äänestämässä käyneiden keskuudessa. Tosin heistäkin vain alle kolmannes (30 prosenttia) ilmoitti luottavansa poliitikkoihin kohtalaisen paljon.

Kuvio 12. VALITSIJARYHMIEN PUOLUE- JA PUOLUEJOHTAJA-LÄHEISYYS (2007, %).

Lähdeaineisto: FSD2269/NUORA

Vaaliaktivoinnin keinot

Nuorten ja heitä vanhempien äänestäjien ja äänestämättä jättäneiden poliittisen kiinnittymisen tarkastelu toi esiin useita keskeisiä taustatietoja äänestysaktivoinnin keinojen arviointiin. Ne täydentävät kuvaa äänestämässä käynnin ja äänestämättä jättämisen suorista perusteluista, joita voidaan myös hyödyntää aktivointikeinojen arvioinnissa.

Tässä luvussa kootaan aluksi yleisiä näkökohtia, joita aktivointikeinojen arvioinnissa kannattaa ottaa huomioon. Pääperiaatteiden ja -kysymysten jälkeen listataan joukko kysymyksiä, jota avaavat keskeisiä näkökulmia keinojen arvioinnille. Tämän jälkeen aktivointikeinoja arvioidaan suhteessa toisiinsa ja suhteessa poliittisen kiinnittymisen laajempiin yhteyksiin.

Periaatteita ja pääkysymyksiä

Kansalaisten vaaliaktivoinnin perusarvot löytyvät klassisista, kansalaisosallistumista painottavaa liberaalidemokratiaa puolustavista arvoista. Keskeisiä ovat demokratian, kansalaisten välisen tasa-arvon ja riittävän yksilönvapauden toteutuminen vaaleissa ja niiden kautta. Vaalien ja äänestysosallistumisen on tuettava mainittujen arvojen toteutumista mahdollisimman tehokkaasti.

Kansalaisosallistumista painottavassa demokratiakäsityksessä aktiivisuuden perusteltuna tavoitteena saa olla mahdollisimman korkea äänestysprosentti ja tätä kautta kaikkien väestöryhmien edustava osallistuminen poliittiseen prosessiin. Tämä luo edellytykset kattavan edustuksen toteutumiselle, mikä voi turvata monia hyviä asioita: tasapainoisen väestöryhmien ja mielialojen edustuksen, kansalaislähtöisen poliittisen ohjauksen ja edustuksellisen demokratian edellyttämän riittävän legitimitetin.

Äänestysprosenttien nostokeinot eivät saa kuitenkaan haitata merkittävästi muiden tavoiteltavien perusarvojen toteutumista. Esimerkiksi äänestyspakko rajoittaisi yksilönvapautta ja saattaisi joissakin tapauksissa vähentää harkintaan perustuvaa äänioikeuden käyttöä. Vaaliaktiivisuuden kohottaminen ei saa tähdätä sokean itseisarvoisesti korkeisiin äänestysprosentteihin.

Toisaalta edustuksellisen demokratian toimivuuden edellyttämien osallistumisnormien vahvistamisessa ei ole mitään pahaa, päinvastoin. Monet edellä esitetyt tutkimustulokset sitä paitsi osoittavat, että kansalaisvelvollisuudentunnon yleistyminen tavalla tai toisella olisi luultavasti nopein tie äänestysvilkkauksen pakottomaan kasvuun. Samalla on kiinnitettävä erityistä huomiota osallistumisen vaikuttavuuteen ja äänestyspäätösten laatutekijöihin. Patistelevassa aktiivisuudessa puolue- ja ehdokasvalinnan arviointi ja vastaavuus äänestäjän omiin tavoitteisiin jäävät helposti taka-alalle.

Seuraavat äänestysaktiivisuuden yleiset teesit toimivat nyt keinojen arvioinnin periaatteellisina lähtökohtina:

- Kaikille valitsijoille on turvattava vaaleissa riittävä mahdollisuus tehdä informoituja äänestyspäätöksiä aidoista politiikkavaihtoehdoista.
- Äänioikeutetuilla tulee säilyä vapaus päättää itsenäisesti osallistumisestaan vaaleihin.
- Vapauteen liittyy äänestämässä käynnin helppous poistamalla ja madaltamalla osallistumisen esteitä.
- Osallistumisvapaus voi toteutua vahvojen mutta asiallisesti ottaen sanktiottomien osallistumisnormien vallitessa.

Aktivointikeinojen arviointi

Vaaliaktivoinnissa on järkevää kiinnittää huomiota mainittujen keinojen ja päämäärien tasapainoiseen toteutumiseen. Kun hyödynnettävien keinojen valikoima on riittävän monipuolinen, toivottuja tuloksiakin syntyy ainakin ajan mittaan. Aktivointikeinojen yhteismitalliseen arviointiin teesit ovat kuitenkin hieman liian yleisiä. Siksi on tarpeen esittää täsmentäviä lisäkysymyksiä, joita voidaan arvioida systemaattisesti kustakin keinosta. Kysymykset ovat seuraavat:

1. Millä tavoin aktivointikeino lisää yleensä ottaen osallistumismotivaatiota?
2. Mitä äänestämässä käynnin perusteita keino vahvistaa?
3. Mitä äänestämättä jättämisen syitä keino vähentää?
4. Keihin aktivointikeino kohdistuu tai kannattaa kohdistaa?
5. Kenen vastuulla aktivointikeinon käytön tulee ensi sijassa olla?
6. Kuinka suuria kustannuksia aktivoinnista aiheutuu?
7. Milloin aktivointikeinon käytölle on suotuisin ajankohta?
8. Miten keino vahvistaa äänestämisen tietopohjaa yleensä?
9. Missä määrin keino auttaa kansalaisia saamaan tietoja, jotka tukevat informoituja äänestyspäätöksiä?
10. Kuinka nopeasti ja millaisella aikajänteellä aktivointikeino mahdollisesti vaikuttaa ja tukee osallistumista?

Entä sitten aktivointikeinojen valinta? Suorat ja epäsuorat aktivointikeinot mukaan luettuina mahdollisten keinojen joukko on valtava. Analyysi käsittelee jatkossa lähinnä niitä keinoja, joita on joko jo käytetty Suomessa tai jotka ovat olleet eniten esillä viime vuosien julkisessa keskustelussa. Muutamia muitakin keinoja on mukana. Tarkasteltavaksi otetaan seuraavat aihekokonaisuudet ja aktivointikeinot, joista osaa on jo sivuttu tekstissä aiemmin:

Osallistuminen itseisarvona

- sanktioitu äänestyspakko
- kansalaisvelvollisuusnormin vahvistaminen
- osallistumaan houkuttelevat palkkiot

Mainospainotteiset aktivointikampanjat

- oikeusministeriö
- muut viranomaiset
- etujärjestöt

Vaikutusmahdollisuuksien lisääminen

- vaalitavoitteiden esittäminen
- oman puolueen löytäminen
- oman ehdokkaan löytäminen

Nuorten aktivointi

- koulujen ja oppilaitosten kansalaiskasvatus
- äänestysikärajan alentaminen
- vaalisimuloinnit kouluissa ja oppilaitoksissa

Äänestämisen ajankohta ja internet aktivoinnin tukena

- äänestyspäivien ja äänestyspäätösten ajankohta
- internetin hyödyntäminen vaalikampanjan aikana (keskustelu- ja tietoportaalit, vaalikoneet)
- tietokoneiden ja internetin hyödyntäminen äänestämisessä (sähköinen äänestäminen äänestyspaikoilla, nettiäänestäminen)

* * *

Puntaroin keinoja tästä eteenpäin normatiiviselta pohjalta esittäen omia näkemyksiäni keinojen eri puolista. En enää tässä vaiheessa viittaa kovinkaan paljon alan tutkimuskirjallisuuteen, mutta siellä täällä osoitan lähteitä asioiden tarkempaan hahmottamiseen.

Keinot koottiin ja punnittiin alustavasti yhteenvetotaulukkoihin, joissa kommentoidaan tiiviisti edellä täsmennettyjä kymmentä kysymystä. Nämä arviointitaulukot ovat liitteinä teoksen lopussa. Mikäli keinoa ei ole sivuttu tekstissä jo aiemmin, tekstissä esitellään keinon pääidea ja perussisältö sekä pohditaan esimerkiksi sitä, millaista poliittista kiinnittymistä keinon käyttöönotto tukee. Jos taas keinoa on jo käsitelty edellisissä luvuissa, kiinnitän enimmäkseen huomiota mahdollisen toteuttamisen käytännön näkökohtiin.

Keinovalikoima 1: osallistuminen itseisarvona

Sanktioitu äänestyspakko

Äänestyspakkoa käsiteltiin jo aikaisemmin. Voimakkaasti sanktioitu äänestyspakko rajoittaisi räikeästi kansalaisten vapautta päättää itse-
näisesti osallistumisestaan vaaleihin ja loukkaisi täten äänioikeuden
keskeistä perusideaa. Se tuskin lisäisi miltään osin informoitujen ää-
nestyspäättösten tekoa, vaan pikemminkin kasvattaisi sattumanvarais-
ta, harkintaan perustumatonta äänestämistä.

Se ei myöskään edistäisi kansalaisten arvioitavaa eikä tunnepoh-
jaistakaan kiinnittymistä poliittiseen järjestelmään ja sen keskeisiin
ryhmätoimijoihin. Siksi on ymmärrettävää, että keinoa ei kannateta
useimmissa länsimaisissa demokratioissa. Suomessakaan keino ei ole
juuri saanut puolestapuhujia. Tehokkuudestaan huolimatta sanktioi-
tu äänestyspakko ei vaikuta käyttökelpoiselta.

Kansalaisvelvollisuusnormin vahvistaminen

Myös äänestämässä käyntiin liittyvää osallistumisnormia käsiteltiin
aiemmin.

Velvollisuudentunteen ja tapaaäänestämiseen todettiin selittävän
vahvasti äänestämässä käyntiä, ja normin kannattamisen pitkän ai-
kavälin laskusuunnasta huolimatta enemmistö suomalaisista pitää
äänestämässä käyntiä edelleen kansalaisvelvollisuutenaan.

Jos vaaliuurnilla käyntiä pidetään tavoitteena sinänsä, myönteisen
velvollisuusajattelun juurruttaminen ja vahvistaminen eri tavoin on
tehokas ja hyvin varteenotettava aktivointikeino. Myönteistä velvoit-
tamista oikeuttavana pääargumenttina kannattanee käyttää vaalien
yleistä ja periaatteellista merkitystä edustuksellisen demokratian toteu-
tumiselle ja toimivuudelle. Vaikka tarjolla olevien vaihtoehtojen muo-
dostuksen, erottumisen, esille pääsyn ja välittymisen kannalta nykyvaa-
leissa on paljon parantamisen varaa, vaalidemokratian korvaajaa ei ole
näköpiirissä. Tutkimustulokset vaalien ja äänestämisen merkitykselli-
seksi kokemisesta osoittivat niin ikään, että vaalidemokratian kannatus
hallitsemistavan perusrakenteena on jokseenkin vankkumaton.

Ensisijaisesti kansalaiskuntoon vetoaminen äänestysaktiivisuuden kohottamiseksi on myös tavallaan rehellistä ja realistista siinä mielessä, että silloin välttyään mahdollisesti katteettomilta lupauksilta äänestämisen vaikuttavuudesta. Tämä voi tuntua nurinkuriselta, mutta esiteltyjen mielipidetulosten osalta tällaiselle ajatukselle on pohjaa.

Toisaalta äänestämässä käyntiä motivoiva myönteinen velvollisuusajattelu ei myöskään sulje pois vaaleihin liittyvää vaikuttamishalua ja vaikuttamiskokemuksia. Siksi keino kuuluu ehdottomasti käytökelpoisimpien vaaliaktivointitapojen joukkoon. Se voidaan liittää pyrkimyksiin, joilla tuetaan yleisesti kansalaisaktiivisuutta ja laajaa yhteiskunnallista kansalaisittoutumista. Osallistumalla erilaisiin kansalaisaktiivisuuden muotoihin voi oppia myös äänestämään.

Osallistumispalkkiot

Kolmas äänestämässä käyntiä tavoitteena sinänsä korostava keino on äänestämässä käynnistä palkitseminen. Suorilla osallistumishoukuttimilla ei nyt viitata vaalitulokseen liittyviin palkkioihin vaan siihen, että äänioikeuden käytöstä palkitaan jollakin konkreettisella tai potentiaalisella tavalla. Tällaisia keinoja ei ole käytetty paljonkaan eri maiden yleisissä vaaleissa, koska niiden haittapuolet ovat samantyyppisiä kuin sanktoidun äänestyspakon.

Joitakin keinotyyppin muunnelmia on koottu aktivointikeinoja kansainvälisesti kokoavaan yleisesitykseen (IDEA 2006), ja ne ovat karkeasti jaettavissa kahteen pääluokkaan: äänestämässä käynnistä koituviin suoriin palkkioihin ja epäsuoriin palkkioihin, joissa äänestämässä käynti oikeuttaa pääsemään mukaan joidenkin palkkioiden mahdollisten saajien piiriin. Esimerkiksi Norjan vuoden 1995 paikallisvaaleissa ja Bulgarian vuoden 2005 parlamenttivaaleissa on ollut käytössä arpajaisia äänioikeuttaan käyttäneille. Norjassa matka-arpajaiset järjestäneessä kunnassa äänestysprosentti nousi hieman, mutta Bulgariassa parlamenttivaalien äänestysprosentti laski. Bulgariassa keinon käyttöönotto sai lisäksi aikaan poliittisen myräkän, koska oppositio katsoi käytetyn rahahoukuttimen hallituspuolueille suosioliseksi. (Emt., 23–24 ja 58–61.)

Suomessa joitakin vaatimattomia palkkiomuotoja lienee kokeiltu joissakin kunnissa, mutta asiasta ei ole kattavaa tietoa. Valtakunnallisessa kehitystyössä, lähinnä oikeusministeriön työryhmissä, suorista palkkioista esillä ovat olleet kahvien tms. tarjoaminen äänestyspaikoilla, mutta asiasta on puhuttu enemmänkin hymysuin, ei vakavasti harkittavaksi tarkoitettuna yleisenä houkuttimena. Palkkioiden jakamista ja arvontojen järjestämistä voidaan perustellusti kritisoida siitä, että ne eivät lisää äänestyspäätösten tietopohjaa ja harkintaa, tuskin poliittista kiinnostustakaan. Luultavasti ne lisäävät sattumanvaraista äänestämistä. Porkkana taitaa siis olla yhtä huono vaihtoehto kuin keppikin.

Keinovalikoima 2: mainospainotteiset aktivointikampanjat

Suomessa vaaliviranomaiset ja muut julkishallinnon viranomaiset ovat seuranneet jo vuosikymmeniä melko tarkkaan vaalien teknisten järjestelyjen kuten äänestysajan sekä äänestyspaikkojen lukumäärän ja sijoittelun muutosten vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen. Päätelmiä vaikutuksista on ollut hankala tehdä, koska vaalijärjestelymuutosten välittömät seuraukset pitäisi kyetä suhteuttamaan lukuisiin muihin muutostekijöihin, jotka vaikuttavat äänestysaktiivisuuteen.

Muutokset aiheuttavat joka tapauksessa aina tarpeen kunnan tiedottamiseen. Tällaiset vaalien toteuttamisesta ja äänioikeuden käytöstä muodollisesti informoivat kampanjat ovat tietenkin osaltaan herättelemässä kansalaisia vaaleihin. Toisaalta postin toimittama ilmoitus äänioikeudesta ja äänestyspaikasta on jo niin rutiininomainen vaaliviranomaisen tiedotuskampanja, ettei sitä voi Suomessa mutkitella mieltää varsinaiseksi aktivointikampanjaksi. Viimeisimmissä vaaleissa oikeusministeriö on laajentanut tiedotuskampanjointiaan matalan äänestysaktiivisuuden ryhmiin, erityisesti nuoriin äänioikeutettuihin. Nämä erillishankkeet ovat jo selvemmin luettavissa vaaliaktiivoinniksi.

Seuraavassa ei tarkastella perinteisen viranomaistiedottamisen kaltaista aktivointia, jolla on tietenkin paikkansa vaalien yhteydessä. Sen sijaan käsitellään viranomaisten ja muiden mainospainotteista vaaliaktivointia. Erityisesti on kiinnostavaa pohtia sitä, mihin argumentteihin aktivointi perustuu. Eri maissa toteutettujen vaaliaktiivoinnin mainoskampanjoiden tiivistävä kartoitus toteaa (IDEA 2006, 21), että kampanjoissa vedotaan yleensä seuraaviin seikkoihin:

- Äänioikeuden käyttö on oman äänen käyttöä yhteiskunnassa.
- Poliitiikalla on väliä, ja siksi sinunkin tulee osallistua.
- Äänelläsi on väliä/vaikutusta.
- Äänestäminen on kansalaisyhteiskuntaa ja -velvollisuus.
- Äänestäminen on kova juttu (a cool thing to do).

Oikeusministeriön ja muiden viranomaisten mainospainotteiset vaaliaktivointikampanjat

Viranomaisvetoinen vaaliaktivointi ja kiinnostus vaalien äänestysprosenttien kehitykseen eivät ole Suomessa uusi ilmiö. Muiden muassa lääninhallitukset ja kunnat ovat jo vuosikymmeniä olleet mukana organisoimassa alueellista kilpailua nuorten äänestysprosentteista. Oikeusministeriö on rahoittanut kattavimpia Tuomo Martikaisen johdolla toteutettuja tutkimushankkeita, joissa Tilastokeskus on toiminut aineistojen kokoajana (Martikainen 1988 sekä Martikainen ja Wass 2002). Helsingin kaupunki on rahoittanut jo 1960-luvun lopulta lähtien Martikaisen ja hänen kollegojensa lukuisia tutkimuksia pääkaupunkiseudun ja erityisesti sen nuorison äänestysaktiivisuudesta.

Aktivointiin tähtäävät mainospainotteiset kampanjat ovat silti tuore ilmiö. Matti Vanhasen I hallituksen aikaisen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman työtä jatkava oikeusministeriön demokratian vastuualue organisoii vuoden 2007 eduskuntavaaleissa laajan vaaliaktivointikampanjan, joka sisälsi televisiomainonnan lisäksi kunnianhimoisen monipuolisesti kohdennettuja aktivointitoimenpiteitä kohderyhmiin ja -alueille, joiden äänestysprosentti on matalin. Kun vuoden 2007 vaalien äänestysprosentti laski hieman vuodesta 2003,

kampanjalla ei voitu osoittaa olleen laajaa kokonaisvaikutusta äänestysaktiivisuuteen. Siitä huolimatta se onnistui varmaankin aktivoimaan liikkeelle monia kohderyhmiin kuuluvia, koska uudet äänestämättä jättäneet saattoivat kuulua muihinkin kuin aktivoituihin ryhmiin.

Tässä yhteydessä on tarkoituksenmukaista pohtia lähinnä viranomaisen yleistä roolia aktivoinnissa. Viranomaistoiminnan tasapuolisuusvaatimuksista seuraa, että aktivoinnin kohteet on valittava perustellusti ja poliittista neutraaliutta noudattaen. Tältä osin kampanja oli suunnattu kaikin puolin järkevästi. Aktivoinnin painoalueiksi valittiin noin sata matalimman äänestysaktiivisuuden kuntaa ja kohderyhmiksi vaalien äänestäjäkunnassa aliedustetuiksi tunnettuja ryhmiä, erityisesti nuoret. Tällaista nuorten äänestysaktiivisuuden lisäämistä ei ole perusteltu vastustaa sillä, että toimenpide suosisi joitakin puolueita enemmän kuin muita. Toki näin voi periaatteessa olla, mutta silloinkin aktivoinnin päätavoitteena on tasoittaa osallistumattomuudesta johtuvaa epäsuheta.

On olennaisempiakin pohdittavia seikkoja. Varsinkin mainonta mutta myös muu kohdekampanjointi on kallista, ja kohteista noin joka toinen äänestäisi luultavasti ilman aktivointikampanjaa. Viranomaisvetoinen aktivointi joutuu jo lähtökohtiensa vuoksi supistamaan mobilisaatioargumenttinsa oikeus- ja velvollisuusargumentointiin sekä yleisiin vaikutusmahdollisuusperusteluihin. Tällöin keino voi kyllä vähentää kiinnostumattomuutta ja välinpitämättömyyttä vaaleja kohtaan, mutta se ei lisää tietopohjaa äänestettävistä vaihtoehdoista. Jos keinolla on vaikutusta äänestysaktiivisuuteen, vaikutus on nopea. Toisaalta instrumentti on lyhytvaikutteinen eikä ilmeisesti kovinkaan tehokas. Sen kustannus-hyötysuhde ei voi olla kovin hyvä.

SAK:n aktivointikampanjat

Samantyyppiseen johtopäätökseen lienee päädyttävä niiden etujärjestökampanjoiden osalta, joita on toteutettu eduskuntavaaleissa. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK on kampanjoinut

eduskuntavaaleissa ainakin vuodesta 1999 alkaen muun muassa TV-mainoksien. Kampanjoiden julkilausuttuna tavoitteena on ollut SAK:n omien jäsenten äänestysaktiivisuuden lisääminen. Keskusjärjestön kampanjoinnin perusidea tiivistyy hyvin viime eduskuntavaalien alla julkaistusta tiedotteesta:

”SAK haluaa omilla toimillaan olla nostamassa kevään eduskuntavaalien äänestysprosenttia. Tavoitteeseen tähdätään muun muassa aktivoimalla työpaikkakeskusteluja vaaleihin ja nimenomaan työelämään liittyvistä teemoista ja toteuttamalla parin viikon mittainen televisiomainoskampanja.

Järjestön lähtökohtana on, että mitä korkeammaksi äänestysprosentti nousee, sitä enemmän eduskuntaan tulee valituksi palkansaajien asioita ymmärtäviä kansanedustajia. SAK ei liputa minkään yksittäisen puolueen puolesta, vaan haluaa vaalien alla pitää palkansaajille tärkeitä teemoja esillä ja aktivoida paitsi palkansaajia myös kaikkia suomalaisia käyttämään äänioikeuttaan.”

Lähde: SAK:n tiedote 26.2.2007 (www.sak.fi ajankohtaista/tiedotteet)

SAK:n aktivointikampanjoille on ollut tyypillistä yhden merkittävän matalan äänestysaktiivisuuden ryhmän, työväestön, aktivointi vaaliuurnille. Tällainen äänestäjäkunnassa aliedustetuksi tiedetyn ryhmän ja siis järjestön oman jäsenkunnan aktivointi on sinänsä täysin perusteltua.

Paljon yhteiskunnallista keskustelua herättänyt SAK:n kampanjointi on ollut ongelmallista muista syistä. Mainosten tyyli on ollut joskus hyvinkin kyseenalainen. Jo vuosina 1999 ja 2003 mainokset korostivat työväestön ja hallitsevan luokan edunsaajien ristiriitaa. Vuoden 2007 vaaleissa vastaavaan ideaan perustuva herratyönantajan mässällyspotti jouduttiin hyllyttämään mainoksesta nousseen suuren kohun vuoksi. On vaikea nähdä, miten varsinkaan vuoden 2007 vaaleihin suunnitellut euronhuuruiset hölmöläisherätteet voisivat kohottaa mielekkäästi äänestämässä käynnin perusteita. Vaikutus lienee päinvastainen.

Keinovalikoima 3: vaikutusmahdollisuuksien lisääminen

Kaikkein toivottavinta olisi, että vaaliuurnille aktivoituminen voisi pohjautua äänestämiseen liittyvien vaikutusmahdollisuuksien lisääntymiseen. Tämän alueen piiriin kuuluvat keinot ovat sikäli haastavia, että ne ovat ylivoimaisesti tärkeimpiä osallistumishalun ja äänestämisen vaikuttavuuden kannalta, mutta samalla ilmeisesti kaikkein vaikeimmin muutettavissa olevia elementtejä.

Vaalitavoitteiden erottuminen ja esillepääsy

Esimerkkejä ei tarvitse hakea kaukaa. Olisi toki hienoa vakuuttaa kansalaisille, että politiikalla voidaan varmasti vaikuttaa asioiden kulkuun nykyistä enemmän ja että vaalitulokset vaikuttavat politiikan sisältöihin aiempaa näkyvämmiin. Kyse on kuitenkin usein niin monitahoisista seikoista, ettei niissä ole helppoa yltää julistuksellisuutta pidemmälle.

Ainakin toistaiseksi on tyydyttävä siihen, että suomalaisessa vaalijärjestelmässä ja puolueasetelmassa politiikan suuntaan ei päästä vaaleissa vaikuttamaan yksityiskohtaisesti. Tämä koskee valitettavasti niin ylikansallista kuin valtiollista ja kunnallistakin tasoa. Kyse on puolueiden ja henkilöiden valtuuttamisesta toimimaan esittämiensä asioiden suuntaisesti. Silloin on edellytettävä, että puolueiden ja ehdokkaiden tavoitteet ovat puolueiden ja niiden ehdokaskuntien sisällä kohtalaisen yhteneviä ja puolueiden välillä riittävän erottuvia.

Tämä puolestaan vaatii, että joistakin asioista ajatellaan eri tavalla, vaikka monista ajateltaisiinkin yhtenevällä tavalla. Kilpailevien näkemysten tulisi olla valitsijoiden saatavilla ja puntaroitavana äänestyspäätösten tekemiseksi. Tämä tarkoittaa nykyvaaleissa perinteisten joukkotiedotusvälineiden ja uusmedian voimakasta osallistumista vaaleihin, koska tiedot eivät enää välity muuta kautta yhtä helposti kuin ennen.

Median roolin korostuminen synnyttää jatkokysymyksiä. Vaikka näkemykset pääsisivät esille valtakunnallisissa vaaleissa, miten on

kunnallisvaalien laita? Pienimmissä kunnissa ehdokkaiden ja ryhmittymien näkemykset ehkä tunnetaan ilmeisesti, mutta missä ovat tehokkaat tiedotuskanavat kunnallisvaalien ehdokkaille? Jos asia jää mainonnan sekä puolueiden ja ehdokkaiden oman kampanjoinnin varaan, vaarana on tiedon tyrehtyminen.

Vaalitavoitteiden erottuminen ja esillepääsy ovat keskeinen vaaliaktiivoinnin keino myös siksi, että yhä useammat ovat kiinnostuneita politiikkaan vaikuttamisesta yksittäisten asioiden eivätkä niinkään puolueiden kautta. Asiaäänestäjä haluaa vertailla puolueiden ja ehdokkaiden mielipiteitä kiinnostuksen kohteistaan ja valita harkinnan jälkeen mieluisimman vaihtoehdon. Usein valitsija joutuu punnitsemaan ehdokkaan ja hänen puolueensa linjaa olennaisiin kysymyksiin. Näin asiakohtaisten linjausten terävöityminen ja esillepääsy vaaleissa voivat toimia hyvin tarkoituksenmukaisena vaaliaktiivoinnin keinona.

Oman puolueen löytäminen

Varsinkin nuoret äänioikeutetut löytävät oman puolueensa vähitellen perehtymällä ryhmittymien ja ehdokkaiden linjoihin. Kun vaalijärjestelmämme laskee ryhmittymän ehdokkaiden äänet yhteen, ehdokkaiden ja puolueiden linjausten yhtenevyyttä on todellakin lupa odottaa. Lisäksi läpi menevät toimivat luottamuselimessään osana ryhmäänsä. Siksi ryhmien toiminnan ja ryhmiin sitoutumisen merkityksestä on puhuttava avoimesti. Ehdokas voi luvata mutta ei toimia yksin. Tämän perustotuuden kuuluttaminen on äänestäjän kannalta reilua politiikkaa.

Aktivointikeinona oman puolueen löytämisellä ja vaalitavoitteiden esillepääsillä on paljon yhteistä. Yksittäisiin asioihin vaikutetaan puolueiden kautta, vaikka niin ei haluttaisikaan. Molemmissa aktivointikeinoissa subjekteina toimivat puolueet ja muut poliittiset ryhmittymät, eivät viranomaiset. Kun puolueet toimivat terveellä pohjalla, ehdokasasettelu ja vaalikampanjointi pelaavat eikä viranomaisjohtoista uurnille patistelua välttämättä tarvita.

Jos valitsija on löytänyt itselleen oman puolueen tai hahmottaa sellaisen ajan myötä, hän myös kokee mitä todennäköisimmin äänes-

tämisen mielekkääksi vaikuttamiskeinoksi. Siksi kansalaisten puoluekiinnittyminen on ehdottomasti tavoiteltavin mutta samalla haasteellisin vaaliaktivoinnin keino. Suomalaisten etäännyminen puolueiden jäsenistöstä, muihin Pohjoismaihin verrattuna vähäisempi puolueläheisyys sekä asennemittauksissa pitkään esiintynyt puoluekielteisyys viittaavat kiertämättä siihen, että puolue toimintaan osallistumisen kynnykset ovat korkeita.

Siksi kynnyksiä tulee madaltaa eikä korottaa, kuten parhaillaan vireillä olevassa vaalijärjestelmän uudistuksessa uhkaa äänikynnysten osalta käydä. Betonoimalla vanhoja rakenteita on vaikea luoda kasvualustaa uusiutumisen. Puoluejärjestelmän avoin kilpailu ja muuntumismahdollisuudet on turvattava, eikä vaalijärjestelmä uudistuksessa pidä asettaa liian korkeita äänikynnyksiä muutoksen tielle. Tämä on pitkän tähtäimen vaaliaktivointia.

Oman ehdokkaan löytäminen

Kansalaisten ja puolueiden linkityksen heikkeneminen ilmenee säännöllisin väliajoin vaalien ehdokasasettelussa. Etenkin useissa viime vuosikymmenten kunnallisvaaleissa ehdokasrekrytoijien viesti on ollut samansuuntainen. Ehdokkaita on aikaisempaa vaikeampaa saada, ja yhä tavallisempaa on, että puolueiden listoille ehdolle asetuvat eivät ole puolueen jäseniä eikä heiltä edellytetä selvää sitoutumista puolueen tavoitteisiin. Poliitiikkaan sitoutumisen heikkeneminen on näkynyt myös valtuutettujen vähentyneenä haluna asettua uudelleen ehdolle. Vuoden 2004 kunnallisvaaleissa oli useita kuntia, joissa joka neljäs tai jopa joka kolmas valtuutettu luopui vapaaehtoisesti valtuustopaikasta (Pikkala 2005).

Itsensä kaltaisen, itselle tärkeitä tavoitteita ajavan tai muulla tavoin läheisen ehdokkaan löytäminen on kuitenkin välttämätön edellytys mielekkäälle, vaikuttamaan pyrkivälle äänestämiseen. Kun vaalien ehdokasasettelu on monipuolinen ja sosiodemografisesti edustava ja kun ehdokkaat ja puolueet tuovat tavoitteensa ja taustansa hyvin esille, valitsijatkin löytävät oman ehdokkaansa entistä todennäköisemmin. On myös selvää, että seuraavissa vaaleissa äänestäminen on

yleisesti ottaen helpompaa, jos jo aiemmin äänen saanut ehdokas on tarjolla valittavaksi uudelleen. Suuri luopuvien osuus puolestaan laskee äänestysprosenttia.

Aktivointikeino koskee siis oikeastaan laajasti ehdokasrekrytointia ja ehdokastarjontaa sekä puolueiden ja poliittisen luottamushenkilötyön nykytilaa. Oma ehdokas löytyy varmimmin, kun sekä kysyntä- että tarjontatekijät ovat kunnossa puolueiden ehdokasasettelussa ja kun myös poliitikkona toimiminen on mielekästä. Toisaalta äänestäjien näkökulmasta oman ehdokkaan löytäminen on aktivointikeinona erilainen kuin puolueen löytäminen. Realismia on, että puolueet enimmäkseen pysyvät mutta ehdokkaat vaihtuvat. Siksi ehdokkaiden ja heidän tukiryhmiensä oma kampanjointi ja äänestäjien herättely ovat suomalaisessa järjestelmässä keskeisessä vaaliaktivointiroolissa.

Keinovalikoima 4: nuorten aktivointi

Kohderyhmämainontaa lukuun ottamatta tähän mennessä käsitellyt keinorypät ovat koostuneet toiminnoista, joiden kohteena voivat olla kaikki äänioikeutettujen ryhmät. Kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävä aktivointi ja äänestysikärajan alentaminen ovat esimerkkejä erityisesti nuoriin kohdistuvista toimista.

Nuoret ovat olleet suomalaisen äänestysprosenttikeskustelun keskiössä useasta syystä. Tutkimukset ovat osoittaneet heidän äänestysaktiivisuutensa muita vähäisemmäksi, ja huolestuttavana on pidetty myös nuorten äänestysprosenttien nopeampaa laskua verrattuna koko aikuisväestöön. Nuorten toimintaa pidetään myös yleensä ottaen pitkien kehityssuuntien karkeana osoittimena. Lisäksi on tapana ajatella, että nuorten ajattelu- ja toimintatapoihin voidaan vielä vaikuttaa, koska ne eivät ole vakiintuneita.

Koulujen ja oppilaitosten kansalaiskasvatus

Poliittisen sosialisoinnin tutkimukset ovatkin korostaneet lasten ja nuorten kasvuympäristön sekä tiedollisten ja toiminnallisten virik-

keiden merkitystä poliittiselle kiinnittymiselle. Erityisen tärkeänä pidetään teini-ikää ja sen lähivuosia. Tämä korostaa paitsi kodin ja lähiyhteisöjen myös koulun ja oppilaitosten merkitystä tietojen, asenteiden ja valmiuksien muotoutumisessa.

Nykypäivän Suomessa politiikka koetaan vähämerkityksiseksi elämänalueeksi, kiinnostus poliittiseen ryhmätoimintaan osallistumiseen on vähäistä ja asenteet puoluelaitosta kohtaan ovat yleensä ottaen kielteiset, eivät ainoastaan terveen kriittiset. Kansalaissitoutumisessa Suomi on jäljessä muita Pohjoismaita (ks. Karvonen ja Paloheimo 2005 sekä Borg 2005), eikä puhe politiikkaan sosiaalistamisesta ole suosiossa. Yksi jos toinen ilmehtii vähintään epäröivästi, ellei tuskaisesti, kuullessaan aktivointimaakareiden puhetta lasten ja nuorten kansalaiskasvatuksesta.

Tuollaisissa asenteissa on enimmäkseen kyse tiedon puutteesta ja ennakkoluuloista nykypyrkimyksiä kohtaan. Ei kukaan kaipaa tai ole ehdottamassa yksisilmäistä, auktoriteettiuskoa valavaa tai poliittisesti vinokatseista karttakeppikasvatusta. Kyse on kiinnostuksen herättämisestä yhteiskunnan toimintaan ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä arvostuksen rakentamisesta kriittiselle mutta samalla aktiiviselle kansalaisuudelle. Siihen kuuluu keskeisenä osana vaalidemokratiassa vaikuttaminen, mutta myös laaja repertuaari muita yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiuksia.

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa on kiittäminen tämän asian näkyvästä esilläpidosta (ks. esim. Niemelä 2007) ja toimenpiteiden sysäämisestä liikkeelle varsinkin kouluissa ja oppilaitoksissa. Aivan viime vuosina ja tälläkin hetkellä yhteiskuntatiedon opettajat, koulut ja oppilaitokset sekä alalla toimivat järjestöt ja viranomaiset ovat terävöittäneet monin tavoin alan oppimateriaalin ja opetuksen kehittämistä.

Koulujen ja oppilaitosten kansalaiskasvatus ei tietenkään välttämättä vaikuta kovin nopeasti äänestysprosentteihin, koska toiveikkaasti ”aktivoitu” nuorisoliittyy valitsijakuntaan vähitellen, vaalikerrallaan. On erinomaista, että vaikuttamaan kasvamisen mahdollisuuksia on tuettu jo pitkään erilaisin lasten ja nuorten parlamentein

sekä osallistamalla heitä muulla tavoin oikeaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Koulu- ja oppilaitosvaiheen kansalaiskasvatuksen onnistuessa luomaan kriittisiä valmiuksia sen voidaan olettaa toimivan äänestysaktiivoinnin keinona pitkällä aikavälillä tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Ensisijaista on vaaleissa äänestämistä koskevan harkinnan vahvistaminen. Jos aktivointikeino kykenee myös vahvistamaan osallistumisnormeja terveesti, vaikutukset vaaliosallistumiseen kestävästi varmasti ensimmäistä äänestyskertaa pidemmälle. Näillä perusteilla aktivointikeino on kaiken kaikkiaan erittäin kannatettava.

Äänestysikärajan alentaminen

Kun pitkäjänteisen koulutus- ja kasvatustyön sekä vähittäisen osallistumaan oppimisen hedelmät näkyvät vasta vuosikymmenten kuluessa, aihe ei ole huomioarvoltaan ihanteellinen. Ylivoimaisesti eniten julkista keskustelua nuorten äänestysaktiivisuuden kohottamiseksi ovat herättäneet ehdotukset vaalien äänestysikärajan alentamisesta. Asiasta ovat lausuneet myönteisiä kantojaan sekä nuorisojärjestöt (mm. Allianssi ry) että jotkin poliittiset puolueet.

Puoltavia ja vastustavia argumentteja on koottu Kuntaliiton toimesta vuonna 2007 laadittuun muistioon. Tämä Päivi Kurikan ja Heikki Harjulan laatima asiakirja tarkastelee äänioikeusikää sekä näkökohtia sen mahdolliseksi laskemiseksi kunnallisvaaleissa 16 vuoteen. Kurikan ja Harjulan kokoamat puoltavat argumentit perustuvat osin Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan kantoihin, mutta sekä puoltavat että vastustavat argumentit on koottu eri lähteistä. Osa seuraavassa lueteltavista muistion argumenteista on tiivistetty ja osaan viitataan nyt sellaisenaan (ks. Kurikka ja Harjula 2007).

Puolesta

- Nuoren ensimmäinen äänestyskokemus on hyvä saada kotikunnassa eikä vasta 18-vuotiaana uudella opiskelupaikkakunnalla, jossa ehdokkaat ja kunnallispolitiikka ovat vieraita.
- Äänioikeus lisäisi toisen asteen opiskelijoiden demokratiakasvatuksen ja -opetuksen merkittävyyttä ja kiinnostavuutta.

- Alentaminen kohottaisi hieman nuorten osuutta valitsijakunnassa ja heidän asioidensa näkyvyyttä tilanteessa, jossa aikuisväestö joka tapauksessa ikääntyy ja ikääntyneiden asiat nousevat sitä myötä esiin.
- Äänioikeusiän alentaminen nimenomaan kunnallisvaaleissa on perusteltua, koska ne ovat nuoria lähinnä olevat vaalit.
- Äänioikeusiän alentaminen lisää nuorison painoarvoa kunnallispolitiikassa.
- Äänioikeusikä voisi olla alhaisempi kuin vaalikelpoisuusikä, koska vaaleissa äänestäjä ottaa vain välillisesti kantaa asioihin.
- Nuorten luottamus poliittisiin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin lisääntyisi.
- Nuorten kiinnostus poliittisiin kysymyksiin kanavoituisi edustuksellisen demokratian käyttöön, ei esimerkiksi ulkoparlamentaariseen toimintaan.
- Äänioikeuden epääminen on vastoin YK:n lastenoikeuksien konvention henkeä.

Vastaan

- Nuorilta puuttuu riittävä kypsyys ja poliittinen kompetenssi.
- Äänioikeus kytkeytyy täysi-ikäisyyteen, josta henkilön yhteiskunnalliset oikeudet ja vastuut täysimääräisesti alkavat.
- Nuoret ovat helposti manipuloitavissa.
- Nuorten vähäinen kiinnostus politiikkaa kohtaan alentaa äänestysaktiivisuutta ja heikentää vaalien legitimaatiota.
- Ns. kansalaiskasvatus on ikärajan alentamista tehokkaampi tapa vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen.
- Esimerkiksi nuorisovaltuustot ovat keino lisätä nuorten kiinnostusta kotikunnan asioihin; nuorisovaltuustot tarjoavat myös mahdollisuuden ”opetella” kunnallista päätöksentekoa ja kunnallispolitiikkaa.
- Nuorilla on taipumus äärikantoihin; tämä voi vahvistaa eri ääripuolueiden asemaa ja radikalisoida poliittista järjestelmää.
- Suomen tulee noudattaa ikäkysymyksessä Euroopan unionin yleistä käytäntöä.

- Miksi ikärajan alentamista esitetään vain kunnallisvaaleihin? Jos alennetaan, perusteita olisi alentaa myös muissa vaaleissa. Esimerkiksi presidentinvaaleissa asetelma puhtaana henkilövaalina on yksinkertaisempi kuin kunnallisvaaleissa.
- Miksi ikärajaksi esitetään 16 vuotta? Johdonmukaisempi voisi olla 15 vuotta, josta alkaa henkilön rikosoikeudellinen vastuu; lainsäädännössä esim. oman puhevallan käyttäminen itseä koskeissa asioissa on kytketty 15 vuoteen.

Samantyyppisiä puolto- ja vasta-argumentteja esiintyy myös muun muassa Allianssi ry:n tuottamassa muistiossa Äänioikeusikärajan laskeminen 16 ikävuoteen, joka löytyy Valtikka.fi-verkkosivuilta (luettu 9.6.2008). Kurikka ja Harjula totesivat muistionsa yhteenvedossa, että asia on ennen kaikkea poliittinen arvovalinta ja ikärajan muutos edellyttäisi perustuslain muutosta. (Emt.)

Nyt on mahdollista puuttua listojen argumentteihin vain melko yleisellä tasolla. Pari ensimmäistä puoltoargumenttia pitävät varmaankin osin paikkansa, mutta ne eivät koske suurta osaa 16–18-vuotiaista. Kunkin tyyppisiä vaaleja käydään vain 4–6 vuoden välein, ja opiskelujalle voi sijoittua parinkin vuoden vaaliton jakso. Lisäksi koulujen ja oppilaitosten opetuksessa ja toiminnoissa oikeat yleiset vaalit eivät ole täysipainoisesti hyödynnettävissä, koska samoilla vuosiluokilla ja kursseilla olisi sekä äänioikeutettuja että niitä, joilla äänioikeutta ei vielä ole.

Jos äänioikeusikärajaa alennettaisiin, huonossa tapauksessa koulut ja oppilaitokset saattaisivat tarjota kasvualustaa epätoivottavalle manipuloinnille. Nuorten asioiden näkyvyyttä ei myöskään vahvistane se, että nuorten määrä lisääntyisi runsaalla sadallatuhannella äänioikeutettujen joukossa. En myöskään usko, että nuorten painoarvo kunnallispolitiikassa tai nuorten luottamus poliitikkoihin lisääntyisi äänioikeusikärajan laskun myötä. Miksi lisääntyisi?

Itse olisin paljon taipuvaisempi kannattamaan vasta-argumentteja. Monet tiedotusvälineiden mielipidekyselyt ovat johdonmukaisesti osoittaneet, että sekä koko aikuisväestö että myös nuoret itse ovat valtaosin nykyisen ikärajan kannalla eli laskemista vastaan. Touko-

kuussa 2008 Aamulehden Taloustutkimus Oy:llä teettämässä mitauksessa noin 1 000 hengen aikuisväestöotokselta kysyttiin, pitäisikö 16 vuotta täyttäneillä olla äänioikeus kunnallisvaaleissa ja eduskuntavaaleissa. Vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei” ja ”ei osaa sanoa”. Kunnallisvaalien osalta kielteisesti vastasi 70 ja eduskuntavaalien osalta 82 prosenttia vastaajista. 15–24-vuotiaistakin melkein kolme viidestä (57 prosenttia) vastusti asiaa kunnallisvaaleissa ja kolme neljästä (73 prosenttia) eduskuntavaaleissa. (Aamulehti 17.5.2008.) Myös tuoreessa, kesällä 2008 julkaistussa Kunnallisalan kehittämissäätiön ilmapuntariaineistossa kolme neljästä vastaajasta vastusti äänestysikärajan alentamista.

Lehden juttuun haastattelemista nuorista suurin osa vetosi juuri nuorten tiedonpuutteeseen ja kypsymättömyyteen. Tähän seikkaan liittyen Turun Sanomat julkaisi 24.5.2008 hyvin kiinnostavan artikkelin Kimmo Elon ja Lauri Rapelin tuoreesta tutkimuksesta, jonka kohteena oli 380 turkulaista lukiolaista ja ammatti-instituuttiopiskelijaa (Elo ja Rapeli 2008). Elon ja Rapelin tutkimien lukiolaisnuorten yleis-tiedot politiikasta olivat kohtuullisella tasolla, mutta tiedot monista perusasioista kuten vaalijärjestelmästä olivat retuperällä. Keskeinen tulos oli myös vähäinen kiinnostus äänestämiseen: lukiolaisista vain 40 ja ammatti-instituuttien opiskelijoista vain 20 prosenttia ilmoitti pitävänsä kunnallisvaaleissa äänestämistä itselleen tärkeänä. (Ema.)

On varsin todennäköistä, että äänestysikärajan laskeminen toisi vaalien valitsijakuntaan lisää ikäluokkia, joissa suuri enemmistö ei käytä äänioikeuttaan. Tällöin pitää rehellisesti kysyä, voiko äänestämättä jättämisen tavan oppia. Totta kai voi, ja 16–17-vuotiaiden nuorten ottaminen mukaan valitsijakuntaan voisi vahvistaa etenkin kiinnittymättömien nuorten normittomuutta äänestämistä kohtaan. Luultavasti äänestysikärajan alentaminen toimisi samoin kuin monien muiden aihepiirien aktivointikampanjat: jo valmiiksi kiinnostuneet aktivoituisivat ja kiinnittyisivät entistä innokkaammin, mutta vaikutus passiivisiin olisi toisensuuntainen.

Edellä mainituista syistä ei ole luultavaa, että ikärajan alentaminen kaiken kaikkiaan lisäisi äänestämiseen liittyvää harkintaa ja tietopoh-

jaa. Jotkin puolueet ajavat ymmärrettävästi asiaa. Yhtenä ponttimena on pienen lisäedun saaminen, jos oman puolueen kannatus on 16–17-vuotiaiden keskuudessa suhteellisen hyvä. Kansalaiseksi ja äänestäjäksi kasvamiseen aktivointikeinon näytöt eivät oikein riitä. Oikeusministeriössä on osoitettu hyvin perustein vain laimeaa kiinnostusta asiaa kohtaan.

Vaalisimuloinnit kouluissa ja oppilaitoksissa

On muitakin keinoja saada vaalit isoksi tapahtumaksi kouluihin ja oppilaitoksiin. Samalla voitaisiin saada nuorten asiat nykyistä paremmin esille julkiseen keskusteluun. Olisi laajennettava merkittävästi käytäntöä, että ennen yleisiä vaaleja kouluissa ja oppilaitoksissa järjestetään harjoitusvaaleja eli oikeiden vaalien simulointeja, joissa ehdokkaina ovat yleisten vaalien todelliset ehdokkaat. Suomessa tällaisia vaaleja yläkouluille, lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille on järjestänyt Allianssi ry yhteistyössä oppilaitosten, poliittisten nuorisojärjestöjen ja Valtikka.fi-portaalin tuottajien kanssa. Harjoitusvaalien sijasta toiminta on Suomessa otsikoitu nuorisovaaleiksi, ja niillä on ollut muutama julkilausuttu yleinen tavoite:

” – nuorten äänestysaktiivisuuden lisääminen eduskuntavaaleissa 2007, nuorten osallisuuden lisääminen yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa sekä nuorten ja nuoruuden nostaminen puheenaiheiksi vaaleissa” (Hägglund 2007).

Nuorisovaaleilla on Suomessa jo pitkä perinne, mutta toiminto ei ole niin laajalle levinnyt, että nuorten asiat ja kannat saisivat sitä kautta paljon julkisuutta. Aktivointikeinoa on kokeiltu muissakin maissa (ks. IDEA 2006), ja varsin pitkällä toteutuksessa ollaan esimerkiksi Norjassa. Siellä koulujen harjoitusvaalit on annettu valtakunnallisen yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston hoidettavaksi. Se on luonut ja organisoinut yhteistyössä koulutoimijoiden kanssa vaalin toimittamisen vaatimat tietojärjestelmät sekä tiedotus- ja toimintakäytännöt.

Suomessa nykytoimijat ovat oikeat, mutta toimintaan pitäisi saada lisää resursseja, korkean tason poliittista tukea ja enemmän oppi-

laitosten kiinnostusta. Kuten Suomessa, Norjassakin koulujen tulokset ovat poikenneet toisistaan ja odotettavissa olevista vaalituloksista niin paljon, että monet viestimet ovat pitäneet tavallisista kannatusmittauksista poikkeavien tulosten julkistamista arveluttavana. Näin ehkä onkin, jos tuloksilla ei ole pitkäaikaista vertailupohjaa. Norjassa sitä kuitenkin on ja pitkäaikaista vertailua ovat osoittaneet kouluvaalien valtakunnallisten tulosten hyvän ennustearvon vaalitulokseen, kunhan tuloksia on osattu tulkitella oikein. (Ks. NSD:n kotisivut, http://www.nsd.uib.no/nsd/english/school_election.html.)

Sokerina pohjalla: Jos oppilaitokset saataisiin Suomessa nykyistä selvästi laajemmin mukaan yleisten vaalien simulointeihin, niissä olisi myös mahdollista uskottavasti ja julkista keskustelua herättävästi testata ja kehittää sähköisen äänestämisen tulevaisuuden toimintamalleja, erityisesti internetpohjaisia teknisiä äänestämiskäytäntöjä. Silloin oppilaitosvaalit toimisivat todellisena koelaboratoriona tulevaisuuden yleisten vaalien tekniselle toteuttamiselle.

Keinovalikoima 5: internet aktiivisuuden tukena ja vaalikampanjan viimeinen viikko

Viimeisenä ja erityisesti myös nuorten aktiivisuutta edistävänä keinovalikoimana käsitellään internetin hyödyntämistä äänestämisen tietolähteenä ja toteuttamiskanavana sekä äänestämisen ajankohtaa. Näiden asioiden samanaikainen käsittely vaatii selityksen. Kyse on oikeastaan perustavaa laatua olevasta kysymyksestä, joka koskee tapoja hankkia tietoja vaalien vaihtoehdoista ja sitä, millä tavoin ja milloin tiedot ovat käytettävissä äänestyspäätöksen tueksi. Tutkimusten mukaan nuoret tekevät äänestyspäätöksensä hyvin myöhään, hyvin monet vasta samana päivänä kun he käyvät äänestämässä. Tiedon pitäisi olla helppokäyttöisesti tarjolla juuri silloin.

Ennakkoäänestys kiinni varsinaiseen vaalipäivään

Vuosikymmeniä kestänyt vanha ajattelu- ja toimintamallihan on ollut, että ihmiset noukkivat pitkähkön vaalikampanjan aikana toistu-

vasti, viikkotolkullakin, varsinkin joukkoviestinten välittämiä tietoja ja mielikuvia puolueista, ehdokkaista ja näiden linjauksista. Ihmisten ajatellaan jaksavan poimia sieltä täältä hajallaan olevasta informaatiosta sellaiset ainekset, joita vasten he punnitsevat olemassa olevaa puolue- ja ehdokaskiinnittymistään. Kun vaalien keskimääräinen seuraamisaktiivisuus on heikentynyt ja vaaliohjelmat ja -mainonta tunnetusti toistavat aika paljon itseään, tämä malli ei ole toiminut kunnolla enää pitkään aikaan.

Toinen tähän malliin liittyvä yleinen paradoksi on, että vaaliohjelmiä seuraavat eniten ne, jotka jo valmiiksi tietävät politiikasta eniten ja joiden kannat ovat kaikkein vähiten liikkuvia. Tämä johtuu osin siitä, että liian paljon informaatiota on tarjolla liian varhain. Melkein pä surkuhupaisaa on se, että ennakoäänestyksen suosion kasvun myötä kampanjoiden viimeisiä, vanhastaan tärkeimpinä pidettyjä television vaalikeskusteluja seuraavat paljolti ne, jotka ovat jo käyneet äänestämässä. Viimeisellä vaaliviikolla perinteisten viestinten eli lehdistön, television ja radion kampanjaohjelmat menevät viestintätalojen nettipalveluista huolimatta paljolti harakoille, koska niin moni on jo käynyt äänestämässä.

Vakaa käsitykseni on, että vaalikampanjat palvelisivat paljon paremmin tärkeintä kohderyhmäänsä eli kantojaan todella pohtivia, jos nykyisen ennakoäänestyksen päättävän tiistain ja vaalisunnuntain väliin jäävät päivät saataisiin pois. Asia kytkeytyy sähköiseen äänestämiseen, koska juuri sen käyttöönotto voisi tehdä tarpeettomaksi nykyiset välipäivät, jotka tarvitaan ennakoäänestyslippujen siirtelyyn ja prosessointiin.

Jos ja kun välipäivät poistuvat sähköisen äänestämisen myötä, on vaalikampanjointiinkin rakennettavissa nykyistä latautuneempi loppuhuipennus. Kaikki viimeisen vaaliviikon päivät olisivat äänestyspäiviä (kuten esimerkiksi Ruotsissa jo on), ja viimeiset vaalikeskustelut olisi luontevaa käydä vasta varsinaisen vaalipäivän aattona eli lauantaina. Silloin voisi toteutua sekin TV-kanavien toistaiseksi vastustama idea, että puolueiden edustajat kokoontuisivat kanavien yhdessä organisoimaan vaaliväittelyyn. Emännöys voisi kiertää vaaleis-

ta toiseen. Tuskin lähetystä kaikilla kanavilla esitettäisiin, mutta mainostaa kannattaisi.

Vaalikoneet

Internet ei tietenkään vielä vuosikausiin korvaa perinteisten viestinten merkitystä vaaleissa. Netin älykäs käyttö vaalikampanjoinnissa ja vaali-informaation levittäjänä on kuitenkin jo osoittanut tehokkuutensa. Puutteista huolimatta tietoa on tarjolla silloin kun käyttäjä haluaa. Vaikka internet saattaa vielä nykyään olla nimenomaan aktiivien aktivoija, se ei ole sitä enää lähitulevaisuudessa.

1990-luvun puolivälistä vaaleissa palvelleet ehdokasvaalikoneet ovat jo erottamaton osa suomalaista vaalikampanjointia (ks. Suojanen ja Talponen 2007). Suosituimpien vaalikoneiden käyttömäärät lähestyvät vaali- ja konekohtaisesti vähitellen jo miljoonaa käyntikertaa, ja tutkimusten mukaan sekä vaalikoneet että internetin muut sivustot ovat olennainen vaalitietolähde jo vähintään joka kolmannelle nuorelle äänioikeutetulle. Internetin asema vaali-informaation tarjoajana vahvistuu vähitellen kaikissa ikäryhmissä. Vaikka netin merkitys iäkkäimpien äänestämislle on yhä melko vähäinen, se ei saa estää sen kehittämistä erityisesti nuorten vaaliaktivointiin soveltuvaksi kanavaksi.

Vaalikoneita moititaan usein syystäkin siitä, että niiden tulokset ovat sattumanvaraisia. Laskentamallit todellakin jäävät käyttäjien tietämättömiin. Monet moittivat myös kysymyksiä, ja niissäkin on kohennettavaa. Mutta mistä muualta ehdokkaiden näkemykset muuttamista kymmenistä melko ja hyvin olennaisista vaalien kysymyksistä voi käydä tarkistamassa milloin haluaa? Lisäksi vaalikoneissa näkemyksiä voi verrata joidenkin muiden ehdokkaiden näkemyksiin ja jopa painottaa vastauksia haluamallaan tavalla. Tällainen informaatio on laadultaan paljon käyttökelpoisempaa kuin viestinten sinänsä laadukaisiin juttuihin sisältyvät tiedot ja pureskellut vertailut. Vaalikoneista kannat ovat paljon helpommin löydettävissä, ja ne jättävät käyttäjille paljon valinnanvaraa erilaisiin vertailuasetelmiin. Juuri tässä on niiden arvo; päällimmäinen ehdokas ensimmäisen käyttökerran jälkeen ei ole se juttu.

Toisaalta vaalikoneiden pääongelma on edelleen se, että ehdokkaan näkemyksiä on vaikeaa tai mahdotonta verrata hänen ryhmitymänsä näkemyksiin asiasta. Tämä linkittäminen on välttämätöntä politiikan tekemisen käytännön realiteettien kannalta. Eduskunta-vaaleissa voi olla mahdollista koota ryhmien linjauksia vertailupohjaksi ehdokkaiden näkemyksille, ja tätä on jo jonkin verran tehtykin ainakin YLEn vaalikoneiden yhteydessä.

Kunnallisvaaleissa tämä puolestaan tuntuu ehkä utopistiselta, koska kuntia on niin paljon. Toisaalta kunnallisvaalien ehdokkaillekin rakennetaan jo nyt valtakunnallisia ehdokasvaalikoneita, ja ehdokkaita on paljon enemmän kuin puolueita. Tässä valossa ei ole suuri ongelma kirjata tietojärjestelmiin ryhmittymien linjauksia tiedusteltaviin kysymyksiin, jos sellaisia vain on olemassa. Kunnallisvaaleisakin vaalikoneet voivat siis aktivoida käyttäjiään informoituihin äänestyspäätöksiin.

Vaaliportaalit

Ehdokkaiden kannalta vaalikoneiden suurin ongelma lienee se, että he joutuvat muodostamaan kantansa mielestään väärin valittuihin tai kysytyihin asioihin. Jo pitkään ehdokkaille on osin tarjottu mahdollisuus kommentoida vastauksiaan vapaamuotoisesti kommenttikenttiin. Nämä vastaukset ovatkin usein kiinnostavaa luettavaa. Esimerkiksi viime presidentinvaaleissa Tarja Halosen ja Sauli Niinistön mielipide-erot kirkastuivat usein juuri perusteluissa annettujen täsmennysten, eivät niinkään vaalikoneeseen annettujen vastausten perusteella.

Informaation välittymiseksi sekä puolueiden ja ehdokkaiden mielipide-erojen esille pääsemiseksi olisi toivottavaa, että kansalaisilla olisi yksittäisiä vaalikonevastauksia kattavampi tietosivusto internetissä vaalikampanjan aikana. Oikeusministeriön ylläpitämää Kansanvalta.fi-portaalia on kehitetty yleisempään suuntaan, eikä vaaliviranomainen välttämättä ole oikea taho isännöimään vaaliportaalia, joka toimisi vaalien suurena ja yleisenä keskitettynä tietolähteenä äänioikeutetuille. Parempi olisi, että se toimisi tai ainakin

näkyisi kansalaisille entuudestaan tuttujen portaalien yhteydessä. Parhaiten tarpeeseen vastaisivat suurimpien tiedotusvälineiden nettisivustot.

Olennaista olisi suoda puolueille ja varsinkin ehdokkaille helppo-käyttöiset tiedontallennusalustat, joihin he voisivat kirjata olennaiset taustansa ja tavoitteensa. Sisällön koordinoitua pitäisi olla jonkin verran mutta ei liikaa. Tämä takaisi puolue- ja ehdokasvaihtoehtojen vertailumahdollisuuden mutta turvaisi samalla puolueille ja ehdokkaille riittävän persoonallisen erottautumismahdollisuuden.

Pari ehkä idealistiselta kuulostavaa lisäpointtia on vielä tarpeen. Koordinoituun vaaliportaaliin tulisi luoda järkevä sivusto- ja linkkirakenne puolueiden ja ehdokkaiden sekä viestinten muuhun vaalimateriaaliin. Tekijöiden pitäisi olla viestinnän ammattilaisia, toimittajien ja webbiosaajien aatelia. Osa pitäisi kyetä irrottamaan vaki-tehtävistään kansanvallan palvelukseen tarpeelliseksi määrääjäksi. Näin myös yhteistyösuhteet viestimiin toimisivat joustavasti. Jos palkka saataisiin kohdalleen, niin eiköhän käypiä nimiäkin alkaisi löytyä.

Kaikki tämä voitaisiin tehdä murto-osalla siitä rahamäärästä, joka nyt työnnetään puolueille ylimääräisenä tukena vaalikampanjointikuluihin. Mielestäni tällainen portaali tukisi tarkoituksenmukaisesti kansalaisten informoituja äänestyspäätöksiä ja vähentäisi pelkästään mielikuviin pohjautuvaa äänestämistä. Se kohtelisi eri puoluerhymitymisiä tasapuolisesti ja vähentäisi oleellisesti vaalimainonnan tarvetta ainakin ajan mittaan. Tietoa olisi tarjolla silloin kun käyttäjä sitä eniten kaipaa eli juuri silloin, kun hän hakee itselleen soveltuvaa puoluetta ja ehdokasta.

Sähköinen äänestäminen: uusia ideoita

Vaaliportaalin rakentamista on syytä tarkastella osana tarkoituksenmukaisia sähköisen äänestämisen järjestelyjä. Syksyn 2008 kunnallisvaaleissa sähköistä äänestämistä kokeillaan kolmessa kunnassa. Kyse on äänestyspaikoilla tapahtuvasta sähköisestä äänestämisestä, jollaisena oikeusministeriön vaaliyksikkö sähköisen äänestämisen

kehittämisen mielellään näkee. Vaaliviranomainen haluaa olla täysin varma äänestysalaisuuden ja valitsijoiden itsenäisen kannanmuodostuksen turvaamisesta.

Monet tahot haluaisivat mennä pidemmälle ja sallia netistä äänestämisen. Tyypillisenä perusteluna on nuorten vaaliaktiivointi.

En käsittele nyt laajasti vapaasta paikasta tapahtuvan internetäänestämisen hyötyjä ja haittoja, koska asian perusteellinen käsittely veisi liian paljon tilaa. Mielestäni olennaisin seikka on punnita pitkällä aikavälillä nettiäänestämisen ja ns. vaalivarmuuden etuja ja haittoja. Jos äänestyspaikkojen ulkopuolelta tapahtuva nettiäänestäminen todella lisäisi äänestysprosenttia, muutamien poikkeustapausten estäminen vaalivarmuutta ylikorostamalla on tuskin perusteltua. On tärkeämpää saada liikkeelle kymmeniä- tai satojatuhansia uusia äänestäjiä kuin estää joitakin kymmeniä väärinkäytöksiä.

Äänten ostaminen on tuomittavaa ja tuomittavissa. Uhkakuvat ravintoloiden pikkutuntien kännipäisestä etääänestämisestä tai nettiäänestämisestä nyrkin ja hellan välissä ovat liioittelua. Verkkohyökkäykset tai -manipuloinnit ovat puolestaan oikeita uhkia, mutta niiden kanssa joutuvat kaikki isommat yhteiskunnan toimijat jo elämään. Nettiäänestämisen kehittämiseen on suhtauduttava avoimesti, ja on hyvä, että nyt Suomessa aloitetaan sähköisellä äänestämällä äänestyspaikoilla. Kuten edellä on esitetty, nettiäänestämisen sovelluksia olisi järkevää testata koulujen ja oppilaitosten harjoitusvaaleissa. Tämä aktivoisi nuoria uurnille myös teknologioiden tutuksi tulemisen kautta.

Itse asiassa edellä hahmotellusta vaaliportaalista olisi luontevaa kehittää ajan myötä täyden palvelun sivusto, josta äänioikeutetut voisivat siirtyä oikeasti äänestämään niin halutessaan. Käyttäjät voisivat punnita ehdokkaita ja puolueita ennen vaaleja ja asettaa niitä paremmuusjärjestykseen. Äänestämissivuston auetessa tietojärjestelmä voisi tarjota yhden tai useamman ehdokkaan nimen, joita valitsija on ajatellut äänestää. Järjestelmän edut olisivat ehkä liitettävissä äänestyspaikoillakin tapahtuvaan sähköiseen äänestämiseen. Kun käyttäjä kirjautuu järjestelmään, kone voisi tarjota äänestettäväksi etukäteen

varattua alustavaa vaihtoehtoa. Tällöin äänestystoiminnoksi riittäisi valinnan varmennus eikä ehdokkaan numeroa tarvitsisi kirjoittaa tai hakea ehdokasta valikkojen kautta.

Yhteenveto

Tämän teoksen ensimmäinen keskeinen kysymys koski Suomen yleisten vaalien äänestysprosenttien nykytilaa ja kehityssuuntia. Muutaman viime vuosikymmenen aikana trendi on ollut laskeva, ja laskusuuntaus on tarttunut myös presidentinvaaleihin. Toisaalta eduskunta-, kunnallis- ja eurovaaleissa voimakkain lasku on pysähtynyt. Vaalivilkkaus on kuitenkin jo niin vähäinen, että kunnallis- ja eurovaaleissa lähes tai jopa yli puolet äänioikeutetuista jättää äänestämättä vaaleissa. Eduskuntavaaleissa alle 30-vuotiaiden nuorten äänestysprosentti kolkuttelee samaa rajapyykkiä.

Peräkkäiset saman vaalityypin vaalien äänestysprosentit eivät useinkaan poikkea toisistaan paljon. Suuria heilahduksia tapahtuu harvoin, ja silloin niille on yleensä osoitettavissa järkeviä tilapäisselityksiä. Havainto viittaa siihen, että äänestysprosenttien muutosta selittävät erilaiset pitkittäismuutokset. Puolueiden ja politiikan julkisuuden kehityskulut ovat tällaisia. Tässä tutkimuksessa arvioitiin väestönmuutosten vaikutusta eduskuntavaalien äänestysprosenttiin tulevana vuosikymmeninä. Lähtökohdaksi otettiin tiedossa olevat ikäryhmien äänestysprosenttien erot. Sitten tarkasteltiin neljää vaihtoehtoista kehitysmallia.

Päätulos oli, että väestön ikääntymiseen liittyvillä väestönmuutoksilla tulee olemaan yllättävänkin vähän vaikutusta äänestyspro-

sentteihin. Vaikutus lienee tulevina vuosikymmeninä korkeintaan muutamia prosenttiyksikköjä ja vaikutuksen suunta on laskeva. Paljon enemmän äänestysprosenttiskenaarioita liikutti se, millaisia muita lähtöoletuksia kehitykselle asetettiin. Pessimistisimmät skenaariot pudottivat eduskuntavaalien äänestysprosentin lähelle 50 prosenttia ja optimistisimmat nostivat sen yli 70 prosenttiin eli päälle nykytason. Kunnallisvaaleissa näistä luvuista pitää vielä vähentää kymmenkunta prosenttiyksikköä.

* * *

Teoksen toisena tavoitteena oli äänestysaktiivoinnin keinojen kattava arviointi. Sen pohjaksi käsiteltiin tuorein tutkimusaineistoin äänestämässä käynnin ja äänestämättä jättämisen perusteluja sekä äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden kiinnittymistä poliittiseen järjestelmään. Pääaineistona käytettiin vuoden 2007 eduskuntavaaleista tehtävän kansallisen vaalitutkimuksen kyselyä, josta valtion nuorisosiain neuvottelukunta rahoitti nuorten äänioikeutettujen haastattelut. Tuon tutkimuksen pääraportti ilmestyy talvella 2008–2009.

Äänestämässä käynnin ja äänestämättä jättämisen perustelut vuoden 2007 eduskuntavaaleissa havaittiin samankaltaisiksi kuin aiemmissa eduskuntavaaleissa. Nuorten perustelut eivät poikenneet kovinkaan paljon muun väestön perusteluista. Suomalaisten vaaliosallistuminen on enemmän velvollisuus- ja tapasuuntautunutta kuin vaikuttamaan orientoitunutta. Tavallisimmin nämä motivaatiotaustat yhdistyvät, jolloin myös äänestämässä käynti on todennäköistä. Jos taas molemmat puuttuvat, äänestämättä jättäminen häämöttää ovelta.

Äänestämättä jättämisen syyt ja selittelyt ovat vaihtelevampia kuin äänestämässä käynnin syyt. Tutkimus vahvisti aikaisempia tuloksia siitä, että aktiivinen äänestämättä jättäminen ei ole nuorimmille ikäryhmille ominainen käyttäytymismalli. Protestiksi ja epäluottamuksen osoittamiseksi tapahtuva äänestämättä jättäminen edellyttää kiinnittymistä puoluejärjestelmään, mikä on tyypillisempää ikääntyneemmille valitsijoille kuin nuorille.

Alle 30-vuotiaiden nuorten vertailu heitä vanhempiin äänioikeutettuihin toi siellä täällä esiin joitakin merkittäviä eroavuuksia, mutta

pääsääntöisesti nuorten kiinnittyminen poliittisen järjestelmän eri osaluokkiin ei poikkea merkittävästi muun väestön kiinnittymisestä. Suurinta eroa on kiinnittymisessä järjestelmän osallistumisnormeihin eli siinä, koetaanko äänestämässä käynti kansalaisvelvollisuudeksi. Nuorilla tämä on selvästi harvinaisempaa kuin varttuneemilla valitsijoilla, ja osallistumisnormi on ylipäänsä heikentynyt Suomessa 1970-luvulta tähän päivään. Silti nykyvalitsijoiden merkittävä enemmistö pitää äänestämässä käyntiä vieläkin kansalaisvelvollisuutenaan (66 prosenttia on täysin samaa mieltä). Alle 25-vuotiaiden keskuudessa tämä osuus oli 40 prosenttia ja eläkeikäisten joukossa yli 80 prosenttia.

Eri valitsijaryhmien poliittista kiinnittymistä laajasti arvioinut analyysi osoitti puolestaan, että sekä nuoret että muunikäiset valitsijat, ja myös äänioikeuttaan käyttävät tai oikeutensa käyttämättä jättävät, ovat suurelta osin ja melko samalla tavoin kiinnittyneitä suomalaisen poliittisen järjestelmän eri osiin. Vaaliurnilla käynti ja äänestämättömyys eivät täten peilaa demokratian kokovartalokuvaa, eikä vaaliaktiivointi ole laajakirjoinen lääke kansanvallan kompuroiduksi.

Julkisessa keskustelussa unohtuu usein, että poliittinen järjestelmä on paljon laajempi kysymys kuin vain kansalaisten luottamus poliitikoihin, puolueisiin ja poliittisiin edustuselimiin. Näihin suomalaiset ovat jo kauan suhtautuneet kriittisesti ja suhtautuvat edelleen. Eikä tässä ole paljonkaan eroa vaaleissa äänestäneen ja äänestämättä jättäneen tai nuoren ja ikääntyneemmän välillä. Toki vaaliurnilta jättäytyneet suhtautuvat jonkin verran äänestäneitä kielteisemmin politiikkaan ja sen toimijoihin.

Kun tarkastellaan esimerkiksi kiinnittymistä poliittiseen yhteisöön ja järjestelmän hallitsemistavan yleisiin periaatteisiin, Suomessa ei ole poliittisen järjestelmän kriisin häivääkään. Lähes kaikki vaaleissa äänestämättä jättäneet sekä nuoret äänioikeuden käyttöön katsomatta ovat edustuksellisen kansanvallan vankkumattomia kannattajia, kun kyse on suhtautumisesta demokratiaan hallitsemistapana.

Myös vaaleihin uskotaan yleisesti vaikuttamismahdollisuutena, sillä kansalaisten suuren enemmistön mielestä äänestämällä voi vaikuttaa asioihin ainakin jollakin tavalla. Tosin valtaosa suomalaisista

ajattelee samalla, ettei tavallinen kansalainen voi merkittävästi vaikuttaa politiikan kulkuun.

* * *

Äänestysaktiivisuuden suomalainen nykytaso ja yleinen laskeva kehityssuunta ovat perusteltuja syitä pohtia ja kehittää vaaliaktiivoinnin keinoja. Äänestysprosenttia nostavien toimenpiteiden ensisijaisena tavoitteena ei pidä olla äänestämään patistelu tausta-ajatuksenaan äänestämättömyyden automaattinen tuomitseminen. Tässä teoksessa aktiivoinnin yleisiksi lähtökohdiksi esitettiin seuraavia periaatteita:

- Kaikille valitsijoille on turvattava vaaleissa riittävä mahdollisuus tehdä informoituja äänestyspäätöksiä aidoista politiikka-vaihtoehdoista.
- Äänioikeutetuilla tulee säilyä vapaus päättää itsenäisesti osallistumisestaan vaaleihin.
- Vapauteen liittyvä äänestämässä käynnin helppous poistamalla ja madaltamalla osallistumisen esteitä.
- Osallistumisvapaus voi toteutua vahvojen mutta sanktiottomien osallistumisnormien vallitessa.

Pitkästi toistakymmentä aktivointikeinoa punnittiin arviointitaulukoissa, jotka sisälsivät karkeita vastauksia keinojen tavoitteita, toteuttamiskelpoisuutta, vastuutahoja, tarvittavia resursseja ja mahdollista vaikuttavuutta koskeviin kysymyksiin. Keinot arvioitiin edellisessä luvussa yksittäin, ja kutakin aktivointitapaa koskevat olennaiset argumentit ovat luettavissa sieltä tiiviissä muodossa. Seuraavassa aktivointikeinot on ryhmitelty sen mukaan, mikä käsitys minulla on asetettujen kriteereiden valossa niiden yleisestä tehokkuudesta ja taroituksenmukaisuudesta.

Erittäin hyvät keinot

- myönteisten osallistumisnormien vahvistaminen: kansanvalta edellyttää vaaleja ja vaalit edellyttävät uskottavan määrän äänestäjiä
- koulujen ja oppilaitosten kansalaiskasvatus, joka tähtää laajasti erilaisten yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiuksien kehittämiseen

- vaalitavoitteiden erottuminen ja esillepäisy
- puoluevalinnan helpottuminen tai oman puolueen löytäminen
- ehdokasvalinnan helpottuminen tai oman ehdokkaan löytäminen
- äänestysajan ja vaalikampanjan tiivistäminen poistamalla välipäivät ennakköäänestyksen ja varsinaisen vaalipäivän väliltä

Melko hyvät keinot

- yleisten vaalien simuloinnit kouluissa ja oppilaitoksissa
- vaalikoneiden kehittäminen
- valtakunnallisen vaaliportaalin kehittäminen yleisiin vaaleihin
- viranomaisten mainospainotteiset aktivointikampanjat

Ei kovinkaan hyvät keinot

- äänestysikärajan alentaminen
- etujärjestöjen mainospainotteiset aktivointikampanjat, mikäli neutraaliudesta syntyy epäilyjä

Ei lainkaan hyvät keinot

- sanktioitu äänestyspakko
- osallistumispalkkiot (arpajaiset, rahapalkkiot yms.)

Keinojen arvioinnin lopputulos osoittaa mielestäni muutamia perustotuksia. Suurin osa parhaista aktivointikeinoista ei ole nopeavaikuttaisia. On tyydyttävä siihen, että äänestysprosenttien nostaminen vaatii hyvin pitkäjänteistä ja määrätietoista työtä terveiden osallistumisnormien, kansalais- ja osallistumisvalmiuksien sekä varsinkin puolueiden kautta kanavoituvan vaikuttamisen puolesta. Aktivoinnin päävastuu pitää olla vaaleja käyvillä puolueilla ja ehdokkailla, jolloin äänestämisen harkinnat kytkeytyvät vaalien poliittisiin vaihtoehtoihin.

Jos puolueet ja ehdokkaat eivät suoriudu mobilisointi- ja kanavoimistehtävistään ilman viranomaistukea, on tarpeen kuuluttaa puolueiden ja puoluejärjestelmän uudistumistarvetta eikä peitellä sitä. Aivan samalla tavalla osa äänestämättömyydestä, kuten aktiivinen vaaliurnilta pois jäänti, on järjestelmän kannalta tervetullut signaali, kunhan se tulee kuulluksi. Oikea lääke vaihtoehtojen puutteeseen ja ryhmittymisen epäselvyyteen on puoluejärjestelmän avoimuus, jous-

tavuus ja uudelleenmuotoutuminen, ei uuden viinin laskeminen vanhoihin leileihin.

Miettikää hyvät kansanedustajat tätä, kun eduskunta käsittelee lähitulevaisuudessa vaalilain uudistamista. Asiaa pohtineen vaalialue-toimikunnan kantaan jääneet järjettömän korkeat äänikynnykset ovat toteutuessaan kuolettavaa myrkyä puoluejärjestelmän uusiutumisel-le. Nyt markkinoiden vastaukseksi puoluejärjestelmän ongelmiin näyttää muodostuvan räikeä kilpailun rajoittaminen.

Tämän teoksen nimi *Hiljaa hyvä tulee* ei viittaa myrkyä kuoletta-vuuteen, vaan se kokoaa ajatuksia suotavimmista vaaliaktiivisuuden keinoista. Eniten huomiota julkisuudessa saaneet keinot, kuten mainospainotteinen kampanjointi ja äänestysikärajan alentaminen, eivät ole parhaita keinoja, vaikka niihin olisi periaatteessa helppo tarttua nopeasti. Aktiivisuuden pääpainon pitää olla kiinnostuksen herättämisessä ja äänestysvalintojen harkintaan kannustamisessa, ei pauhaavassa patistamisessa tai katteettomien vaikuttamisnäkökymien maalailussa. Äänestäjäksi kasvaminen saa olla hidaskin prosessi, jossa matkan varrella mukaan tarttuneet kiinnostuksen kohteet ja omiksi muotoutuvat toiminta- ja ajattelutavat kypsyvät vähitellen. Jos joku haluaa vaikuttaa muulla tavalla, sekin on hyväksyttävää. Hiljaa hyvä tulee.

Kirjallisuus ja muut julkaisut

- Aamulehti* 17.5.2008: ”Nuoretkaan eivät halua äänioikeutta 16-vuotiaille.” Mielipidemittauksen julkistava uutinen 17.5.2008, toimittaja Markus Kuokkanen.
- Almond, Gabriel – Verba, Sidney (1963): *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Borg, Sami (1996): *Velvollisuus vaikuttaa. Tutkimus suomalaisten äänestysosallistumisen perusteista ja eduskuntavaalien äänestysprosentin laskusta*. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A vol. 491. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Borg, Sami (2005): Kansalaisena Suomessa: kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja European Social Survey 2002. Oikeusministeriön julkaisu 3/2005. Helsinki: oikeusministeriö.
- Borg, Sami (2006): ”Osallistuminen vaali- ja puoluedemokratiaan.” Teoksessa Suomen demokratiaindikaattorit (toim. Sami Borg). Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: oikeusministeriö, 51–70.
- Compulsory voting around the world (2006): Research report. UK / Electoral Commission, http://www.democracyouth.net/uploads/issues_library/Compulsory_Voting.pdf. Luettu 10.6.2008.
- Dalton, Russell J. (2004): *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Elo, Kimmo – Rapeli, Lauri (2008): ”Äänestysikää lähestyvien nuorten politiikkatiedoissa eroja.” Artikkelikirjoitus *Turun Sanomissa* 24.5.2008.
- Evans, Tim (2006): Compulsory Voting in Australia. Australian Electoral Commission. http://www.aec.gov.au/pdf/voting/compulsory_voting.pdf. Luettu 10.6.2008.
- Gratschew, Maria. (2004): ”Compulsory voting in Western Europe”. Teoksessa Voter turnout in Western Europe since 1945: A regional report. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 25–31.

- Grönlund, Kimmo – Paloheimo, Heikki – Wass, Hanna (2005): Äänestysosallistuminen. Teoksessa *Vaalit ja demokratia Suomessa* (toim. Heikki Paloheimo). Helsinki: WSOY, 119–146.
- Hägglund, Hanna (2007): ”Älä valita vaan vaikuta! Nuorisovaalit 2007”. Artikkelikokoelman Opetushallituksen tiedotteessa 2/2006, 10–11. Helsinki: OPH.
- IDEA (2006). *Engaging the electorate Engaging the Electorate: Initiatives to Promote Voter Turnout from Around the World* (by Andrew Ellis, Maria Gratschew, Jon H. Pammett, Erin Thiessen et al.) Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Karvonen, Lauri – Paloheimo, Heikki (2005): ”Demokratian näkymiä Suomessa.” Teoksessa *Vaalit ja demokratia Suomessa* (toim. Heikki Paloheimo). Helsinki: WSOY, 290–304.
- Komiteanmietintö 2005:1. Edustuksellinen demokratia. Kansanvalta 2007-toimikunnan mietintö. Helsinki: oikeusministeriö.
- Kurikka, Päivi – Harjula, Heikki (2007): ”Äänioikeusikärajan alentaminen kunnallisvaaleissa.” Muistio 14.3.2007. Helsinki: Kuntaliitto.
- Martikainen, Tuomo (1988): *Puuttuva punainen viiva. Äänestäminen vuoden 1987 eduskuntavaalissa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo – Wass, Hanna (2002): *Äänettömät yhtiömiehet. Osallistuminen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin*. Vaalit 2002:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Mattila, Mikko – Sänkiäho, Risto (2005): Luottamus poliittiseen järjestelmään. Teoksessa *Vaalit ja demokratia Suomessa* (toim. Heikki Paloheimo). Helsinki: WSOY, 73–87.
- Niemelä, Seppo (2007): *Kansan vallan elvytys*. Kiistakirjoitus demokraatiapolitiikasta. Kansanvalistusseura.
- Nurmela, Sakari – Pehkonen, Juhani (2003): ”Nuoret ja vuoden 2003 eduskuntavaalit.” Teoksessa *Kyllä politiikalle, mutta... Nuoret ja eduskuntavaalit 2003* (toim. Kari Paakkunainen). Helsinki, Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 27, 9–61.
- Paloheimo, Heikki (2006): Asenteet poliittisia instituutioita ja toimijoita kohtaan. Teoksessa *Suomen demokraatiaindikaattorit* (toim. Sami Borg). Helsinki, Oikeusministeriön julkaisuja 1/2006, 128–150.
- Parviainen, Mervi (2005): ”Naisten äänioikeuden lyhyt historia. Suomalaisnaisten äänioikeus ja vaalikelpoisuus valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa.” Historiatieteellinen aikakauskirja 2/2005, 131–146.
- Pesonen, Pertti – Sänkiäho, Risto – Borg, Sami (1993): *Vaalikansan äänivalta: tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Helsinki: WSOY.
- Pikkala, Sari (2005): *Kuntien demokraatitilinpäätöshankkeen I teema, Kunnallisvaalit 2004*. Yhteenvetoa kuntakohtaisista vaalitulinpäätöksistä. Power Point -esitys 8.9.2005. www.kunnat.net. Luettu 9.6.2008.
- Rose, Richard (2004): ”Voter Turnout in the European Union Member Countries.” Teoksessa *IDEA (2004), Voter Turnout in Western Europe since 1945*. Stockholm:

International IDEA.

- SAK 2007. "SAK haluaa nostaa äänestysprosenttia." *SAK:n tiedote* 26.2.2007.
- Suojanen, Maria –Talponen, Jarno (toim.) (2007): *Vallaton vaalikone*, SoPhi Nro 103. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Virta, Sirpa (2007): *Valtion vastuu ja tehtävät. Verotuksesta terrorismin torjuntaan. Raportti ISSP 2006 Suomen aineistosta*. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston julkaisuja 5.
- Wass, Hanna (2003): "Nuoren äänestäjäskupolven asenteet vaaliosallistumista kohtaan: neljä fraktiota." Teoksessa *Kyllä politiikalle, mutta... Nuoret ja eduskuntavaalit 2003* (toim. Kari Paakkunainen). Helsinki, Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 27, 126–150.
- Wass, Hanna (2008): *Generations and turnout: The generational effect in electoral participation in Finland*. Department of Political Science, Acta Politica 35. Helsinki: University of Helsinki.
- von Wright, Georg Henrik (1976): "Determinismi ja ihmistutkimus." Teoksessa *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet, osa II* (toim. Raimo Tuomela ja Ilkka Patoluoto). Helsinki: Gaudeamus.

Tutkimusaineistot

- FSD2269. Vuoden 2007 eduskuntavaaleista koottu kansallisen vaalitutkimushankkeen pääaineisto. Taloustutkimus Oy:n kokoamaan käyntikyselyyn haastateltiin 1 117 henkilöä suomen kielellä ja 305 henkilöä ruotsin kielellä. Suomenkieliset käyntihaastattelut tehtiin 20.3.–23.4.2007 ja ruotsinkieliset haastattelut toteutettiin 1.4.–20.5.2007. Tässä teoksessa julkaistavissa tuloksissa otosta on painotettu siten, että suomen- ja ruotsinkielisten vastaajien osuudet vastaavat oikeita väestöosuuksia. Tutkimuksen kohderyhmään kuuluivat vuoden 2007 eduskuntavaaleissa äänioikeutetut henkilöt (poislukien Ahvenanmaan maakunta). Nuorten haastattelut rahoitti Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta. Data tulee Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston eli FSD:n kautta tiedeyhteisön avoimeen käyttöön hankkeen pääraportin valmistuttua talvella 2008–2009.
- FSD1247. Nuoret ja eduskuntavaalit 2003 (elektroninen aineisto), versio 1.0 (2003-06-12). Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (Nuora, tekijä). Espoo: Suomen Gallup (aineistonkeruu), 2003. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (jakaja), 2003.
- FSD1260. Eduskuntavaalitutkimus 2003 (elektroninen aineisto), versio 1.0 (2003-10-09). Karvonen, Lauri (Åbo Akademi) & Paloheimo, Heikki (Tampereen yliopisto) & Vaalit ja edustuksellinen demokratia Suomessa -tutkimusryhmä (tekijät), 2003. Espoo: Suomen Gallup (aineistonkeruu), 2003. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (jakaja), 2003.
- FSD2248. ISSP 2006: valtion tehtävät IV: Suomen aineisto (elektroninen aineisto), versio 1.0 (2007-04-03). Blom, Raimo (Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos) & Melin, Harri (Turun yliopisto, sosiologian laitos) & Tanskanen, Eero (Tilastokeskus, haastattelu- ja tutkimuspalvelut) (tekijä[t]). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (jakaja), 2007.
- FSD2342. European Social Survey 2006: Suomen aineisto (elektroninen aineisto). Jowell, Roger & Central Co-ordinating Team, European Social Survey (tekijät). Bergen: Norwegian Social Science Data Services (alkuperäinen arkisto, jakaja), 2008. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (jakaja), 2008.

Liitetaulukko 1. Aktivointikeinot 1: osallistuminen itseisarvona

	Sanktioitu äänestyspakko	Osallistumis- normin vahvistaminen	Osallistumis- palkkiot
1 Yleisarvio aktivointikeinon tehokkuudesta ja realistisuudesta (-, *, **, ***)	–	** tai ***)	–
2 Mitä äänestämässä käynnin perusteita keino vahvistaa?	Asia kiistanalainen, velv.	Velvollisuus	Ei lisää vaihtoehtojen harkintaa
3 Mitä äänestämättä jättämisen syitä keino vähentää?	Useat esteisiin ja muistamattomuuteen liittyvät syyt	Vähentää kiinnostumattomuus- ja välinpitämättömyysperusteluja	Vähentää ”ei vain viitsinyt”-perusteluja
4 Keihin aktivointikeino kohdistuu tai kannattaa kohdistaa?	Kaikki ääni-oikeutetut	Kaikki ääni-oikeutetut	Kaikki ääni-oikeutetut
5 Kenen vastuulla aktivointikeinon käytön tulee ensi sijassa olla?	Viranomaiset ja lainsäätäjät	Koti, koulut, oppilaitokset, politiikan ryhmätoimijat	Viranomaiset
6 Kuinka suuria kustannuksia aktivoinnista aiheutuu? (-, *, **, ***)	Luultavasti ** tai ***)	– tai *	***
7 Milloin aktivointikeinon käytöllä on suotuisin ajankohta?	Koskee äänestyspäiviä	Jatkuva ja vaalien alla tilapäisesti voimistuva	Koskee äänestyspäiviä
8 Miten keino vahvistaa äänestämisen tietopohjaa yleensä?	Ei vahvista	Ei vahvista	Ei vahvista
9 Missä määrin keino auttaa kansalaisia saamaan tietoja, jotka tukevat tietoon perustuvia, informoituja äänestyspäätöksiä? (-, *, **, ***)	– tai *	– tai *	–
10 Kuinka nopeasti ja millaisella aikajänteellä aktivointikeino mahdollisesti vaikuttaa ja tukee osallistumista?	Vaikutuksiltaan hyvin tehokas ja jatkuva mutta ei aukoton	Normin omaksuminen voi kestää mutta vaik. tehokkaasti ja pitkävaikutteisesti	Palkkion laadusta ja suuruudesta riippuen melko tai hyvin tehokas, lyhytvaikutteinen

*** = erittäin hyvä keino, ** = melko hyvä keino, * = ei kovink. hyvä keino, – = ei lainkaan hyvä keino. Kohdissa 6, 8 ja 9 samat merkinnät tarkoittavat hyvin paljon, melko paljon, melko vähän ja ei lainkaan.

Liitetaulukko 2. Aktivointikeinot 2: mainospainotteiset aktivointikampanjat

	Oikeusministeriön aktivointikampanja	Etujärjestön kuten SAK:n aktivointikampanja
1 Yleisarvio aktivointikeinon tehokkuudesta ja realistisuudesta (-, *, **, ***)	* tai **	* tai **
2 Mitä äänestämässä käynnin perustei- ta keino vahvistaa?	Velvollisuus	Velv. ja ryhmä- solidaarisuus
3 Mitä äänestämättä jättämisen syitä keino vähentää?	Vähentää kiin- nostumattomuutta ja välinpitämättöm.	Puoluevalinta saat- taa helpottua, vä- hent. kiinnostumatt.
4 Keihin aktivointikeino kohdistuu tai kannattaa kohdistaa?	Kaikki äänioikeute- tut sekä tietoon perustuen vähiten osallistuvat	Oma jäsenistö
5 Kenen vastuulla aktivointikeinon käytön tulee ensi sijassa olla?	Oikeusministeriö	Etujärjestö
6 Kuinka suuria kustannuksia aktivoinnista aiheutuu? (-, *, **, ***)	***	***
7 Milloin aktivointikeinon käytölle on suotuisin ajankohta?	Vaalikampanjan loppuvaihe	Kuten OM:n akti- vointikampanja
8 Miten keino vahvistaa äänestämisen tietopohjaa yleensä?	* tai **	- tai *
9 Missä määrin keino auttaa kansalai- sia saamaan tietoja, jotka tukevat tietoon perustuvia, informoituja äänestyspäätöksiä? (-, *, **, ***)	- tai *	- tai *
10 Kuinka nopeasti ja millaisella aikajänteellä aktivointikeino mahdollisesti vaikuttaa ja tukee osallistumista?	Lyhytvaikutteinen, ehkä nopeasti vaikuttava mutta melko tehoton	Kuten OM:n akti- vointikampanja

Liitetaulukko 3. Aktivointikeinot 3: vaikutusmahdollisuuksien lisääminen

	Vaalitavoitteiden erottuminen ja esillepääsy	Oman puolueen löytäminen	Oman ehdokkaan löytäminen
1 Yleisarvio aktivointikeinon tehokkuudesta ja realiteetista (-, *, **, ***)	***	***	***
2 Mitä äänestämässä käynnin perusteita keino vahvistaa?	Vaiuttaminen yksitt. asioihin	Vaiuttaminen puolueen kautta	Vaiuttaminen ehdokkaan kautta
3 Mitä äänestämättä jättämisen syitä keino vähentää?	Puolue- ja ehd. valinnan helpott.	Puoluevalinnan vaikeuden vähent.	Ehdokasvalinnan vaikeuden vähent.
4 Keihin aktivointikeino kohdistuu tai kannattaa kohdistaa?	Vaihtelevat valitsijaryhmät asian ja tavoitteen mukaan	Puoluekannattomat	Kaikki äänioikeutetut
5 Kenen vastuulla aktivointikeinon käytön tulee ensi sijassa olla?	Puolueet ja ehdokkaat	Puolueet ja ehdokkaat	Puolueet ja ehdokkaat
6 Kuinka suuria kustannuksia aktivoinnista aiheutuu? (-, *, **, ***)	Vaalimainonta ^{***} , muutoin * tai **	Vaalimainonta ^{***} , muutoin * tai **	Vaalimainonta ^{***} , muutoin kork. ^{**}
7 Milloin aktivointikeinon käytölle on suotuisin ajankohda?	Koko vaalikausi ja erityisesti vaalikampanjat	Koko vaalikausi, erityisesti vaalikampanjat	Painottuu enemmän vaalikampanjoihin
8 Miten keino vahvistaa äänestämisen tietopohjaa yleensä?	Asian puolesta äänestävä löytää mieleisensä vaihtoehdon	Puolueen valinta puolueen ja äänestäjän tavoitevertailun tuloksena	Ehdokkaan valinta ehd. ja äänestäjän tavoitevertailun tuloksena
9 Missä määrin keino auttaa kansalaisia saamaan tietoja, jotka tukevat tietoon perustuvia, informoituja äänestyspäätöksiä? (-, *, **, ***)	***	***	***
10 Kuinka nopeasti ja millaisella aikajänteellä aktivointikeino mahdollisesti vaikuttaa ja tukee osallistumista?	Riippuu asiasta, ehkä pitkävaikutteisiakin piirteitä, pääosin vaalikohdasta	Vaaliikohtaisesti ehkä nopeakin vaikutus, puoluekiinnittyminen vahvistaa pitkävaikutteisesti	Samantyyppisen vaikutus kuin oman puolueen löytämisessä, < pitkäaik.vaik.

Liitetaulukko 4. Aktivointikeinot 4: nuorten aktivointi

	Koulujen ja oppilaitosten kansalaiskasvatus	Vaalisimuloinnit kouluissa ja oppilaitoksissa	Äänestysikärajan alentaminen
1 Yleisarvio aktivointikeinon tehokkuudesta ja realistisuudesta (-, *, **, ***)	***	**	- tai *
2 Mitä äänestämässä käynnin perusteita keino vahvistaa?	Velvollisuus ja vaikutusmahdollisuuksien hahmottaminen	Lisää epäsuorasti nuorten vaikutusmahdollisuuksia tulosten julkisuuden kautta	Saattaa sosiaalista äänestämiseen mutta myös opettaa äänestämättömyyttä
3 Mitä äänestämättä jättämisen syitä keino vähentää?	Puolue- ja ehd. valinnan vaikeudet vähenevät	Kuten kansalaisyhteiskasvatus	Tuskin mitään
4 Keihin aktivointikeino kohdistuu tai kannattaa kohdistaa?	Koulujen ja ammatillisten oppilaitosten nuoret	Lukioiden ja ammatill. oppilaitosten nuoret (16–18 v)	16–17 v
5 Kenen vastuulla aktivointikeinon käytön tulee ensisijassa olla?	Koulut ja oppilaitokset	Nuorisovir.om. sekä järjestöt, OPH, koulut ja oppilait., puolueet ja ehdokkaat	Viranomaiset ja lainsäätäjät
6 Kuinka suuria kustannuksia aktivoinnista aiheutuu? (-, *, **, ***)	Ei juurikaan menolisäyksiä, - tai *	* tai **	* tai ** (lisää aktivointitarpeita)
7 Milloin aktivointikeinon käytölle on suotuisin ajankohta?	Opiskelu aika	Aivan vaalikampanjan alussa ehd. numeroiden varmistuttua	Ei koske keinoa
8 Miten keino vahvistaa äänestämisen tietopohjaa yleensä?	Mahdollisesti melko paljon, **	Mahdollisesti paljon	Luultavasti ei lisää
9 Missä määrin keino auttaa kansalaisia saamaan tietoja, jotka tukevat tietoon perustuvia, informoituja äänestyspäätöksiä? (-, *, **, ***)	** tai ***	Hyvin toteutettuna ***	-
10 Kuinka nopeasti ja millaisella aikajänteellä aktivointikeino mahdollisesti vaikuttaa ja tukee osallistumista?	Hidas mutta pitkävaikutteinen aktivointikeino	Ei nopea mutta tukee ensimmäistä äänestämässä käyntiä	Kuten kysymys 2, vaihtoehtoja vaikea arvioida

Liitetaulukko 5. Aktivointikeinot 5: äänestämisen ajankohta ja internet aktivoinnin tukena

	Äänestyspäivien, kampanjoinnin ja äänestyspäätösten ajankohtien yhteensopivuus	Vaalikoneet ja -portaalit	Sähköinen äänestäminen internetissä
1 Yleisarvio aktivointikeinon tehokkuudesta ja realistisuudesta (-, *, **, ***)	***	**	** tai ***
2 Mitä äänestämässä käynnin perusteita keino vahvistaa?	Järjestelmä reagoisi paremmin ajankoh- taiseen vaikuttamis- haluun	Puolue- ja ehdokasvalin- nan helpottu- minen	Vaikeasti arvioita- vissa
3 Mitä äänestämättä jättämisen syitä keino vähentää?	Puolue- ja ehd.- valinnan vaikeuksien väheneminen	Valinta- vaikeuksien vähentyminen	Esteiden madaltu- minen ja mahdol- lisesti valintojen helpottuminen
4 Keihin aktivointikeino kohdistuu tai kannattaa kohdistaa?	Kaikki ääni- oikeutetut	Kaikki äänioi- keutetut, eri- tyisesti nuoret	Kaikki ääni- oikeutetut, erityisesti nuoret
5 Kenen vastuulla aktivointi- keinon käytön tulee ensi sijassa olla?	Viranomaiset ja lainsäätäjät, puolueet ja ehdokkaat, media	Media, oikeus- ministeriö, puolueet	Oikeusministeriö
6 Kuinka suuria kustannuk- sia aktivoinnista aiheutuu? (-, *, **, ***)	Luultavasti vähen- täisi kaikkia vaali- kuluja	*, ** tai *** riippuen to- teutustavasta	***
7 Milloin aktivointikeinon käytölle on suotuisin ajankohta?	Viimeinen kampan- javiikko	Vaalikampan- ja-aika ja ään- päivät	Vaalikampanja- aika ja äänestys- päivät
8 Miten keino vahvistaa äänestämisen tietopohjaa yleensä?	Tiedon tarve ja tarjonta kohtaavat paremmin	Tiedon tar- peen ja tar- jonnän koht. +	Ei välttämättä vahvista, tiedon hankinta helpot- tuu äänestettäessä
9 Missä määrin keino auttaa kansalaisia saamaan tietoja, jotka tukevat tietoon perus- tuvia, informoituja äänestys- päätöksiä? (-, *, **, ***)	***	***	Riippuu siitä, miten sähk. ään. järjestetään: - tai jopa ***
10 Kuinka nopeasti ja millai- sella aikajännteellä aktivointi- keino mahdollisesti vaikuttaa ja tukee osallistumista?	Nopeasti kussakin vaalissa toimiva keino	Nopea ja toi- miva vaalikoh- tainen tiedon- tarjontakeino	Voisi lisätä nopeasti nuorten osallist.; muutoin puolinopea

Polemia-sarjassa ovat ilmestyneet

- 1 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1992
- 2 Erkki Mennola
IDEA KUNNASTA (1992)
- 3 Terho Pursiainen
KRIISIAJAN ETIIKKA (1993)
- 4 Työryhmä Kyösti Urponen (pj.), Raija Julkunen, Olli Kangas, Jorma Sipilä,
Asko Suikkanen ja Petri Kinnunen (siht.)
KASVUSTA VASTUUSEEN – sosiaalipolitiikan tulevaisuus (1993)
- 5 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1993
- 6 Pekka Ojala–Aulis Pöyhönen
LÄHEISYYSPERIAATE – hallinnon uusjako (1994)
- 7 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1994
- 8 Jorma Hämäläinen–Veikko Teikari
HENKILÖSTÖPOLITIikka PAKKORATKAISUJEN EDESSÄ (1995)
- 9 Terho Pursiainen
NOUSUKAUDEN ETIIKKA (1995)
- 10 Eero Ojanen
EIPÄJOKI
Fiktiivinen reportaasimatka mihin tahansa suomalaiseseen kuntaan (1995)
- 11 Heikki Koski
KANSALAINEN, KUNTA JA KANSALAISSYHTEISKUNTA (1995)
- 12 Seppo Niemelä
MUUTOSKIRJA
Rohkaisuksi murroksen maailmaan (1995)
- 13 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1995
- 14 Lauri Hautamäki
MAASEUTU ELÄÄ (1995)

- 15 Juha Kuisma–Heikki Haavisto
KAUPUNKI JA MAASEUTU
– avoliitto vai susipari (1995)
- 16 Olli Pusa
ELÄKEPOMMIN VARJOSSA (1996)
- 17 Satu Apo–Jari Ehrnrooth
MILLAISIA OLEMME?
Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista (1996)
- 18 Eira Korpinen
OPETTÄJUUTTA ETSIMÄSSÄ (1996)
- 19 Erkki Pystynen
LIITOKUNTA (1996)
- 20 Martti Sinisalmi
TYÖLLISTÄMISTÄ VAI PALVELUA? (1996)
- 21 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1996
- 22 Olli Mäenpää
KUNTIEN ITSEHALLINTO EU-SUOMESSA (1997)
- 23 Tuula–Liina Varis
KRISTALLIYÖ JOENSUUN KAUPUNGINTALON TORNISSA (1997)
- 24 Terho Pursiainen
KUNNALLISTEN KÄYTÄNTÖJEN ETIIKKA
Yhteisöopin alkeet (1997)
- 25 Siv Sandberg–Krister Ståhlberg
KUNTALAISTEN KUNTA JA VALTIO (1997)
- 26 Pertti Hemánus
KUNNALLINEN TIEDOTTAMINEN JA JASKA JOKUNEN
Tutkittua tietoa ja tutkimattomia tulkintoja (1997)
- 27 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1997
- 28 Esko Antola
UUSI EU? (1998)
- 29 Eero Ojanen
YHTEISKUNNAN ITSEPUOLUSTUS (1998)
- 30 Pertti Kettunen
ELINKEINOPOLITIIKAN TAITO (1998)

- 31 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1998
- 32 Torsti Kivistö
JOUTILAISUUSYHTEISKUNTA (1998)
- 33 Erkki Mennola
IDEA MAAKUNNASTA (1999)
- 34 Jorma Hämäläinen
MINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 35 SINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 36 Juha Talvitie
KUNTA VAI MAAKUNTA?
Globalisaatio ja regionalismi (2000)
- 37 Juha Sihvola
YKSILÖNÄ YHTEISÖSSÄ
Näkökulmia paikallisuuteen, globalisaatioon ja hyvään elämään (2000)
- 38 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2000
- 39 Seppo Niemelä
TULISIELU
Verkostoajan aluekehittäjä (2000)
- 40 Kauko Heuru
ITSEHALLINNON AIKA (2001)
- 41 Heikki Eskelinen
ALUEPOLITIIKKA RAUTAHÄKISSÄ (2001)
- 42 Matti Wiberg
PALUU POLITIIKKAAN (2001)
- 43 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2001
- 44 Ilkka Virtanen
YLIOPISTOJEN KOLMAS TEHTÄVÄ (2002)
- 45 Arvo Myllymäki
KUNTIEN KUJANJUOKSU (2002)
- 46 Risto Eräsaari
KUINKA TURVATON ON RIITTÄVÄN TURVALLINEN? (2002)

- 47 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2002
- 48 Pentti Arajärvi
PAREMMINVOINTIYHTEISKUNTA (2003)
- 49 Eero Uusitalo
MAASEUTU KANSAN VAI HALLINNON KÄSISSÄ? (2003)
- 50 Esko Juntunen
KUNNAN ELINKAARIHYPPY
– strateginen kehittäminen ja yhteistyö (2003)
- 51 Pekka Sauri
SUOMEN DEMOKRATISOIMINEN (2003)
- 52 Esko Aho
SATTUMA SUOSII VALMISTAUTUNUTTA (2003)
- 53 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2003
- 54 Seppo Rainisto
KUNNASTA BRÄNDI? (2004)
- 55 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2004
- 56 Markku Lehto
TAKAISIN TULEVAISUUTEEN
– valtion ja kuntien yhteinen taival (2005)
- 57 Tarmo Pukkila
IKÄVALLANKUMOUS (2005)
- 58 Matti Wiberg
VALTA KUNNASSA (2005)
- 59 Soili Keskinen
ALAISTAITO
Luottamus, sitoutuminen ja sopimus (2005)
- 60 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2005
- 61 Samuli Skurnik
OSUUSTOIMINNASTA OPPIA?
Kuntapalvelut uudessa talousmallissa (2006)

- 62 Markku Lehto
PELASTUSRENKAAN PAIKKAUS (2006)
- 63 Pasi Holm
VEROKIRJA (2006)
- 64 Matti Virén
KANSALAISEN KUNTAUUDISTUS (2006)
- 65 Markku Lehto
OI OMA KUNTANI (2006)
- 66 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2006
- 67 Peter Ekholm
POLEMIA – AJATUSPAJAKO? (2007)
- 68 Aatos Hallipelto
PARAS TUOTTAKOON!
Hyvinvointipalvelujen tulevat markkinat (2008)
- 69 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2008
- 70 KUNNON VALTUUTETUT?
Ilmapuntari 2008, osa 2
- 71 Sami Borg
HILJAA HYVÄ TULEE
Puheenvuoro äänestysprosentista ja vaaliaktiivoinnista (2008)

Kunnallisalan kehittämissäätiö KAKS rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on näin tukea kuntien itsehallintoa ja parantaa niiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kaksi julkaisusarjaa: *Polemia-sarja*, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme *www.kaks.fi*.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitustuotoilla.

Osoite	Fredrikinkatu 61 A 00100 Helsinki
Asiamies	Antti Mykkänen, antti.mykkanen@kaks.fi, p. 0400 570 087
Tutkimusasiamies	Veli Pelkonen, veli.pelkonen@kaks.fi, p. 0400 815 527
Taloudenhoitaja	Anja Kirves, anja.kirves@kaks.fi, p. 0400 722 682

Tutustu kotisivuihimme (*www.kaks.fi*)!

seutukunta asukas valtuutettu
ehyt maaseutu oppiva terve
Eurooppa tasa-arvoinen älykäs

Mihin kansanvaltamme nojaa? Miksi äänestämme? Miksi emme äänestä? Mihin suuntaan suomalaisten äänestysaktiivisuus on kehittymässä? Pitääkö äänestysprosentti saada nousemaan? Miten se tehdään? Mitkä keinot lisäävät intoamme käydä uurnilla? Mistä keinoista tuskin on apua?

Tampereen yliopistossa professorina toiminut tunnettu vaalitutkija Sami Borg valottaa monipuolisesti ja kiinnostavasti äänestyskäyttäytymistämme. Hänellä on myös resepti aktiivisuuden nostamiseen.

muukalainen kaupunki hallinto
ehjä kansalainen ihminen
yliopisto tarmokas kilpailukykyinen
kehitysalue koulu demokratia
Suomi kunta vanhus
kylä identiteetti talous koti
koulutus kuntalainen maakunta
osallistuva oppilas
luova asiakas valtio
Pohjois-Suomi johtaja Etelä-Suomi